

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

สถานการณ์และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากร

ประมงในทะเลสาบสงขลา

The Situation and Conflict Management of Fisheries

Resource in Songkhla Lake

โดย

นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ

อุสมาน หวังสนิ

สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พฤษภาคม 2560

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาและศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้แนวคิดกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยวิธีธรรมชาติ (Natural Approach to Participatory Development-NAPD) มาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัยและการวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา มีสาเหตุหลักมาจากการฝ่าฝืนบุกรุกทำประมงในเขตอนุรักษ์ การใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างและผิดกฎหมาย และการทำประมงในเขตร่องน้ำทางเดินเรือ โดยมีรูปแบบการจัดการแก้ปัญหา 2 ระดับ ได้แก่ 1) การจัดการระดับพื้นที่ ต้องสร้างความตระหนักร่วมของกลุ่มชาวประมง ได้แก่ การพูดคุยทำความเข้าใจ การจัดตั้งกลุ่มประมงอาสา และการเชื่อมโยงเครือข่ายประมงในทะเลสาบสงขลา 2) การจัดการภาพรวมในทะเลสาบสงขลา ได้แก่ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาเครือข่ายเฝ้าระวัง การบังคับใช้กฎหมาย และการประสานความร่วมมือเพื่อบูรณาการแก้ปัญหากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีข้อเสนอแนะเชิงพัฒนาคือ 1) การสร้างความร่วมมือแก้ปัญหาในระดับจังหวัด (พัทลุงและสงขลา) โดยใช้กลไกร่วมกัน 2) การบูรณาการยุทธศาสตร์ แผนงานและโครงการ ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ดำเนินการในทะเลสาบสงขลา และ 3) จัดตั้งอาสาสมัครเฝ้าระวังและติดตามการแก้ปัญหาทะเลสาบสงขลาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ

ความสำคัญและที่มาปัญหาวิจัย	1
วัตถุประสงค์	4
คำถามวิจัย	5
ขอบเขตการวิจัย	5
กรอบแนวคิดการวิจัย	6

บทที่ 2 การทำประมงในทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลา	7
ทรัพยากรประมง	11
การทำประมงในทะเลสาบสงขลา	15
ปัญหาและความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงในทะเลสาบสงขลา	35

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย	42
ขอบเขตการวิจัย	42
วิธีการวิจัย	43
การวิเคราะห์ข้อมูล	44
กรอบแนวคิดการวิจัย	45

บทที่ 4 ผลการวิจัย

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา	46
ชุมชนทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง	46
ชุมชนช่องพิน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง	55
ชุมชนหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	63

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย

สถานการณ์ปัญหาและความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา	72
แนวคิด รูปแบบและการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมง ในทะเลสาบสงขลา	73
วิเคราะห์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาระดับพื้นที่	76
รูปแบบและแนวทางการจัดการปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมง ในทะเลสาบสงขลา	86
บรรณานุกรม	93

สารบัญรูป

รูป 1	ทะเลสาบสงขลาส่วนต่าง ๆ	3
รูป 2	กรอบแนวคิดการวิจัย	6
รูป 3	ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและทะเลสาบสงขลาส่วนต่าง ๆ	8
รูป 4	ระบบนิเวศในทะเลน้อย	9
รูป 5	ระบบนิเวศในทะเลสาบตอนบน	10
รูป 6	ระบบนิเวศในทะเลสาบสงขลาตอนกลาง	10
รูป 7	ระบบนิเวศในทะเลสาบสงขลาตอนล่าง	11
รูป 8	ไชนั่งบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนนอก	20
รูป 9	บริเวณที่มีการใช้เครื่องมือประมงประเภทไชนั่งในทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2547	21
รูป 10	บริเวณที่มีการใช้เครื่องมือประมงประเภทโพงพางในทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2554	22
รูป 11	จำนวนไชนั่งในทะเลสาบสงขลาตอนนอก	23
รูป 12	เครื่องมือประมงประเภทไชนั่งในทะเลสาบสงขลาตอนนอก	24
รูป 13	สถานีสำรวจและประเมินผลผลิตสัตว์น้ำลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	26
รูป 14	บัวและพืชน้ำที่ขึ้นหนาแน่นบริเวณริมทะเลน้อย	36
รูป 15	กรอบแนวคิดการวิจัย	45
รูป 16	จุดวางโพงพางบริเวณทะเลสาบสงขลาที่รัฐกำหนดให้เป็นจุดสำหรับประมง	65
รูป 17	กรอบแนวคิดการบูรณาการของระบบการจัดการร่วม การทำงานภาคส่วนของรัฐบาล กับการจัดการตัวเองของชุมชนประมง โดยใช้กระบวนการ การมีส่วนร่วม	75
รูป 18	การจัดการร่วมของภาคีต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมง ทะเลสาบสงขลา	89
รูป 19	แผนที่นำทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา	92

สารบัญตาราง

ตาราง 1 ชนิดพันธุ์สัตว์น้ำสำคัญที่พบในทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง	12
ตาราง 2 ชนิดพันธุ์ปลาที่พบในทะเลสาบสงขลา	14
ตาราง 3 การเปลี่ยนแปลงของครีวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	17
ตาราง 4 เครื่องมือประมงที่ใช้ในทะเลสาบสงขลาจากการสำรวจใน พ.ศ. 2538	18
ตาราง 5 จำนวนโพงพางและไซนั่งในทะเลสาบสงขลา	19
ตาราง 6 ชนิดและปริมาณสัตว์น้ำโดยรวมที่สำรวจจากทำขึ้นปลารอบทะเลสาบสงขลา ปี พ.ศ. 2546 – 2558	27
ตาราง 7 ปริมาณสัตว์น้ำต่อหน่วยกำลังลงแรงประมงของชาวประมงพื้นบ้านโดยใช้ไซนั่ง	28
ตาราง 8 ปริมาณสัตว์น้ำต่อหน่วยกำลังลงแรงการทำประมงโดยใช้โพงพาง	29
ตาราง 9 ประสิทธิภาพการจับสัตว์น้ำของเครื่องมือประมง 10 ชนิดใน พ.ศ. 2554	29
ตาราง 10 ต้นทุน ผลตอบแทน และรายได้จากการทำประมงไซนั่งในทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ปี พ.ศ. 2550	30
ตาราง 11 ต้นทุนสำหรับการทำประมงโดยใช้เครื่องมือประมงประเภทไซนั่งในทะเลสาบสงขลา ตอนล่าง	31
ตาราง 12 รายได้จากการประมงของชุมชนชาวประมงในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	32
ตาราง 13 ทำขึ้นสัตว์น้ำรอบทะเลสาบสงขลา	34
ตาราง 14 รูปแบบและแนวทางการจัดการด้านทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา	91

บทที่ 1

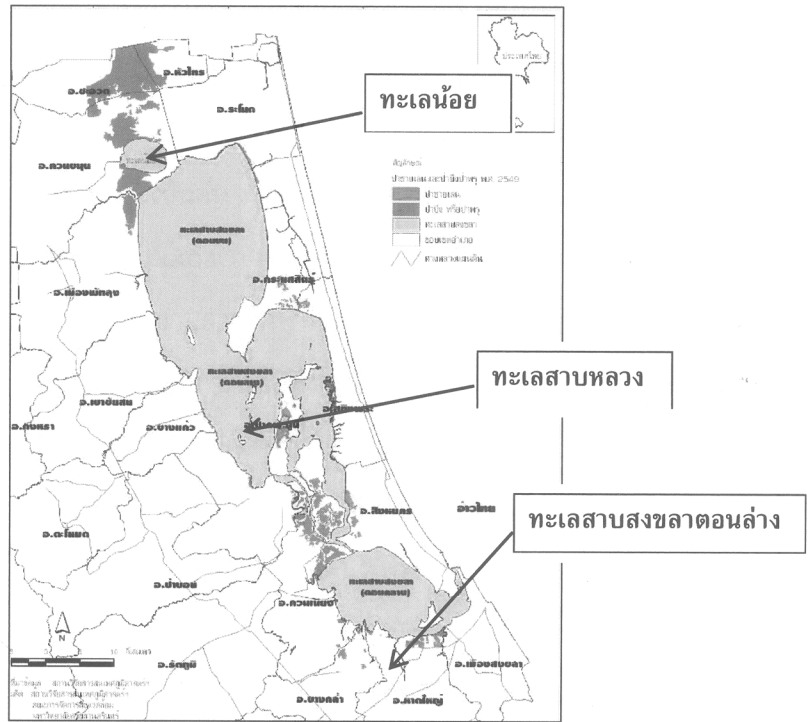
บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

ทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบน้ำกร่อยที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยตั้งอยู่ทางภาคใต้ฝั่งตะวันออก อยู่ในเขตพื้นที่ 2 จังหวัดคือจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ทั้งหมด 1,040.24 ตารางกิโลเมตร โดยแบ่งเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ส่วนที่หนึ่งเป็นทะเลสาบตอนบน อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของทะเลสาบตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดพัทลุงเรียกว่า “ทะเลน้อย” มีเนื้อที่ ประมาณ 26.64 ตารางกิโลเมตร เป็นทะเลสาบเชื่อมโยงกับทะเลหลวงหรือพื้นที่ทะเลสาบใหญ่โดยคลองนางเรียบ ทะเลน้อยมีความลึกโดยเฉลี่ย 1. -1.3 เมตร ทางตอนเหนือของทะเลน้อย มีพรุควนเคร็ง ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญ ทะเลน้อยสภาพน้ำเป็นน้ำจืด มีพืชน้ำเช่นกระจูด บัว อยู่ทั่วไป ส่วนที่สองเป็นผืนน้ำที่อยู่ทางตอนกลางเรียกว่า “ทะเลหลวง” มีพื้นที่ประมาณ 831.26 ตารางกิโลเมตร ความลึกโดยเฉลี่ย 1.3 -2.4 เมตร จากบริเวณตอนบนของทะเลหลวง จะมีสภาพน้ำจืดและค่อยๆ เป็นน้ำกร่อย ลงมาด้านล่าง และส่วนที่สามอยู่ทางตอนใต้สุดเรียกว่าทะเลสาบสงขลาหรือทะเลสาบตอนล่าง มีพื้นที่ประมาณ 182.34 ตารางกิโลเมตร ความลึกโดยเฉลี่ยประมาณ 1-1.5 เมตร ยกเว้นช่องเดินเรือปากทะเลสาบลึก 12-14 เมตร คุณสมบัติของน้ำ มีสภาพน้ำเป็นทั้ง น้ำกร่อยและน้ำเค็ม มีอาณาเขตตั้งแต่ช่วงปากทะเลสาบ (หัวเขาแดง) ไปจนถึงช่องแคบปากกรอที่ติดต่อกับทะเลสาบตอนกลาง

จากระบบนิเวศที่มีความแตกต่างกันดังกล่าวทำให้ทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมากตั้งแต่อดีตเนื่องจากมีทั้งสัตว์น้ำจืด สัตว์น้ำกร่อย และน้ำเค็ม จากการสำรวจในปี 2528 พบว่าพันธุ์สัตว์น้ำและพรรณไม้น้ำในทะเลสาบสงขลามีทั้งสิ้นมากกว่า 770 ชนิด จากการศึกษาของไพโรจน์ และคณะ (2542) พบว่าใน พ.ศ. 2541 พบสัตว์น้ำจำพวกปลาในทะเลสาบสงขลาทั้งปลาน้ำกร่อยและปลาน้ำจืดมากกว่า 500 ชนิด กุ้งประมาณ 30 ชนิด กุ้งต๊ึกแตน ปูทะเลและหมึกอีกประมาณ 20 ชนิด จากการสำรวจล่าสุดพบว่ามีสัตว์น้ำสัตว์น้ำซึ่งประกอบด้วย สัตว์ในกลุ่มปลา ปูทะเล กุ้ง กั้ง ปลาหมึก และสัตว์ในกลุ่มหอย รวมทั้งหมด 720 ในจำนวนนี้เป็นสัตว์น้ำในกลุ่มปลา 465 ชนิด (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552ก)

ส่งผลให้ราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณรอบแหล่งน้ำโดยส่วนใหญ่ทำการประมงทั้งในแง่ของการประกอบอาชีพเป็นอาชีพหลักและเป็นการชั่วคราว จากการรายงานพบว่าในปี 2515 พบว่ามีชาวประมงอาศัยอยู่บริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบประมาณ 4,000 ครัวเรือน (วิเศษ และสิริ, 2528) และในปี 2553 เพิ่มเป็น 8,196 ครัวเรือน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนนอกและทะเลสาบตอนกลาง โดยใช้เครื่องมือประมงที่หลากหลายถึง 20 ชนิด กระจายในบริเวณต่าง ๆ (อังสุณีย์ และคณะ, 2539) และมีเครื่องมือที่สำคัญและใช้กันมากได้แก่ โพงพาง ไซนั่ง และอวนลอย นอกจากนี้พื้นที่รอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยชุมชนหนาแน่น ที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม การทำนา กุ้ง การทำนาอย่างเข้มข้น และเป็นพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรพืชเชิงเดี่ยว เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน กิจกรรมดังกล่าวส่งผลกระทบต่อประมงในทะเลสาบสงขลาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ได้แก่ ความตื้นเขิน คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม การลดลงของทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา มีการทำประมงด้วยวิธีการและเครื่องมือประมงที่หลากหลาย ในบริเวณสถานที่ต่าง ๆ ของทะเลสาบโดยทั่วไป กิจกรรมดังกล่าว มีพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 และประกาศเพิ่มเติม ใช้บังคับ ควบคุมดูแล ครอบคลุมทั้งหมดของทะเลสาบสงขลา อย่างไรก็ตามยังคงมีการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างและผิดกฎหมายในบริเวณต่าง ๆ ของทะเลสาบ เช่นการใช้สารพิษเพื่อเบื่อปลา ใช้ไฟฟ้าช็อตปลา การติดตั้งวางเครื่องมือประมงในบริเวณที่ไม่อนุญาต การใช้อวนรุน ในเขตทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ขณะเดียวกันก็มีการเพิ่มขึ้นของการใช้เครื่องมือประมงบางชนิดโดยเฉพาะเครื่องมือประมงประจำที่ เช่น ไซนั่ง โพงพาง เป็นต้น ปัจจัยดังกล่าวนอกจากจะผลกระทบต่อ การลดลงของทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาอย่างรวดเร็วแล้ว ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวประมงด้วยกันที่ใช้เครื่องมือที่แตกต่างกัน กลุ่มชาวประมงกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของ และกลุ่มชาวประมงกับผู้ประกอบการในการเดินเรือในทะเลสาบสงขลา เป็นต้น

รูปที่ 1 ตะเลสาบสงขลาส่วนต่าง ๆ

ที่มา: สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม, 2553

การวิจัยครั้งนี้มีพื้นที่ศึกษาอยู่ในชุมชนประมงของพื้นที่ ตะเลน้อย ตะเลหลวง และ ตะเลสาบตอนล่าง ทั้งในจังหวัดสงขลาและพัทลุง โดยในพื้นที่ดังกล่าวมีการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรประมงอย่างเข้มข้นและหลากหลาย แตกต่างกัน และเกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกันอย่าง ต่อเนื่องในหลายมิติ เช่น กลุ่มชาวประมงทั่วไปกับกลุ่มอวนรุน กลุ่มใช้ยาเบื่อ ใช้ไฟช็อต หรือกลุ่ม ประมงอวนลอยกับกลุ่มไซนั่ง กลุ่มโพงพางกับผู้ประกอบการเดินเรือ เป็นต้น ในขณะที่หน่วยงาน ภาครัฐที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการโดยใช้ระเบียบ ประกาศ และกฎหมายเป็นเครื่องมือ สามารถการ

จัดการแก้ปัญหาดังกล่าวได้ระดับหนึ่งเท่านั้นเนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องอัตรากำลัง และงบประมาณ รวมถึงขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบที่มาก ในส่วนของกลุ่มชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลาได้มีความพยายามรวมกลุ่ม จัดตั้งองค์กรเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการร่วมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดการพื้นที่ประมงหน้าบ้าน การฟื้นฟูสัตว์น้ำและป่าชายเลน การจัดตั้งประมงอาสาสมัครร่วมกับกรมประมง เป็นต้น งานวิจัยนี้จึงได้แนวคิดกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยวิถีธรรมชาติ (Natural Approach to Participatory Development-NAPD) ของ สิทธิ ญัฐ ประพุทธนิตินสาร (2546) เป็นกระบวนการศึกษาที่ต้องให้ผู้คนที่อยู่กับปัญหาหรือมีปัญหา ร่วมกัน มาพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทำให้มีความแตกต่างของผู้มีส่วนร่วมมาก จึงต้องมีความยืดหยุ่นสูง โดยมีผู้คนที่อยู่กับปัญหาเป็นศูนย์กลางในการนำกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยวิถีธรรมชาติ (NAPD) ไปใช้ ซึ่งมีกระบวนการหลัก 3 กระบวนการ ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA) 2. การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Planning for Action-PPA) และ 3. การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action + Evaluation-PAE) ผู้วิจัยจึงนำกรอบวิจัยมาเพื่อมุ่งศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงของทะเลสาบสงขลา ว่าพื้นที่ใดบ้างที่มีความขัดแย้ง มีการจัดการความขัดแย้งอย่างไร และที่สำคัญคือรูปแบบการจัดการความขัดแย้งในแต่ละพื้นที่เหมือนหรือต่างกันอย่างไร

สถานการณ์การจัดระเบียบเครื่องมือประมงในทะเลสาบสงขลา เป็นทั้งการคลี่คลายความขัดแย้งและการก่อความขัดแย้งระลอกใหม่แก่ชุมชนประมง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษารื่องการจัดการความขัดแย้งด้านการประมงในทะเลสาบสงขลาเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องเร่งศึกษาเพื่อทราบสถานการณ์ และร่วมหาทางออกให้แก่ชาวประมงในชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงรูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงเพื่อแก้ปัญหาคความขัดแย้ง ของกลุ่มองค์กรชาวประมง และหน่วยงานภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนและความร่วมมือจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำข้อเสนอและวางแผนการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวในอนาคต

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงชายฝั่งทะเลสาบสงขลา
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา

คำถามวิจัย

1. สถานการณ์ความขัดแย้งมีประเด็นใดบ้าง คู่ขัดแย้งคือใครและมีผลกระทบต่อชุมชนประมงในทะเลสาบสงขลาอย่างไรบ้าง
2. ชุมชนมีรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

ด้านพื้นที่

พื้นที่เป้าหมายหลักของการวิจัย 3 พื้นที่ ได้แก่

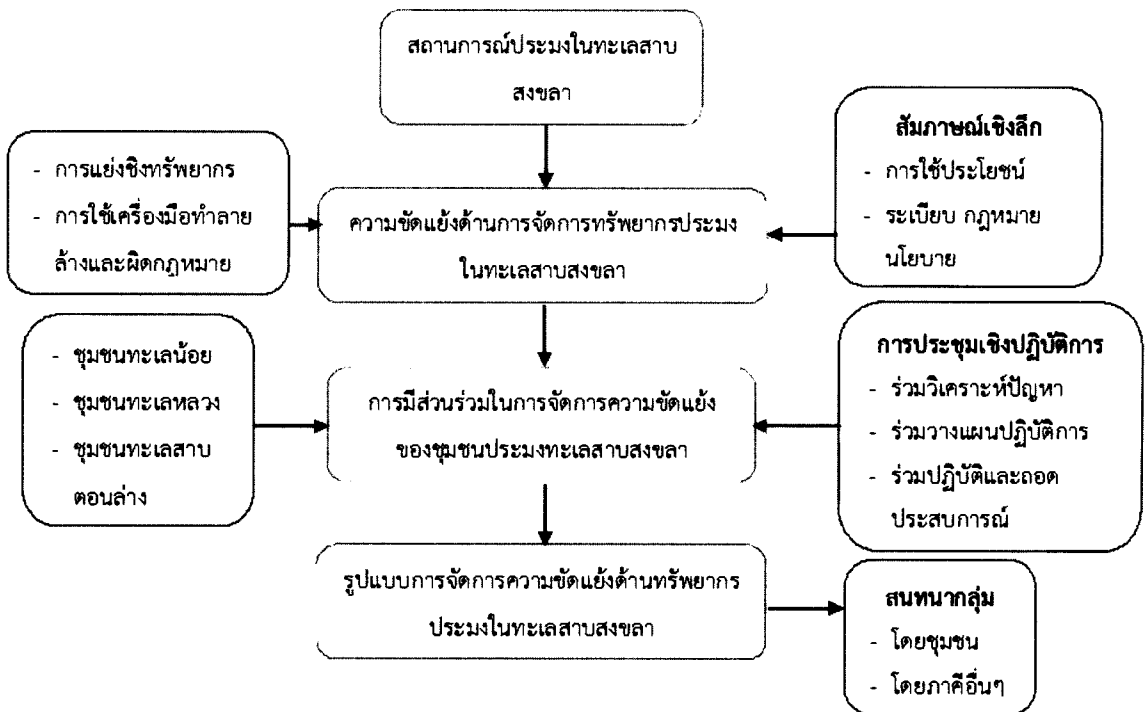
- 1) พื้นที่ทะเลน้อย ชุมชนทะเลน้อย ตำบลนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
- 2) พื้นที่ทะเลหลวง ชุมชนช่องพิน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง
- 3) พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ด้านเนื้อหา

1. ศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงระดับชุมชนในพื้นที่ทั้ง 3 ตอนของทะเลสาบสงขลา
2. ศึกษารูปแบบ และวิธีการ การจัดการทรัพยากรประมงเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนประมงชายฝั่งทะเลสาบสงขลา

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบการวิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยปรับแนวคิดกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยวิถีธรรมชาติ (Natural Approach to Participatory Development-NAPD) ของ สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร (2546) ใน 3 กระบวนการหลัก ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA) 2. การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Planning for Action-PPA) และ 3. การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action + Evaluation-PAE) ดังรูปที่ 2

รูปที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

การทำประมงในทะเลสาบสงขลา

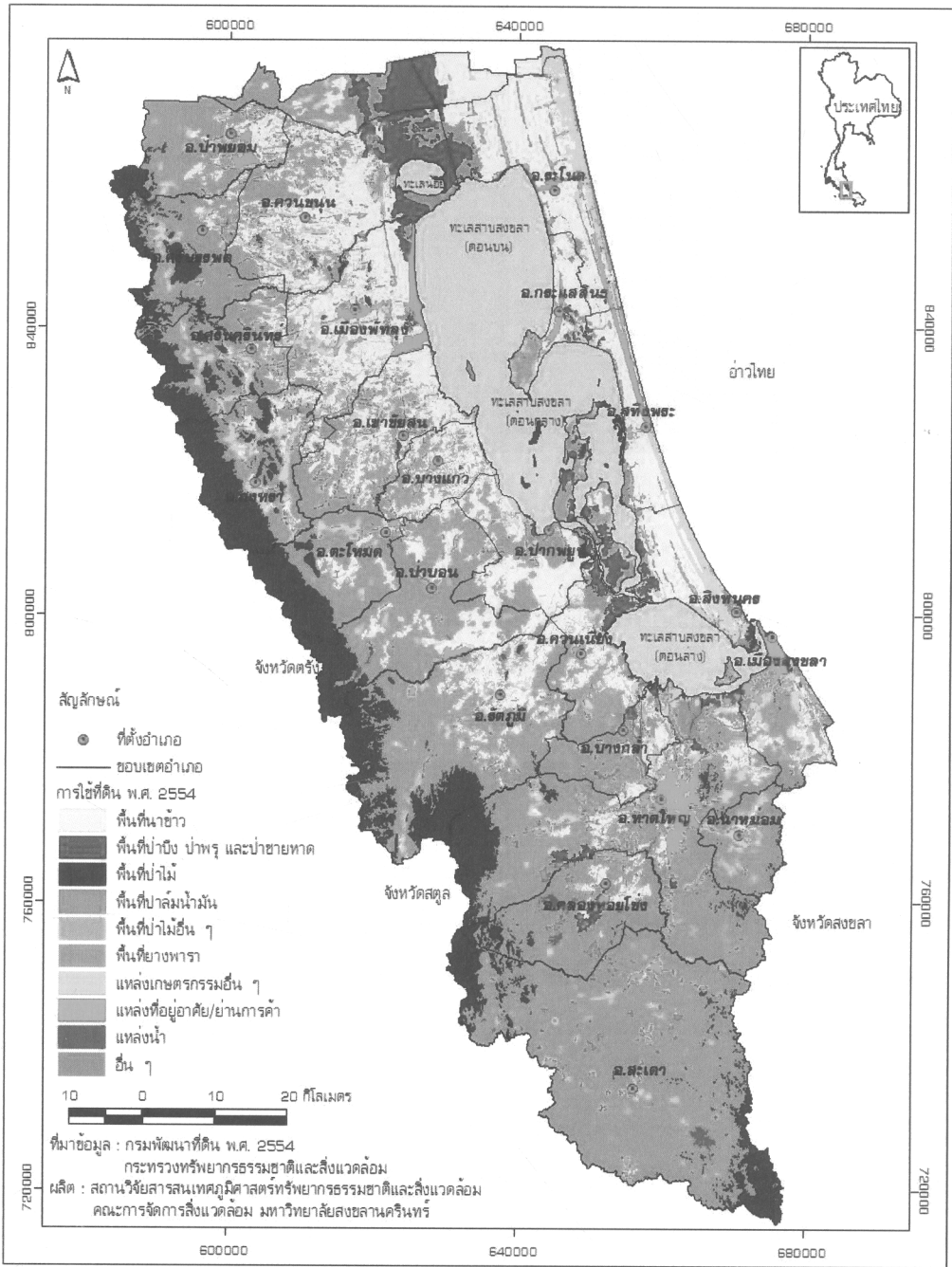
การวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัย
ขอนำเสนอการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการทำประมงในทะเลสาบสงขลา ดังนี้

1. ทะเลสาบสงขลา
2. ทรัพยากรประมง
3. การทำประมงในทะเลสาบสงขลา
 - 3.1. ผลผลิตสัตว์น้ำจากการทำประมงในทะเลสาบสงขลา
 - 3.2. รายได้จากการทำการประมง
 - 3.3. การค้าขายผลผลิตสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา
4. ปัญหาและความขัดแย้งเกี่ยวกับการทำประมงในทะเลสาบสงขลา

1. ทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลาตั้งอยู่ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 8,729 ตร. กม. เป็น
แผ่นดิน 7,687 ตร.กม. และพื้นที่ส่วนที่เป็นทะเลสาบ 1,042 ตร.กม. ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาครอบคลุม
พื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ พัทลุง (ทั้งจังหวัด) สงขลา (12 อำเภอ คือ อ.เมือง อ.หาดใหญ่ อ.นาหม่อม
อ.คลองหอยโข่ง อ.สะเดา อ.บางกล่ำ อ.ควนเนียง อ.รัตภูมิ อ.สิงหนคร อ.สทิงพระ อ.กระแสสินธุ์ และ
อ.ระโนด) และจังหวัดนครศรีธรรมราช (2 อำเภอ คือ บางส่วนของ อ.หัวไทร และ อ.ชะอวด) โดย
ทะเลสาบสงขลาตั้งอยู่ในพื้นที่ จ.สงขลา และ จ.พัทลุง

ทะเลสาบสงขลามีลักษณะทางกายภาพแบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ทะเลน้อย ซึ่งอยู่ทางเหนือสุด
ถัดลงมาเป็นทะเลสาบตอนบน ทะเลสาบตอนกลาง และส่วนล่างสุดคือทะเลสาบตอนล่าง โดยที่ทั้ง 4
ส่วน เชื่อมต่อกันโดยลำคลอง และทะเลสาบตอนล่างเชื่อมต่อกับอ่าวไทย (รูป 3) โดยมีรายละเอียด
ดังนี้

รูป 3 กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและทะเลสาบสงขลาส่วนต่าง ๆ
 ที่มา: สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รูป 4 ระบบนิเวศในทะเลน้อย

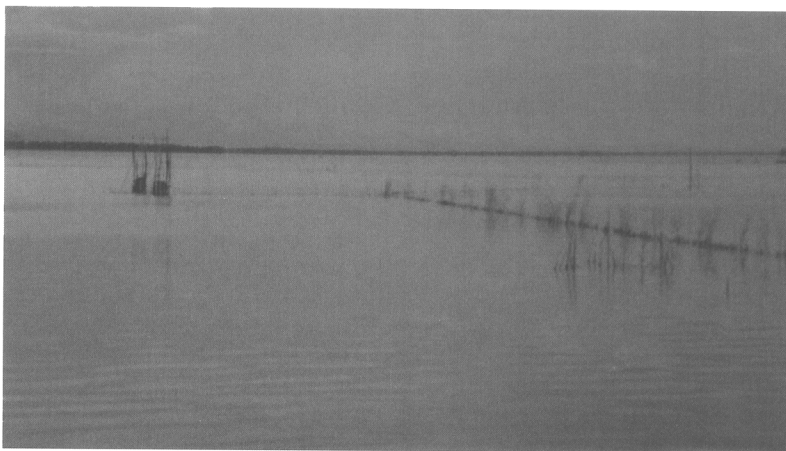
1) **ทะเลน้อย** เป็นทะเลสาบน้ำจืดอยู่ทางเหนือสุดของทะเลสาบสงขลาในเขต จ.พัทลุง อยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย มีพื้นที่ประมาณ 27 ตร.กม. ความลึกเฉลี่ย ประมาณ 1.2 ม. โดยมีคลองยวน คลองบ้านกลาง และคลองนางเรียม (รูป 4) เชื่อมต่อกับทะเลสาบตอนบน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) ทะเลน้อยมีพืชน้ำปกคลุม เช่น ผักตบชวา กง กระจูดหนู บัวต่าง ๆ และพืชลอยน้ำ ป่าพรุควนชีเสียนในเขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าทะเลน้อยได้รับการแต่งตั้งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (Ramsar sites) แห่งแรกของประเทศไทย พรุควนชีเสียนเป็นป่าพรุน้ำจืด พันธุ์พืชประกอบด้วยไม้เสม็ดขาว พุงหญ้า ลาโพ กระจูดหนู ต้นเนียน ต้นครุระ ยางนา กาซะนะ เขียด และปาล์มชนิดต่างๆ เช่น กะพ้อ กะพ้อแดง เป็นต้น (สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า, 2559)

2) **ทะเลสาบตอนบน** หรือ ทะเลหลวง เป็นทะเลสาบที่ส่วนใหญ่ของรอบปีน้ำเป็นน้ำจืด ยกเว้นบางปีที่มีการรुक้าของน้ำเค็มเข้ามาในฤดูแล้ง (รูป 5) ซึ่งอาจจะทำให้ค่าความเค็มสูงถึง 10 psu (Practical salinity unit) อยู่ถัดจากทะเลน้อยไปถึง ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา และบ้านแหลมจองถนน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง มีพื้นที่ประมาณ 473 ตร.กม. ความลึกเฉลี่ยประมาณ 2 ม. (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

รูป 5 ระบบนิเวศในทะเลสาบตอนบน

3) **ทะเลสาบตอนกลาง หรือ ทะเลสาบ** เป็นทะเลสาบที่มีระบบนิเวศเป็นน้ำจืดและน้ำกร่อย ความเค็มอยู่ในช่วง 0-20 psu ขึ้นอยู่กับฤดูกาล อยู่ถัดจาก ต.เกาะใหญ่ อ.กระเสสินธุ์ จ.สงขลา ลงไปถึงบริเวณบ้านปากกรอ ต.ปากกรอ อ.สิงหนคร จ.สงขลา มีพื้นที่ประมาณ 360 ตร.กม. ความลึกเฉลี่ยประมาณ 2 ม. (รูป 6) บริเวณทะเลสาบตอนกลางมีเกาะต่าง ๆ ได้แก่ เกาะสี่ เกาะห้า เกาะหมาก และเกาะนางคำ เชื่อมต่อกับทะเลสาบตอนล่างโดยคลองหลวงและอ่าวท้องแบน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

รูป 6 ระบบนิเวศในทะเลสาบสงขลาตอนกลาง

รูป 7 ระบบนิเวศในทะเลสาบสงขลาตอนล่าง

4) **ทะเลสาบตอนล่าง หรือ ทะเลสาบสงขลา** เป็นส่วนที่น้ำมีความเค็มสูงอยู่ในช่วง 23-30 psu เนื่องจากเชื่อมต่อกับทะเลอ่าวไทย ยกเว้นในช่วงฤดูฝนที่อาจจะมีน้ำจืดน้ำจืดน้ำจืดเป็นศูนย์ (รูป 7) ตั้งอยู่ถัดจากบ้านปากอ อ. ปากอ อ. สิงหนคร จ.สงขลา ไปจนถึงจุดที่เชื่อมต่อกับอ่าวไทย บริเวณ อ.เมือง จ.สงขลา มีพื้นที่ประมาณ 182 ตร.กม. ความลึกเฉลี่ยประมาณ 1.5 เมตร ยกเว้นช่องแคบที่ต่อกับอ่าวไทยที่มีความลึกค่อนข้างมาก คือประมาณ 12-14 ม. (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

สภาพภูมิอากาศในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่ภายใต้ของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ จึงแบ่งฤดูกาลได้เป็น 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน โดยฤดูร้อนระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนกรกฎาคม ฤดูฝนระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนมกราคม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

2. ทรัพยากรประมง

ทะเลสาบสงขลา มีระบบนิเวศที่หลากหลายทั้งที่เป็น น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม จึงเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำหลากหลายชนิด ซึ่งเป็นทรัพยากรประมงที่สำคัญของชุมชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

2.1 ชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ

จากการที่ทะเลสาบสงขลามีสภาพทางกายภาพและสภาพของน้ำที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลให้เป็นแหล่งที่มีความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์น้ำสูง ทะเลสาบสงขลาจัดเป็นแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของโลกที่เต็มไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด โดยพบทั้งสัตว์น้ำจืด สัตว์น้ำกร่อย สัตว์น้ำเค็ม และยังพบสัตว์น้ำที่มีความทนทานต่อสภาพน้ำที่มีความเป็นกรดอีกด้วย สัตว์น้ำที่พบในทะเลสาบสงขลามีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 จำนวนชนิด

การสำรวจสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาเมื่อปี พ.ศ. 2475 พบสัตว์น้ำมากถึง 700 ชนิด (คณะกรรมการวิสามัญศึกษาและติดตามการแก้ไขปัญหาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, 2553) และจากการศึกษาของไพโรจน์ สิริมนตราภรณ์ และคณะ (2542) ใน พ.ศ. 2541 พบสัตว์น้ำจำพวกปลาในทะเลสาบสงขลาทั้งปลาน้ำกร่อยและปลาน้ำจืดมากกว่า 500 ชนิด กุ้งประมาณ 30 ชนิด กุ้งดึกแด้น ปูทะเล และหมีอีกประมาณ 20 ชนิด ส่วนผลการศึกษาจากโครงการศึกษารวบรวมข้อมูลสารสนเทศและแผนที่ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรทางทะเลลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง (2552ก และ 2552ข) เมื่อ ปี พ.ศ. 2552 ซึ่งรวบรวมข้อมูลจากรายงานการพบและจากการสำรวจความหลากหลายของสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง พบสัตว์น้ำรวมทั้งหมด 720 ชนิด ดังแสดงรายละเอียดในตาราง 1

ตาราง 1 ชนิดพันธุ์สัตว์น้ำสำคัญที่พบในทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง

ปีที่มีการศึกษา/สำรวจ	จำนวนชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ	พื้นที่ศึกษา
2475 ¹	700 ชนิด	ทะเลสาบสงขลา
2541 ²	ปลามากกว่า 500 ชนิด กุ้งประมาณ 30 ชนิด กุ้งดึกแด้น ปูทะเล และหมีอีกประมาณ 20 ชนิด	ทะเลสาบสงขลา
2552 ^{3,4}	720 ชนิด (ปลา 465 ชนิด กุ้ง 30 ชนิด กุ้งดึกแด้น 7 ชนิด สัตว์ในกลุ่มปู 25 ชนิด สัตว์กลุ่มหอยทั้งสิ้น 193 ชนิด)	ทะเลสาบสงขลาและพื้นที่ใกล้เคียง

ที่มา: ¹คณะกรรมการวิสามัญศึกษาและติดตามการแก้ไขปัญหาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, 2553

²ไพโรจน์ สิริมนตราภรณ์ และคณะ, 2542

³ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552 ก

⁴ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552ข

2.1.2 ชนิดพันธุ์สัตว์น้ำแต่ละกลุ่ม

1) ปลา

ในทะเลสาบสงขลามีการศึกษาสัตว์ในกลุ่มปลามากที่สุดทั้งในด้านความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดพันธุ์และชีววิทยาโดยเฉพาะชนิดที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ โดยในทะเลสาบสงขลาและบริเวณใกล้เคียงพบปลาทั้งหมด 465 ชนิด จาก 296 สกุล 113 วงศ์ กลุ่มที่พบมากที่สุดทั้งชนิดและปริมาณคือกลุ่มปลาบู่ (Gobiidae) ซึ่งพบได้ตลอดทั้งปี รองลงมาคือ กลุ่มปลาตะเพียน (Cyprinidae) โดยทั้งหมดเป็นปลาที่อาศัยอยู่ในน้ำจืดบริเวณทะเลน้อยและทะเลสาบตอนบน และกลุ่มปลาหางแข็ง (Carangidae) ซึ่งเป็นปลาทะเลที่ว่ายเข้ามาในทะเลสาบสงขลาบริเวณทะเลสาบตอนล่างและปากทะเลสาบ (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552ก)

ชนิดพันธุ์ปลาที่พบมากในแต่ส่วนของทะเลสาบสงขลามีความแตกต่างกันเนื่องจากสภาพพื้นที่และคุณสมบัติของน้ำที่แตกต่างกัน กลุ่มปลาที่พบประกอบด้วย 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ปลาน้ำจืด และปลาน้ำกร่อย/น้ำเค็ม ชนิดปลาที่สำคัญและชนิดที่จับได้มากในแต่ละบริเวณแสดงรายละเอียดในตาราง 2

ตาราง 2 ชนิดพันธุ์ปลาที่พบในทะเลสาบสงขลา

กลุ่ม	ชนิดพันธุ์ปลาที่สำคัญ	บริเวณที่พบ และชนิดที่จับได้มาก
ปลาน้ำจืด	ปลาไหลนา (<i>Monopterus albus</i> Zuiew, 1793) ปลาหมอช้างเหยียบ (<i>Pristolepis fasciata</i> Bleeker, 1851) ปลาช่อน (<i>Chana striata</i> Bloch, 1793) ปลาสลาด (<i>Notopterus notopterus</i> Pallas, 1769) ปลาตะเพียนขาว (<i>Barbonymus gonionotus</i> Bleeker, 1850) ปลาตาแดง (<i>Cyclocheilichthys apogon</i> Valenciennes, 1842) ปลาสร้อยนกเขา (<i>Osteochilus hasselti</i> Valenciennes, 1842) ปลาอุกด้าน (<i>Clarias batrachus</i> Linnaeus, 1758) ปลาเนื้ออ่อน หรือปลาชะโอน (<i>Ompok bimaculatus</i> Bloch, 1794) ปลากดน้ำจืด (<i>Hemibagrus filamentus</i> Fang&Chaux, 1949)	ทะเลน้อยและทะเลสาบตอนบน ชนิดปลาที่จับได้มาก: ปลาไหลนา ปลาหมอช้างเหยียบ ปลาสลาด และปลากดน้ำจืด
ปลาน้ำกร่อย/น้ำเค็ม	ปลากะพงขาว (<i>Lates calcarifer</i> Bloch, 1790) ปลาตะกรับหรือปลาชี่ตั้ง (<i>Scatophagus argus</i> Linnaeus, 1766) ปลากะบอกดำ (<i>Liza subviridis</i> Valenciennes, 1836) ปลาทองเทียวเกล็ดใหญ่ (<i>Parapocryptes serperaster</i> Richardson, 1846) ปลาดุกทะเล (<i>Plotosus canius</i> Hamilton, 1822) ปลากดหัวอ่อน (<i>Osteogeneiosus militaris</i> Linnaeus, 1758) ปลากดหัวม่วง (<i>Arius maculatus</i> Thunberg, 1792)	ทะเลสาบตอนบน ทะเลสาบตอนกลาง และทะเลสาบตอนล่าง ไปจนถึงปากทะเลสาบ

ที่มา: ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552ก

2) กุ้ง

คุณสมบัติของน้ำในทะเลสาบสงขลาแต่ละส่วนมีความแตกต่างกันทั้งที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ทำให้กุ้งที่พบในทะเลสาบสงขลานั้นมีทั้งกุ้งน้ำจืด กุ้งน้ำกร่อย และกุ้งน้ำเค็ม ในทะเลสาบสงขลาพบกุ้งทั้งหมด 30 ชนิด จาก 12 สกุล 8 วงศ์ โดยกุ้งชนิดเด่นและมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ มี 6 ชนิด ได้แก่ กุ้งหางแดงหรือกุ้งแซบวัย (*Penaeus merguensis* De Man, 1888) กุ้งกุลาดำ (*P. monodon* Fabricius, 1798) กุ้งกุลาลาย (*P. semisulcatus* De Haan, 1844) กุ้งหัวมันหรือกุ้งหัวเหลือง (*Metapenaeus brevicornis* H. Mile Edwarf, 1873) กุ้งหัวมัน (*M. tenuipes* Kubo, 1949) และกุ้งตะกาดขาวหรือกุ้งหัวแข็ง (*M. moyebi* Kishinouye, 1896) ส่วนกุ้งน้ำจืดที่มีความสำคัญและมีคุณค่าทางเศรษฐกิจคือ กุ้งก้ามกราม (*Macrobrachium rosenbergii* De Man, 1879) (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552ข)

3) กิ้ง

ในทะเลสาบสงขลาพบกิ้งทั้งหมด 7 ชนิด จาก 6 สกุล 1 วงศ์ ส่วนใหญ่เป็นกิ้งที่จับได้จากเครื่องมือประมงไซ้และโพงพาง พบบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง เช่น กิ้งต๊กแตนอกดำ (*Cloridopsis scorio* Latreille, 1828) กิ้งต๊กแตนหางจุดหรือกิ้งต๊กแตนสีเงิน (*Harpiosquilla raphidea* Fabricius, 1798) กิ้งต๊กแตนสามแถบหรือกิ้งต๊กแตนหลังแถบ (*Miyakea nepa* Latreille, 1828) กิ้งต๊กแตนสันแดง (*Oratosquilla woodmasoni* Kemp, 1911) โดยชนิดที่พบได้บ่อยและมีปริมาณมากที่สุดคือ กิ้งต๊กแตนสันแดง และกิ้งต๊กแตนอกดำ (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552ข)

4) ปู

ปูที่พบในแหล่งน้ำต่าง ๆ รอบทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่เป็นปูน้ำเค็ม พบจำนวน 25 ชนิด จาก 18 สกุล 9 วงศ์ กลุ่มที่พบมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มปูทะเลและปูม้า (*Portunidae*) และกลุ่มปูแสม (*Grapsidae*) ซึ่งเป็นกลุ่มปูที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสามารถพบได้ทั่วไป เช่น ปูทะเล (*Scylla serrata* Forskal, 1775) และปูม้า (*Portunus pelagicus* Linnaeus, 1758) ซึ่งเป็นที่นิยมในท้องตลาด รองลงมาเป็นปูก้ามดาบ (*Ocypodidae*) และปูชนิดอื่นที่ไม่ค่อยมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ปูนา (*Parathelphusidae*) ปูใบ (*Eriphiidae*) ปูหนุมาน (*Calappidae*) ปูกระดุม (*Leucosiidae*) และปูลม (*Ocyponidae*) (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552 ข)

4) หอย

สัตว์ในกลุ่มหอยในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและบริเวณใกล้เคียงพบทั้งหมด 193 ชนิด (จาก 124 สกุล 68 วงศ์ 19 อันดับ 10 ชั้นย่อย) กลุ่มที่พบมากที่สุดในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่สุดคือ กลุ่มหอยฝาเดียว มีจำนวน 91 ชนิด รองลงมาเป็นกลุ่มหอยสองฝา มีจำนวน 88 ชนิด และกลุ่มปลาหมึกมีจำนวน 9 ชนิด (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2552ข)

จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นว่าทะเลสาบสงขลาแต่ละส่วนมีความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์น้ำค่อนข้างสูง ซึ่งบางชนิดเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญต่อการทำประมงของชุมชนประมงในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

3. การทำประมงในทะเลสาบสงขลา

3.1 ชุมชนประมง

ชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาโดยเฉพาะที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเลสาบและแหล่งน้ำต่าง ๆ ดำรงชีวิตด้วยการทำประมงมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะการทำประมงแบบพื้นบ้าน ซึ่งมีความแตกต่างกันบ้างขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ ชาวประมงส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ดั้งเดิมและทำ

การประมงในทะเลสาบสงขลามาดั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ การทำประมงส่วนมากจะทำเพื่อยังชีพและบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ ยกเว้นบางชุมชนประมงที่มีการทำประมงเป็นหลัก เช่น ชุมชนหัวเขา ชุมชนคูซุด ชุมชนทะเลน้อย และชุมชนเกาะหมาก ทะเลสาบสงขลาตอนล่างเป็นบริเวณที่มีการทำประมงหนาแน่นที่สุด ทะเลสาบตอนกลาง ทะเลสาบตอนบน และทะเลน้อยมีความหนาแน่นน้อยกว่า บริเวณทะเลสาบตอนล่าง ส่วนพรุควนเค็งจะมีการทำประมงกันมากในฤดูน้ำหลากและมีการชุดบ่อล่อปลาเพื่อจับปลาในฤดูแล้ง (ธีรัตน์ หลับจันทร์, 2551) ชุมชนประมงส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพประมงเพียงอย่างเดียว โดยมีการประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่หลากหลายตามฐานทรัพยากรในท้องถิ่นที่อยู่อาศัย เช่น การเผาถ่าน สานกระจูด เย็บจาก ทำน้ำตาลโตนด เลี้ยงสัตว์ ทำเครื่องปั้นดินเผา ทำสวน และทำนา (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548)

ชาวประมงในทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่ทำประมงมาแต่ดั้งเดิมและมักจะมีพื้นที่ของทะเลสาบสงขลาบริเวณหน้าบ้านหรือบริเวณรอบชุมชนเป็นขอบเขตของตนเองมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยมีการติดตั้งเครื่องมือประมงประจำที่ เช่น ไซนั่ง โพงพาง โป๊ะ บาม โมะระ เป็นต้น เมื่อปี พ.ศ. 2515 มีรายงานว่ามิชาวประมงอาศัยอยู่บริเวณรอบทะเลสาบสงขลาประมาณ 4,000 ครัวเรือน และเพิ่มจำนวนเป็นประมาณ 23,458 ครัวเรือน หรือประมาณ 157,921 คน จาก 184 หมู่บ้าน จากรายงานการสำรวจข้อมูลเพื่อ พ.ศ. 2527 เนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่บริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว (วิเศษ ชมเดช และสิริ ทุกข์วินาศ, 2528) แต่จากข้อมูลการสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2527-2529 พบว่ามีครัวเรือนชาวประมงในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพียง 10,363 ครัวเรือน จาก 150 หมู่บ้าน (สิริ ทุกข์วินาศ และคณะ, 2530) จากข้อมูลการสำรวจของสถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ในปี พ.ศ. 2538 พบว่ามีชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา (ไม่รวมพรุควนเค็ง) จำนวน 158 หมู่บ้าน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 8,006 ครัวเรือน คิดเป็น 10.8 ของครัวเรือนในชุมชนกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งหมด (อังสุณีย์ ชุณห์ปราน และคณะ, 2539) และจากการสำรวจข้อมูลจากชาวประมงโดยการใช่แบบสอบถามทุกตำบล ทุกหมู่บ้านในพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลาโดยสถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งระหว่างเดือนตุลาคม 2553 ถึงเดือนกันยายน 2554 พบว่าจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงเพิ่มขึ้นมากถึง 11,193 ครัวเรือน (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2554) อย่างไรก็ตามเนื่องจากการศึกษาในแต่ละช่วงอาจจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน จึงอาจมีความคลาดเคลื่อนของข้อมูลหากนำข้อมูลในแต่ละช่วงมาเปรียบเทียบกัน รายละเอียดครัวเรือนประมงในทะเลสาบสงขลาแต่ละบริเวณแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 การเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ชุมชนประมงและการกระจาย	ครัวเรือน				
	พ.ศ. 2515 ¹	พ.ศ. 2527 ¹	2527- 2529 ²	พ.ศ. 2538 ³	ตุลาคม 2553- กันยายน 2554 ⁴
ชุมชนประมงรอบทะเลสาบ ตอนล่าง (อยู่ใน 5 อำเภอของ จังหวัดสงขลา คือ อ. หาดใหญ่ อ. สิงหนคร อ. บางกล่ำ อ. ควนเนียง และ อ. เมือง)	4,000	23,458	2,972	2,490	5,427
ชุมชนประมงรอบทะเลสาบ ตอนบนและทะเลสาบตอนกลาง (กระจายอยู่ในอำเภอต่างๆ ของ จังหวัดสงขลา 4 อำเภอคือ อ. กระแสสินธุ์ อ. สทิงพระ อ. ระโนด อ. สิงหนคร และอยู่ในเขตจังหวัด พัทลุง 4 อำเภอ คือ อ. ปากพะยูน อ. เขาชัยสน อ. บางแก้ว และ อ. เมือง)			6,571	4,575	5,193
ชุมชนประมงรอบทะเลน้อย (กระจายตัวอยู่ใน 2 ตำบลของ อ. ควนขนุน คือ ต. พนางตุงและ ต. ทะเลน้อย)			820	941	573
รวม	4,000	23,458	10,363	8,006	11,193

ที่มา: ¹วิเศษ และสิริ, 2528; ²สิริ และคณะ, 2530; ³อังสนีย์ และคณะ, 2539; ⁴สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
ชายฝั่ง, 2554

จำนวนชาวประมงในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีแนวโน้มลดลง ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา ผลผลิตทางการประมงลดลง การทำประมงไม่คุ้มกับการลงทุน รายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ทำให้บางส่วนจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ บางส่วนต้องอพยพไปทำงานนอกชุมชน โดยเฉพาะไปเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมและแรงงานราคาถูกทั่วไป (นฤทธิ ดวงสุวรรณ, 2550) โดยมีกลุ่มผู้หญิงเข้ามาเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นเพราะรายได้จากการทำประมงไม่เพียงพอ สืบเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง ประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ชาวประมงบางกลุ่มต้องการหาเงินมากขึ้นเพื่อซื้อสิ่งของต่าง ๆ มาสนองความต้องการเบื้องต้น ทั้งของตนเองและ

ครอบครัว อีกทั้งเป็นการสร้างความทัดเทียมในสังคมและชุมชน (เบญจวรรณ เฟิงหนู และอำรอน ปะตุกา, 2550) นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงจำนวนชาวประมงในแต่ละพื้นที่ ก็ยังขึ้นอยู่กับฤดูกาล เช่น ในฤดูฝนที่มีน้ำหลากซึ่งมีสัตว์น้ำมาก ก็จะมีจำนวนครัวเรือนที่ทำประมงมากขึ้น ส่วนในช่วงที่มีสัตว์น้ำน้อยก็จะหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ แทน

ในพื้นที่ที่มีการทำฟาร์มทะเลซึ่งกรมประมงได้ดำเนินการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น กุ้งกุลาดำและกุ้งก้ามกราม มีแนวโน้มที่จะมีจำนวนชาวประมงเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากผลผลิตสัตว์น้ำสูงขึ้นและได้ราคาดี จึงทำให้ชุมชนที่เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น ๆ เริ่มกลับมาทำประมงมากขึ้น

3.2 รูปแบบการทำประมงและเครื่องมือประมง

1) ชนิดของเครื่องมือประมง

ในอดีตการทำประมงในทะเลสาบสงขลาใช้เครื่องมือประมงง่ายๆ ที่ผลิตขึ้นมาเอง จากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไซปลาที่ทำจากไม้และไม้ไผ่ โม่ระ โปะน้ำตื้น ลันปลาไหล อวนที่ทำจากด้าย ฯลฯ โดยที่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้เครื่องมือที่หาซื้อได้ง่ายในท้องตลาดและมีประสิทธิภาพมากกว่า จากการสำรวจโดยสถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ในปี พ.ศ. 2538 พบว่ามีการใช้เครื่องมือประมงที่หลากหลายทั้งสิ้น 20 ชนิด (อังสนีย์ ชุณหปราณ และคณะ, 2539) ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 เครื่องมือประมงที่ใช้ในทะเลสาบสงขลาจากการสำรวจใน พ.ศ. 2538

ทะเลสาบสงขลา	เครื่องมือประมงที่ใช้
ทะเลน้อย	ไซ (ไซนอน) กัดหรือข่าย ไซกุ้ง เบ็ดราว เบ็ดธง ลันปลาไหล อวนล้อมขนาดเล็ก หลุด และยอใหญ่
ทะเลสาบตอนบน และทะเลสาบตอนกลาง	ไซนั่ง (ลอบยีน/ โปะน้ำตื้น) โม่ระ กัดสามชั้น อวนล้อมขนาดเล็ก ไซ (ไซนอน) เบ็ดราว เบ็ดธง ลันปลาไหล และหลุด โพงพาง
ทะเลสาบตอนล่าง	ไซนั่ง บาม โม่ระ โพงพาง อวนรุน อวนทับตลิ่ง กัดสามชั้น (อวนกุ้ง) ข่ายหรือกัด อวนปลากะพง แนต แห และกร้า

ที่มา: อังสนีย์ ชุณหปราณ และคณะ, 2539

จากการสำรวจครัวเรือนชาวประมงในปี 2554 และ 2555 พบว่ามีการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำทั้งหมด 13 ชนิด ได้แก่ ข่าย แห ไซนั่ง เบ็ด โพงพาง ไซนอน ไซปลา ลอบปู โม่ระ ไซกุ้งนา ยอ แนต และกระบอกไม้ไผ่ โดยชนิดที่นิยมใช้กันมาก คือ ไซนอน ข่าย และเบ็ด (วารินทร์ ธนาสมหวัง และอรัญญา อัครอารีย์, มปป.) นอกจากนี้ยังพบว่ามีรายงานการลักลอบใช้เครื่องมือ

ประมงผิดกฎหมาย เช่น ในทะเลน้อยยังคงมีรายงานการซื้อปลาและใช้ยาเบื่อปลา (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2553)

รูปแบบการใช้เครื่องมือประมงชนิดหลักในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น เปลี่ยนไม้ระที่ เป็นไม้ไผ่ให้เป็นเครื่องมือที่ทำด้วยอวน หรือไซปลาบางชนิด ส่วนที่ทำด้วยซีไม้ไผ่ก็ปรับเป็นอวน เป็นต้น (นฤทธิ ดวงสุวรรณ, 2545) เช่น ในพื้นที่ ต. เกาะหมาก ที่ในปัจจุบันไม่มีการใช้ไม้ระ แล้ว เนื่องจากเปลี่ยนวัสดุที่ใช้จากไม้ไผ่เป็นอวนหมดแล้ว เนื่องจากไม้ไผ่มีระยะเวลาใช้งานเพียง 10-15 วัน

2) จำนวนเครื่องมือประมง

เนื่องจากการจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาทำได้ยากกว่าในอดีต ส่งผลให้มีการใช้เครื่องมือประมงแต่ละชนิดมากขึ้นเพื่อเพิ่มอัตราการลงแรงทำประมง (Fishing effort) ให้ได้ผลผลิตมากขึ้นให้ ซึ่งการเพิ่มขึ้นของการใช้เครื่องมือประมงบางชนิดโดยเฉพาะเครื่องมือประมงประจำที่ เช่น ไซนั่ง โพงพาง เป็นที่ถกเถียงกันมากถึงผลกระทบต่อ การลดลงของทรัพยากรประมงและการเดินเรือในทะเลสาบสงขลา (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2548) จากข้อมูลระหว่าง พ.ศ. 2546-2549 จำนวนเครื่องมือประมงประเภทโพงพางมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนเพิ่มขึ้น ในขณะที่เครื่องมือประมงประเภทไซนั่งมีจำนวนลดลง ในปี พ.ศ. 2547 แต่กลับเพิ่มขึ้นอีกในปี พ.ศ. 2548 (ตาราง 5) โดยบริเวณที่มีการใช้เครื่องมือประมงประเภทไซนั่งและโพงพางในทะเลสาบสงขลา แสดงในรูป 6, 7 และ 8

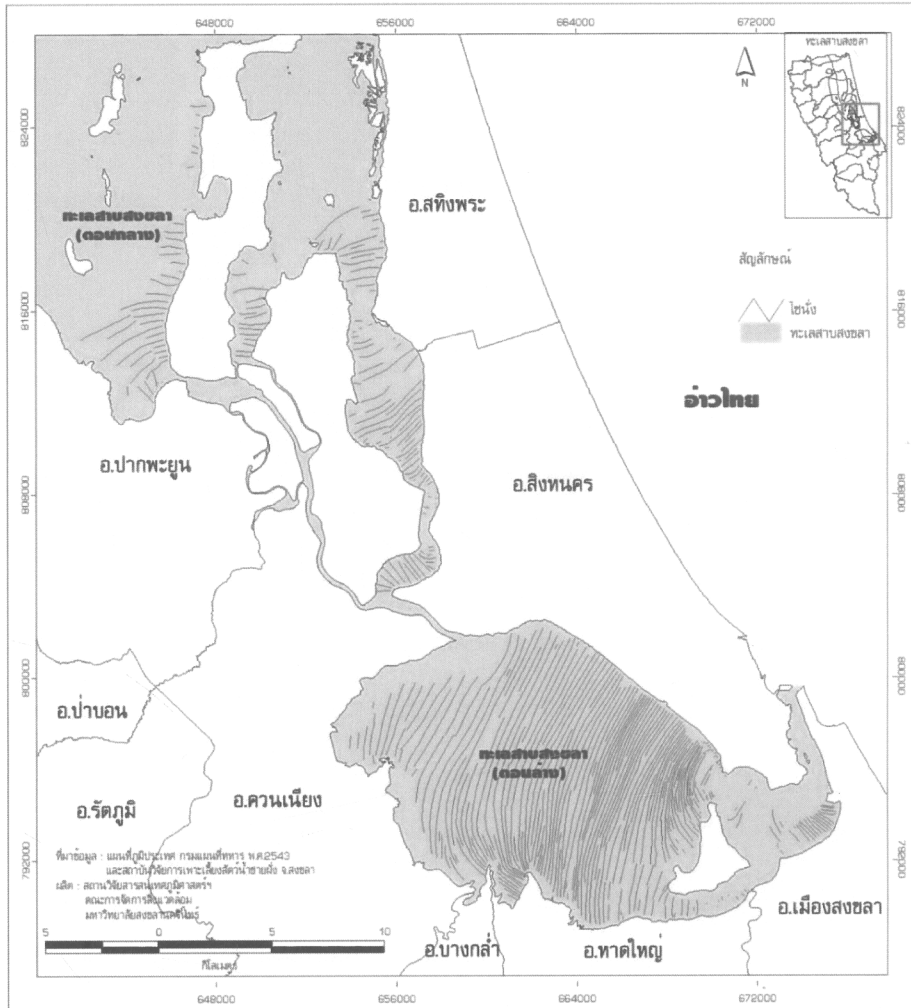
ตาราง 5 จำนวนโพงพางและไซนั่งในทะเลสาบสงขลา

เครื่องมือประมง	ปี		
	พ.ศ. 2546 ¹	พ.ศ. 2547 ²	พ.ศ. 2549 ³
ไซนั่ง (ลูก)	29,604	23,150	25,493
โพงพาง (ช่อง)	2,074	2,074	2,351

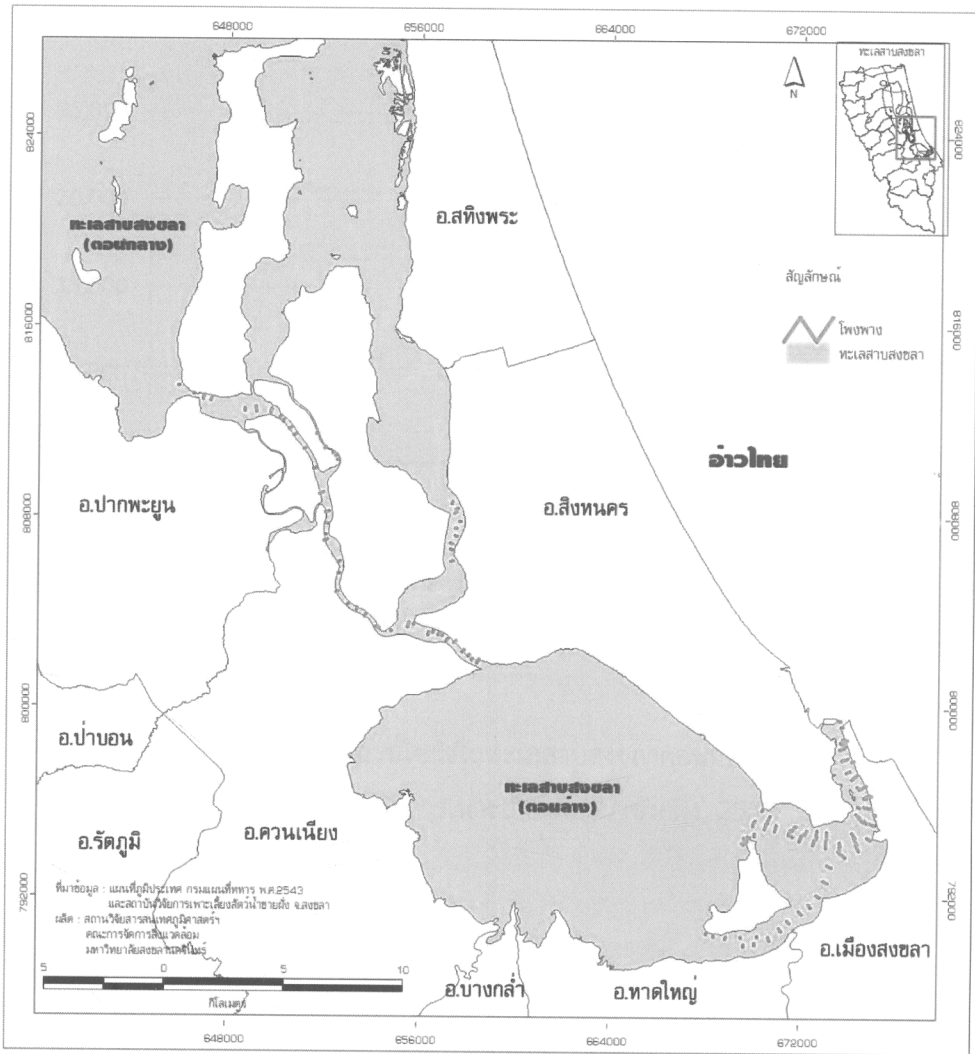
ที่มา: ¹กรมประมง, 2546; ²สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2548; ³สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550

รูป 8 ไซนังบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนนอก

รูป 9 บริเวณที่มีการใช้เครื่องมือประมงประเภทเขื่อนในทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2547
 ที่มา: สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

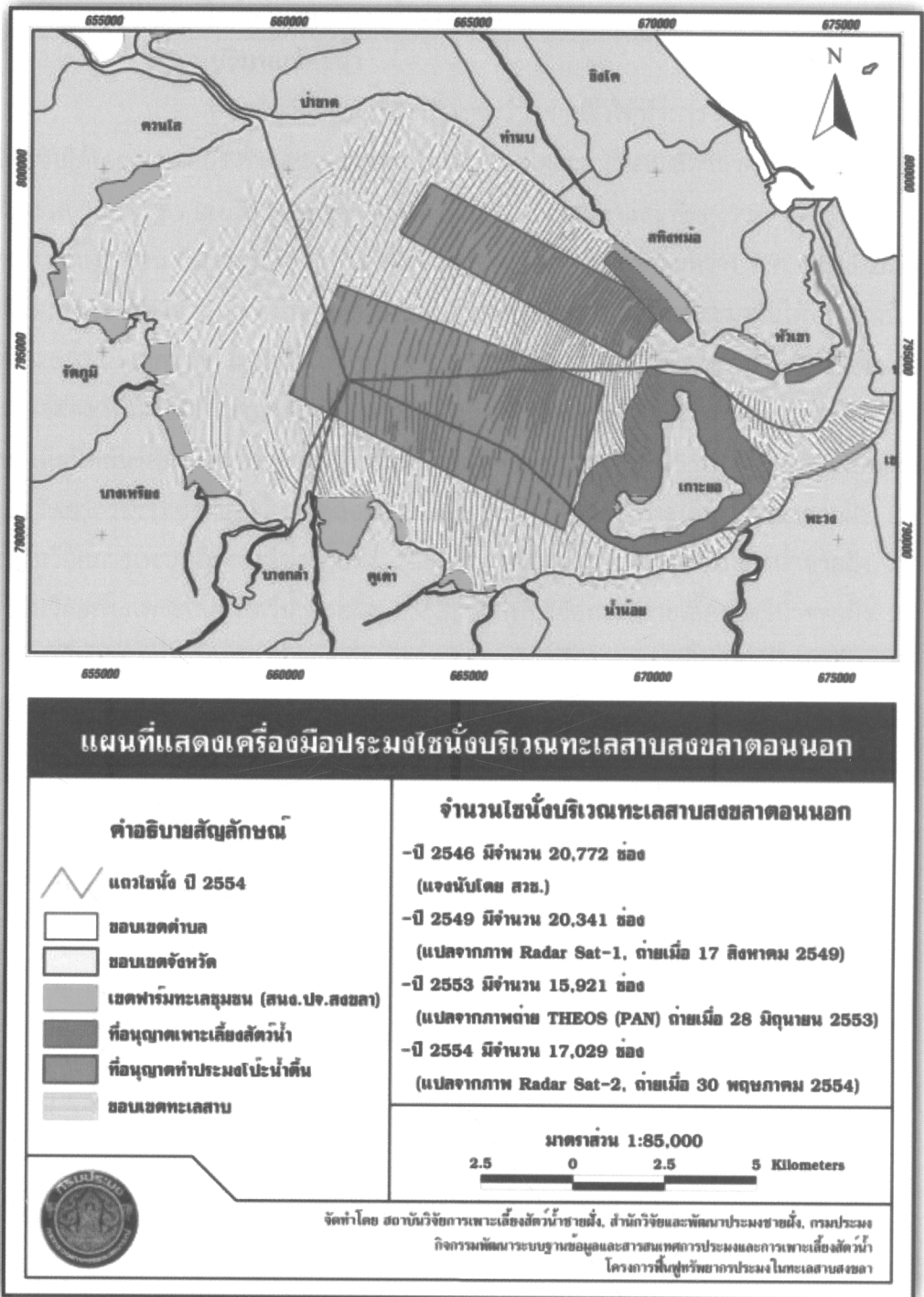

รูป 10 บริเวณที่มีการใช้เครื่องมือประมงประเภทโพงพางในทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2554
 ที่มา: สถาบันวิจัยสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

และเมื่อพิจารณาการทำประมงโดยใช้เครื่องมือประเภชไชนั่งเฉพาะบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนนอก พบว่าระหว่าง พ.ศ. 2546-2554 จำนวนไชนั่งมีแนวโน้มลดลง จาก 20,772 ลูก ใน พ.ศ. 2546 เหลือ 15,921 ลูก ในปี 2553 อย่างไรก็ตามจำนวนไชนั่งเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในปี 2554 เป็น 17,029 ลูก (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2559) ดังแสดงในรูป 9 โดยตำแหน่งของไชนั่งใน พ.ศ. 2554 แสดงในรูป 10

รูป 11 จำนวนไชนั่งในทะเลสาบสงขลาตอนนอก
ที่มา: สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2559

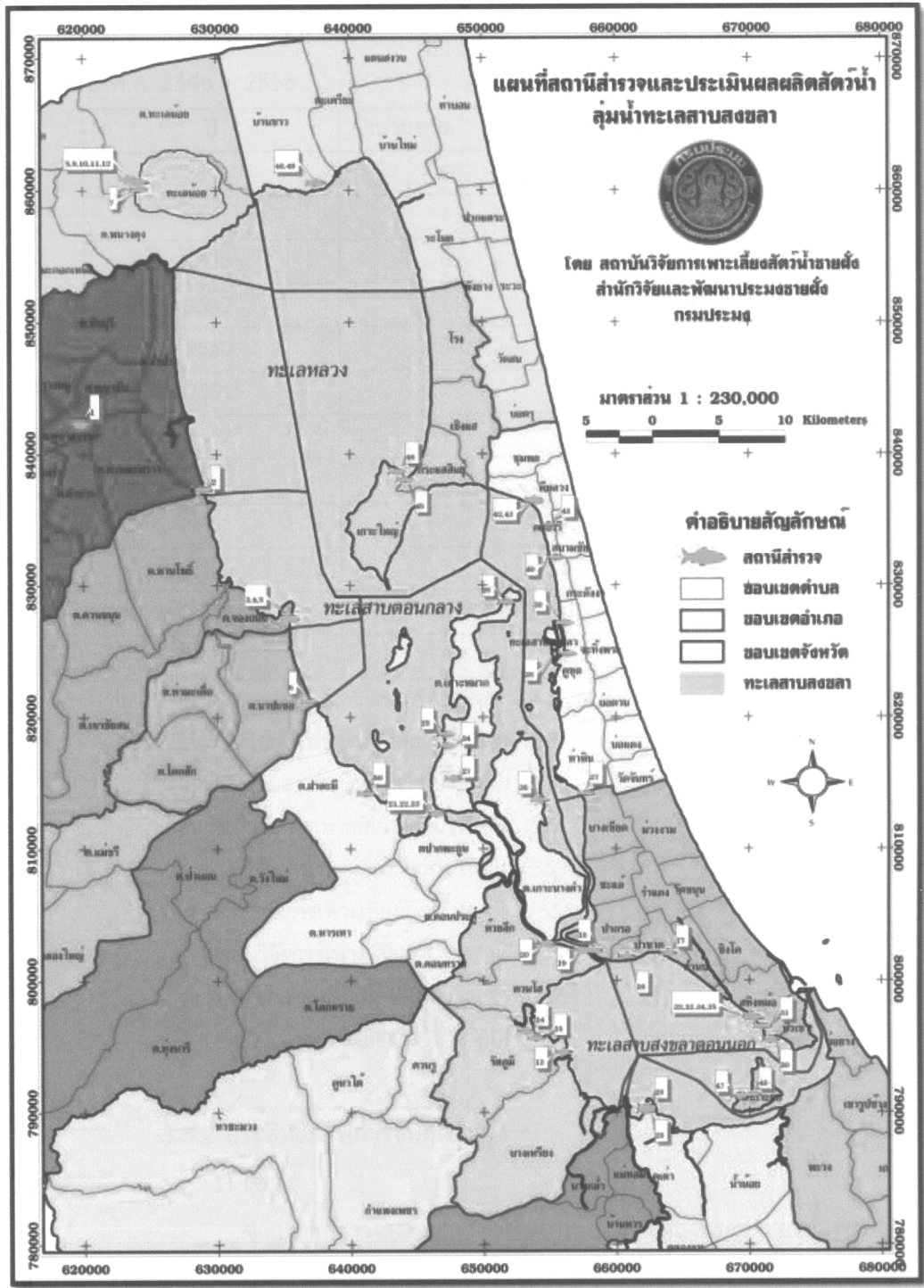

รูป 12 เครื่องมือประมงประเภทใต้น้ำในทะเลสาบสงขลาตอนนอก
ที่มา: สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2559

3.3 ผลผลิตสัตว์น้ำจากการทำประมงในทะเลสาบสงขลา

3.3.1 ปริมาณสัตว์น้ำ

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งได้ทำการศึกษาปริมาณสัตว์น้ำทุกชนิดที่จับได้โดยรวมต่อปีในทะเลสาบสงขลา โดยทำการติดตามปริมาณสัตว์น้ำตามท่าขึ้นปลาต่าง ๆ รอบทะเลสาบสงขลา โดยวิธี Landing Statistic ในจังหวัดสงขลาและพัทลุงรวม 50 แห่ง (รูป 11) เป็นประจำทุกเดือน (ไม่รวมที่นำไปบริโภคในครัวเรือน) จากการศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2546-2554 ได้ผลผลิตรวมของสัตว์น้ำดังแสดงในตาราง 6 ซึ่งพบว่าปริมาณสัตว์น้ำที่ชาวประมงจับได้ระหว่างปี พ.ศ. 2546-2550 ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ในปี พ.ศ. 2551 และ 2552 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ลดลงกว่าปีอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่ในปี 2553 - 2557 ปริมาณการจับสัตว์น้ำมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น รวมถึงมีชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่หลากหลายใกล้เคียงกับในช่วง พ.ศ. 2546-2550 (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550; สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2550; สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2551; สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2552; สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2553; สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2554; สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2555 ; สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2556 ; สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2557)

รูป 13 สถานีสำรวจและประเมินผลผลิตสัตว์น้ำลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
ที่มา: สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2551

ตาราง 6 ชนิดและปริมาณสัตว์น้ำโดยรวมที่สำรวจจากท่าขึ้นปลารอบทะเลสาบสงขลา
ปี พ.ศ. 2546 – 2558

ปี	จำนวนชนิด	ปริมาณสัตว์น้ำ (กก./ปี)
2546 ¹	69	1,381,471
2547 ¹	73	1,197,933
2548 ¹	65	1,148,906
2549 ¹	76	1,145,589
2550 ²	59	1,054,671
2551 ³	48	729,445
2552 ⁴	16	697,257
2553 ⁵	52	1,443,366
2554 ⁶	51	1,166,788
2555 ⁷	71	1,402,891
2556 ⁸	101	1,894,520
2557 ⁹	101	2,683,022.5

ที่มา: ¹สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2550

²สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2550

³สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2551

⁴สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2552

⁵สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2553

⁶สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2554

⁷สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2555

⁸สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2556

⁹สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2557

3.3.2 ประสิทธิภาพการจับสัตว์น้ำ

1) ไช่ฉิ่ง

จากการสำรวจปริมาณสัตว์น้ำต่อหน่วยกำลังลงแรงประมงของชาวประมงพื้นบ้าน (CPUE) ซึ่งเลือกไขผลการจับสัตว์น้ำของไช่ฉิ่งเทียบรายชั่วโมงของชาวประมง ข้อมูลล่าสุดจากการศึกษาในปี พ.ศ. 2554 พบว่ามีผลการจับสัตว์น้ำเฉลี่ยเท่ากับ 0.58 กก./ลูก/วัน (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2554) ซึ่งลดลงกว่าปีก่อน ๆ จากการศึกษาของศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและอ่าวไทยตอนล่างซึ่งทำการสำรวจทรัพยากรสัตว์น้ำจากเครื่องมือไช่ฉิ่งบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนนอก ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2549 ถึงเดือนกันยายน 2550 ผลการจับสัตว์น้ำเฉลี่ย

เท่ากับ 1.04 กก./ลูก/วัน (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2550) การสำรวจระหว่างเดือนตุลาคม 2546 ถึงเดือนมีนาคม 2548 ผลการจับสัตว์น้ำเฉลี่ยเท่ากับ 4.72 กก./ลูก/วัน (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2548) การสำรวจระหว่างเดือนตุลาคม 2548 ถึงเดือนกันยายน 2549 ผลการจับสัตว์น้ำเฉลี่ยเท่ากับ 2.02 กก./ลูก/วัน (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2549) การสำรวจในทะเลสาบสงขลาตอนนอกระหว่างเดือนมิถุนายน ปี 2546 ถึงเดือนกันยายน ปี 2547 พบว่าเครื่องมือไชนิ่งมีอัตราการจับเฉลี่ย 0.9 กก./ลูก/วัน (สุภาพร อองสารา, 2551) ซึ่งในช่วงหลังยกเว้นการศึกษาระหว่าง 2546-2548 ที่ปริมาณการจับสัตว์น้ำน้อยกว่าการศึกษาของอังสนีย์ ชุณหปราณและคณะ (2539) ที่ทำการสำรวจระหว่างเดือนมกราคม 2537 ถึงเดือน ธันวาคม 2538 พบว่าเครื่องมือไชนิ่งมีอัตราการจับเฉลี่ย 3.6 กก./ลูก/วัน และผลการศึกษาของ สิริ ทุกข์วินาศและคณะ (2530) ซึ่งพบว่าเครื่องมือไชนิ่งมีอัตราการจับเฉลี่ย 2.7 กก./ลูก/วัน ส่วนการศึกษาของไพโรจน์ สิริมนตราภรณ์ และคณะ (2527) รายงานว่าเครื่องมือไชนิ่งมีอัตราการจับเฉลี่ย 1.46 กก./ลูก/วัน (ตาราง 7)

ตาราง 7 ปริมาณสัตว์น้ำต่อหน่วยกำลังลงแรงประมงของชาวประมงพื้นบ้านโดยใช้ไชนิ่ง

ประสิทธิภาพการจับ	ปี							
	2527 ¹	2527-2529 ²	2537-2539 ³	2546-2547 ⁴	2546-2548 ⁵	2548-2549 ⁶	2550 ⁷	2554 ⁸
ไชนิ่ง (กก./ลูก/วัน)	1.46	2.7	3.6	0.9	4.72	2.02	1.04	0.58

ที่มา: ¹ไพโรจน์ สิริมนตราภรณ์ และคณะ ,2527; ²สิริ ทุกข์วินาศ และคณะ, 2530; ³อังสนีย์ ชุณหปราณและคณะ, 2539; ⁴สุภาพร อองสารา, 2551; ⁵ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2548; ⁶ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2549; ⁷สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2550; ⁸สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2554

2) โพงพาง

ในส่วนของการใช้เครื่องมือประมงประเภทโพงพางก็เช่นเดียวกัน ที่มีอัตราการจับลดลง โดยในปี พ.ศ. 2554 มีอัตราการจับเท่ากับ 5.6 กก./เครื่องมือ/วัน (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2554) ซึ่งลดลงจากผลการศึกษาและประเมินสภาวะสัตว์น้ำจากเครื่องมือประมงประเภทโพงพางที่ทำขึ้นสัตว์น้ำรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2548 – กันยายน 2549 คือ 7.32 กก./เครื่องมือ/วัน และในปี 2548 ที่มีอัตราการจับเท่ากับ 16.74 กก./เครื่องมือ/วัน (ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2549) ดังแสดงข้อมูลในตาราง 8

ตาราง 8 ปริมาณสัตว์น้ำต่อหน่วยกำลังแรงงานการทำประมงโดยใช้โพงพาง

ประสิทธิภาพการจับ	ปี		
	2548 ¹	ต.ค. 2548 – ก.ย. 2549 ¹	2554 ²
โพงพาง (กก./เครื่องมือ/วัน)	16.74	7.32	5.6

ที่มา: ¹ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง, 2549

²สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2554

3) เครื่องมือประมงอื่น ๆ

จากการศึกษาประสิทธิภาพการจับสัตว์น้ำเครื่องมือประมงแต่ละประเภทและผลการจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา ในปี พ.ศ. 2554 โดยสถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งซึ่งประเมินจากการจับได้จากเครื่องมือประมงจำนวน จำนวน 10 ชนิด พบว่ามีจำนวนผลผลิตสัตว์น้ำรวมทั้ง 11,818,542 กิโลกรัม โดยเครื่องมือประมงที่มีประสิทธิภาพการจับสูงสุดคือ โพงพาง 5.6 กก./เครื่องมือ/วัน รองลงมาคือ ยอ 3.5 กก./เครื่องมือ/วัน ดังแสดงรายละเอียดในตาราง 9

ตาราง 9 ประสิทธิภาพการจับสัตว์น้ำของเครื่องมือประมง 10 ชนิดใน พ.ศ. 2554

ชนิดเครื่องมือประมง	จำนวนเครื่องมือประมง (เฉลี่ย/ราย)	จำนวนชาวประมง (ราย)	เครื่องมือทั้งหมด	CPUE (กก./เครื่องมือ/วัน)	ผลการจับ (กก./เครื่องมือ/วัน)	จำนวนวันทำประมง ใน 1 เดือน	จำนวนเดือนทำประมง ใน 1 ปี	ผลการจับรวม (กก.)
ข่าย (ผืน)	35.2	6,844	240,908	0.30	61,112	20	6	7,333,440
ไชนั่ง (ปาก)	28.8	1,990	57,338	0.58	31,257	20	6	3,750,840
ไชนอน (อัน)	100.8	1,374	138,481	0.06	2,762	20	6	331,440
โพงพาง (ปาก)	8.3	222	1,847	5.6	5,295	20	3	317,700
ไซปลา (อัน)	17.5	60	1,050	0.07	58.8	20	4	4,704
ไซกุ้งนา	395	181	71,240	0.01	189	20	4	15,120

ชนิด เครื่องมือ ประมง	จำนวน เครื่องมือ ประมง (เฉลี่ย/ ราย)	จำนวน ชาวประมง (ราย)	เครื่องมือ ทั้งหมด	CPUE (กก./ เครื่องมือ/ วัน)	ผลการจับ (กก./ เครื่องมือ/ วัน)	จำนวน วันทำ ประมง ใน 1 เดือน	จำนวน เดือนทำ ประมง ใน 1 ปี	ผลการจับ รวม (กก.)
यो (ปาก)	1	34	34	3.5	119	20	3	7,140
แนด (ปาก)	2	7	14	0.1	1.4	20	4	112
แห (ปาก)	1	307	307	1.1	460.3	20	6	55,236
เบ็ด (คัน)	338.9	109	76,832	0.02	47.5	20	3	2,850

ที่มา: สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2554

3.4 รายได้จากการทำการประมง

3.4.1) ต้นทุนสำหรับการทำประมง

จากการศึกษาต้นทุน ผลตอบแทน และรายได้จากการทำประมงไซนั้ง บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง โดยสถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง (2550) โดยใช้แบบ สัมภาษณ์ชาวประมงจำนวน 101 ราย ใน 16 หมู่บ้าน 4 อำเภอ โดยรายละเอียดต้นทุนและรายได้ดังแสดง ในตาราง 10

ตาราง 10 ต้นทุน ผลตอบแทน และรายได้จากการทำประมงไซนั้งในทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ปี พ.ศ. 2550

ชาวประมงผู้ให้ข้อมูล	จำนวนไซนั้ง (ลูก) / ครัวเรือน	ต้นทุนคงที่ (บาท)/ ครัวเรือน	ต้นทุนสิ้นเปลือง (บาท)/เที่ยว/ ครัวเรือน	รายได้ (บาท)/ เที่ยว	รายได้เฉลี่ย (บาท) /ปี
อ. เมืองสงขลา 13 ราย	7-39	33,000-	47-519	184-4,415	185,000
อ. สิงหนคร 42 ราย	(เฉลี่ย 23)	215,000	(เฉลี่ย 172.04)	(เฉลี่ย	
อ. ควนเนียง 19 ราย		(เฉลี่ย		1,010.28)	
อ. หาดใหญ่ 27 ราย		103,258.62)			

ที่มา: สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2550

ส่วนการศึกษาต้นทุน ผลตอบแทน และรายได้จากการทำประมงโดยใช้ไชนั่งบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ในปีงบประมาณ 2551 โดยสถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ซึ่งดำเนินการศึกษาโดยใช้แบบสัมภาษณ์ชาวประมง 269 ราย จาก 8 ตำบล พบว่ามีต้นทุน 3,000-6,000 บาท/ลูก รายละเอียดดังแสดงในตาราง 11

ตาราง 11 ต้นทุนสำหรับการทำประมงโดยใช้เครื่องมือประมงประเภทไชนั่งในทะเลสาบสงขลาตอนล่าง

เครื่องมือประมง	รายละเอียดเครื่องมือ	อายุการใช้งาน	ช่วงเวลาทำประมง	ต้นทุน/ลูก	ค่าใช้จ่ายสิ้นเปลือง
ไชนั่ง	กว้าง 0.50-0.55 ม. ยาว 1.20-1.50 ม. สูง 2.00-2.30 ม. ขนาดตาอวน 1.1-1.5 ซม. ขาทรายยาว 20-50 ม.	โครงไม้ 1-2 ปี เนื้ออวน 1 ปี	- ออกวางไชนั่งเวลา 16.30-18.30 น. (ใช้แสงไฟล่อสัตว์น้ำเข้าตัวไชนั่งในเวลากลางคืน) และออกเก็บสัตว์น้ำช่วงเช้าเวลา 05.30-08.00 น. - 1 ปีทำประมงได้ 8-10 เดือน โดยใน 1 เดือนออกทำประมงได้ 10-30 เทียว	3,000-6,000 บาท	- ค่าน้ำมันสำหรับเครื่องยนต์เรือ - ค่าน้ำมันก๊าดสำหรับตะเกียงล่อสัตว์น้ำ - ค่าน้ำมันหล่อลื่นเครื่องยนต์เรือ - ค่าซ่อมแซมเครื่องยนต์เรือ - ค่าซ่อมเรือ - ค่าซ่อมและจัดทำไชนั่งใหม่

ที่มา: สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2551

3.4.2) รายได้จากการทำประมงในทะเลสาบสงขลา

สัตว์น้ำที่จับได้ในทะเลสาบสงขลามีราคาตั้งแต่ 50-350 บาท/กิโลกรัม โดยเฉพาะกุ้งได้รับความนิยมอย่างสูง สามารถส่งไปจำหน่ายยังประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ ได้อย่างต่อเนื่อง (หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ, 2555) โดยที่แพปลาชุมชนบ้านคูขุด ซึ่งเป็นแหล่งรับซื้อและขายต่อผลผลิตสัตว์น้ำของชาว ต. คูขุด สามารถ 'ตั้งราคา' สัตว์น้ำได้เอง โดยสัตว์น้ำที่สำคัญ เช่น กุ้งก้ามกรามขนาดใหญ่มีราคา 480 บาทต่อกิโลกรัม ปลาตุกทะเล ราคา 100 บาทต่อกิโลกรัม และปลาช่อน ราคา 75 บาทต่อกิโลกรัม (สารินีย์ วิสุทธาธรรม, 2556)

ในส่วนของการศึกษารายได้จากการทำประมงของชุมชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีทั้งที่ทำการศึกษาคครอบคลุมทั้งลุ่มน้ำ และการศึกษาเฉพาะในบางพื้นที่ ดังแสดงรายละเอียดในตาราง 12

ตาราง 12 รายได้จากการประมงของชุมชนชาวประมงในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ปีที่ศึกษา/ รายงาน	พื้นที่/การศึกษา	รายได้จากการประมง (บาท/ เดือน)	แหล่งข้อมูล
2539	ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ตอนกลาง ตอนบน และทะเลน้อย	4,500-7,000 บาท/เดือน (ครอบครัวที่ทำประมงอย่าง เดียว) 3,000-5000 บาท/เดือน (ครอบครัวที่ทำประมงเป็น อาชีพหลัก แต่มีอาชีพอื่นเป็น อาชีพรอง)	อังสุณีย์ ชุมพรปราน และคณะ , 2539
2539	7 ชุมชนใน อ. หาดใหญ่ อ. ควน เนียง และ อ. สิงหนคร จ. สงขลา	3,000-6,000 บาท/เดือน (ร้อยละ 42.4 ของกลุ่มที่สำรวจ)	ชมรมชาวประมงรอบ ทะเลสาบสงขลาตอนล่างและ โครงการพัฒนาชุมชนประมง ทะเลขนาดเล็กจังหวัดสงขลา, 2539
2544	2 หมู่บ้านในทะเลสาบสงขลา ตอนล่าง	รายได้เฉลี่ย 7,195 บาท/เดือน (รายได้เฉลี่ยจากไชนิ่ง 5,894 บาท/เดือน และจากโพงพาง 8,306 บาท/เดือน)	Masae <i>et al.</i> , 2002
2546	พรุควนเคร็ง	รายได้เฉลี่ย 1,663.75 บาท/ เดือน	อาแว มะแส และคณะ, 2546
2553 (ปีที่ สำรวจ)	ทะเลสาบสงขลา (สำรวจข้อมูลโดย ใช้แบบสอบถามชาวประมง 200 ครัวเรือนรอบทะเลสาบ)	รายได้เฉลี่ย 8,916.67 บาท/ เดือน	นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ, 2556
2555	ต. คูชูด (การสัมภาษณ์นายนิทัศน์ แก้วศรี ประธานแพปลาชุมชนบ้าน คูชูด และประธานกลุ่มออมทรัพย์ บ้านคูชูด)	20,000-30,000 บาท/เดือน	สาธิตีญ์ วิสุทธาธรรม, 2556
2555	ทะเลสาบสงขลา (ข้อมูลจากการ สัมภาษณ์นายยงยุทธ ปริลาสัมพ)	6,700 บาท/เดือน	หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ, 2555

ปีศึกษา/ รายงาน	พื้นที่/การศึกษา	รายได้จากการประมง (บาท/ เดือน)	แหล่งข้อมูล
	บุตร ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยการ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง)		
2556	ครัวเรือนที่อยู่ริมทะเลสาบสงขลา ในจังหวัดสงขลาและพัทลุง(การใช้ แบบสัมภาษณ์ 247 ครัวเรือน จาก อ. ควนขนุน อ. ปากพะยูน อ. เมือง อ. บางแก้ว และ อ. เขาชัยสน)	รายได้เฉลี่ยจากการประมงใน จังหวัดพัทลุง 8,744.70 บาท/ เดือน รายได้เฉลี่ยจากการประมงใน จังหวัดสงขลา 7,729.60 บาท/ เดือน	พิไลวรรณ ประพุดติ และคณะ , 2556

การศึกษาเกี่ยวกับรายได้จากการประมงของชาวประมงในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลายังมีอยู่ค่อนข้างน้อย ประกอบกับรายได้จากการประมงในแต่ละช่วงเวลาผันแปรขึ้นอยู่กับราคาสัตว์น้ำที่มีการเปลี่ยนแปลงและเครื่องมือประมงที่ใช้ นอกจากนี้การศึกษาแต่ละครั้งได้ดำเนินการศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน ทำให้ไม่สามารถคาดการณ์หรือสรุปแนวโน้มการลดลงหรือเพิ่มขึ้นของรายได้จากการประมงของชาวประมงในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้จากข้อมูลที่มีอยู่ อย่างไรก็ตามแม้ว่ารายได้เฉลี่ยจากการทำประมงจะไม่สูงมากนัก แต่อาชีพประมงเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญสำหรับชุมชนที่อาศัยอยู่รอบทะเลสาบสงขลา ในช่วงหลังที่กรมประมงได้มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา โดยเลือกชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่มีราคาแพง เช่น กุ้งก้ามกราม กุ้งกุลาดำ และกุ้งแชบ๊วย รวมถึงมีการตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ การควบคุมการใช้เครื่องมือประมงทำลายล้าง ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้จากการประมงเพิ่มมากขึ้น เช่น ในพื้นที่ ต. คูขุด ที่ได้มีการส่งเสริมการอนุรักษ์ในพื้นที่โดยร่วมกับกรมประมงออกกฎระเบียบให้สมาชิกและคนในชุมชนในการใช้เครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายล้าง เพื่อป้องกันการจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก รวมทั้งการจัดทำธนาคารกุ้งไข่และกระชังอนุบาลสัตว์น้ำ เพื่อเป็นการเพิ่มปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาให้มีมากขึ้นด้วย จนในปี พ.ศ. 2555 ชาวประมงในพื้นที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้น คือ มีรายได้ประมาณเดือนละ 20,000-30,000 บาท หรือ ประมาณ 500 บาท/วัน (สาธินีย์ วิสุทธธรรม, 2556)

3.5 การค้าขายผลผลิตสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา

สัตว์น้ำส่วนใหญ่ที่จับได้จากทะเลสาบสงขลามีการซื้อขายกันที่ท่าขึ้นสัตว์น้ำรอบทะเลสาบสงขลา โดยผลผลิตสัตว์น้ำเหล่านี้ส่วนใหญ่ใช้สำหรับการบริโภคในพื้นที่ โดยตัวอย่างข้อมูลท่าขึ้นสัตว์น้ำพบในทะเลสาบสงขลาและรายละเอียดการซื้อขายแสดงในตาราง 13

ตาราง 13 ทำขึ้นสัตว์น้ำรอบทะเลสาบสงขลา

บริเวณ	บริเวณที่จับ	รายละเอียดการซื้อขาย
ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ (ตลาดนัดทุกวันพฤหัสบดีของ สัปดาห์)	ทะเลสาบสงขลาตอนนอก	ชาวประมงจะนำสัตว์น้ำไปขายเองในตลาด หาดใหญ่
อำเภอควนเนียง (ตลาดนัดทุกวัน ศุกร์ของสัปดาห์)	ทะเลสาบสงขลาตอนนอก และลำคลองติดทะเลหลวง	ชาวประมงจะนำสัตว์น้ำไปขายในตลาดนัดควน เนียง สัตว์น้ำที่จับได้จะเป็นพวกกุ้ง ปลา ถ้าเป็น สัตว์น้ำที่มีราคาดีก็จะส่งแม่ค้าที่แพ
ตลาดอำเภอปากพะยูน จังหวัด พัทลุง	ทะเลหลวง	สัตว์น้ำที่ขึ้นจากท่าจะขายในตลาดปากพะยูน และถ้าเป็นสัตว์น้ำที่มีราคาดี ก็จะส่งไปขายที่ หาดใหญ่
บ้านจรงเก ตำบลจองถนน อำเภอ เขาชัยสน จังหวัดพัทลุง	ทะเลหลวง	สัตว์น้ำที่ขึ้นจากท่า แม่ค้าจะมารับซื้อ แล้วนำไปขายตามตลาดนัดต่าง ๆ
ลำป่า เขตเทศบาล เมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง	ทะเลหลวง	สัตว์น้ำที่จับได้ชาวประมงจะนำไปขายปลีกใน ตลาดพัทลุง
ตำบลคูชูด อำเภอสทิงพระ จังหวัด สงขลา	ทะเลหลวง	สัตว์น้ำที่จับได้ส่วนมากจะนำไปขายในตลาดนัด หาดใหญ่
ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา	ทะเลหลวง	แม่ค้าจะรับซื้อสัตว์น้ำจากท่าไปขายในตลาดนัด พัทลุงและถ้าเป็นสัตว์น้ำที่มีราคาดีก็ส่งไปขายใน ตลาดนัดหาดใหญ่
ตลาดระโนด อำเภอระโนด จังหวัด สงขลา	ทะเลหลวง	สัตว์น้ำที่ขึ้นจากท่าจะนำไปขายในตลาดระโนด โดยชาวประมงจะนำสัตว์น้ำไปขายเอง และถ้า เป็นกุ้งก้ามกรามก็จะส่งไปขายที่สงขลา
ทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัด พัทลุง	ทะเลน้อย	สัตว์น้ำที่จับได้จะส่งขายตามตลาดนัดต่าง ๆ

ที่มา: โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา (2556)

4. ปัญหาและความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงในทะเลสาบสงขลา

ปัญหาหลักที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงในทะเลสาบสงขลา คือ ความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา การทำประมงเกินศักยภาพ และความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง

4.1 ความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลาได้รับผลกระทบจากการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ที่ไม่ยั่งยืน ทำให้ระบบนิเวศน์ในทะเลสาบที่เป็นแหล่งอาศัยและแหล่งเพาะขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำเกิดความเสื่อมโทรม ส่งผลให้สัตว์น้ำที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจตามธรรมชาติหลายชนิดลดจำนวนลง และบางชนิดสูญพันธุ์ไปจากทะเลสาบ จากข้อมูลทีกล่าวมา แสดงให้เห็นว่าปริมาณสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลามีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะปริมาณสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่จับได้ที่มีแนวโน้มลดลงและมีขนาดเล็กลง เช่น ผลการจับสัตว์น้ำที่จับจากโพงพางซึ่งมีขนาดเล็กลง และมีสัดส่วนของกุ้งซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงมีปริมาณลดลง (ธีระ จันทรเพชร, 2551) นอกจากนี้ สัตว์น้ำที่ได้จากการจับโดยใช้เครื่องมือประมงไซ่ซึ่งแม้ว่าสัตว์น้ำที่จับได้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มกุ้ง แต่สัตว์ในกลุ่มปลาที่จับได้ไม่ใช่ปลาเศรษฐกิจ และสัตว์น้ำที่จับได้มีขนาดเล็กลง (สุภาพร อังสารา, 2551)

สัตว์น้ำบางกลุ่มที่มีผลผลิตเพิ่มขึ้นเป็นสัตว์น้ำชนิดที่ปล่อยในโครงการฟาร์มทะเล เช่น กุ้งกุลาดำ กุ้งก้ามกราม ปลาดุกอูย ปลาดุกเหลือง ปลาดุกตะเพียนขาว และปูดำ มีผลผลิตรวมในปี พ.ศ. 2550 เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ปลาหายากที่ใกล้สูญพันธุ์ที่ดำเนินการปล่อยในโครงการคือ ปลาดุก ปลาตะกรับ และปลาแขยงนวล ก็มีผลผลิตสูงขึ้น (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2550) เช่นเดียวกับการสำรวจชนิดและปริมาณสัตว์น้ำขึ้นท่ารอบทะเลสาบสงขลาในปี พ.ศ. 2554 และ 2555 ที่พบว่า มีปริมาณกุ้งก้ามกรามเพิ่มมากขึ้นกว่าที่เคยซื้อขาย ณ ท่าขึ้นสัตว์น้ำระหว่างปี 2546-2553 โดยเพิ่มมากขึ้นอย่างมากตั้งแต่ พ.ศ. 2551 เนื่องมาจากมีการปล่อยพันธุ์กุ้งก้ามกรามในทะเลสาบมาอย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 10 ปี ประกอบกับชุมชนมีการกำหนดกติกาในการจับ โดยที่หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำชนิดที่สำคัญทางเศรษฐกิจทุกปี เพื่อให้มีปริมาณผลผลิตสัตว์น้ำที่เพียงพอต่อการทำประมงของชาวประมงในทะเลสาบสงขลา (วารินทร์ ธนาสมหวัง และอรัญญา อัครวารีย์, 2556)

สาเหตุสำคัญของความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลาเกิดจากปัจจัยต่อไปนี้

1) การตื้นเขินของทะเลสาบ

ทะเลสาบสงขลาประสบปัญหาการตื้นเขิน โดยมีอัตราการสะสมตัวของตะกอนยุคใหม่สูงมาก โดยที่อาจจะใช้ระยะเวลาไม่นานที่ทำให้ทะเลสาบตื้นเขินจนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งในที่สุดอาจจะส่งผลให้เปลี่ยนสภาพจนกลายเป็นป่าพรุ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ในทะเลสาบ

สงขลาและพื้นที่รอบ ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ของชุมชนในพื้นที่ในที่สุด (กรมทรัพยากรธรณี, 2550) พื้นที่หลายส่วนมีรายงานการประสบปัญหาการตื้นเขิน เช่น ในพื้นที่ทะเลน้อยจากการเพิ่มขึ้นของปริมาณสารอินทรีย์ในน้ำส่งผลให้วัชพืชน้ำ เช่น ผักตบชวา จอก สาหร่าย กง เต็บโตและขยายพันธุ์มากขึ้น เมื่อพืชน้ำเหล่านี้ตายลงจะเกิดการทับถมของซากพืชเหล่านี้ ส่งผลให้ทะเลน้อยเกิดการตื้นเขิน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2557) (รูป 14)

รูป 14 บัวและพืชน้ำที่ขึ้นหนาแน่นบริเวณริมทะเลน้อย

ส่วนของทะเลสาบตอนล่างที่มีการใช้เครื่องมือประมงประเภทเครื่องมือประจำที่ เช่น โพงพาง ไซนั่ง จำนวนมากวางกระจายครอบคลุมพื้นที่ โดยเฉพาะบริเวณปากทะเลสาบสงขลาที่มีการวางเครื่องมือประมงเหล่านี้อย่างหนาแน่น โพงพางจะปิดช่องทางน้ำส่งผลให้เกิดการตื้นเขินของทะเลสาบเกิดเร็วขึ้น เครื่องมือประมงประเภทไซนั่งที่มีแผ่นอวนที่เป็นปีกยาว 2 ข้าง จะเป็นตัวชะลอตะกอนในน้ำให้ไหลช้าลง ส่งผลให้เกิดการตกตะกอนจำนวนมากหน้าปากไซและเกิดการตื้นเขินของแหล่งน้ำในที่สุด (คณะกรรมการวิสามัญศึกษาและติดตามการแก้ไขปัญหาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, 2553) นอกจากนี้บริเวณรอบ ๆ เกาะยอ ที่มีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำกันมาก ชุมชนระบุว่ามีปัญหาการตื้นเขินซึ่งมีสาเหตุมาจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในกระชัง

2) คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม

น้ำเสียจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรม ฟาร์มสุกร นาุ้ง และพื้นที่เกษตรอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับการบำบัดอย่างถูกต้อง ถูกปล่อยลงสู่ทะเลสาบสงขลา ก่อให้เกิดปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม จากการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลา โดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 โดยติดตามคุณภาพน้ำในทะเลสาบสงขลาในพื้นที่จังหวัดสงขลาจำนวน 9 สถานี และจังหวัดพัทลุงจำนวน 6 สถานี พบว่า คุณภาพน้ำในช่วง พ.ศ. 2547-2551 ค่าออกซิเจนละลายน้ำ (Dissolved Oxygen, DO) อยู่ในเกณฑ์พอใช้เพียงร้อยละ 60 บริเวณที่พบค่า DO ในระดับต่ำ ทำให้คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรมถึงเสื่อมโทรมมาก คือ บริเวณปากคลองบ้านโรง ปากคลองอู่ตะเภา และปากคลองสำโรง ในจังหวัดสงขลา บริเวณหมู่บ้านทะเลน้อย คลองนางเรียม และปากคลองลำป่า ในจังหวัดพัทลุง ส่วนค่าความสกปรกในรูปสารอินทรีย์ หรือค่า BOD (Biochemical Oxygen Demand) บริเวณที่คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรมมาก พบในจังหวัดสงขลา คือ ปากคลองบ้านโรง กลางทะเลสาบตอนบน ปากคลองอู่ตะเภา และปากคลองสำโรง (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16, 2552) โดยที่ปัญหามลพิษทางน้ำเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและปริมาณสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา

3) การเปลี่ยนแปลงระบบการไหลเวียนของน้ำในทะเลสาบสงขลา

การปิดคลองที่เชื่อมระหว่างทะเลสาบสงขลาและอ่าวไทย รวมถึงการสร้างท่าเรือ น้ำลึกซึ่งกีดขวางทางไหลเข้าออกของน้ำทะเลส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการไหลเวียนน้ำในทะเลสาบสงขลา (คณะกรรมการการวิสามัญศึกษาและติดตามการแก้ไขปัญหาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, 2553) ชาวประมงเชื่อว่าเมื่อน้ำเค็มไม่สามารถเข้ามาได้จะส่งผลให้สัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา ลดน้อยลง เนื่องจากการน้ำเค็มจะนำพาสัตว์น้ำกร่อยและน้ำเค็ม ทั้งที่เป็นตัวอ่อนและระยะเป็นไข่เข้ามาในทะเลสาบ ทำให้สัตว์น้ำเหล่านี้เข้ามาอาศัยอยู่ในทะเลสาบเป็นจำนวนมาก (นฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ, 2545; สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) โดยที่ชาวประมงในพื้นที่ทะเลน้อยระบุว่าหลังจากการมีการปิดปากกระวะ ส่งผลให้ปลาหลายชนิด เช่น ปลาตุ๊กทะเล ปลาตกทะเล ปลาพรม ปลากะพงขาว ปลาดู่ม กุ้งแตระ ลดจำนวนลง (นฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ, 2545)

4.2 การทำประมงมากเกินศักยภาพของทรัพยากรสัตว์น้ำ

ความต้องการจับสัตว์น้ำให้ได้มากขึ้น ส่งผลให้มีการใช้เครื่องมือประมงประเภทที่จะช่วยให้จับสัตว์น้ำมากขึ้น ส่งผลให้ความหลากหลายทางชีวภาพและปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลง ซึ่งเครื่องมือประมงบางชนิดส่งผลเสียต่อสัตว์น้ำเป็นเครื่องมือประมงแบบทำลายล้าง เช่น การใช้จวนรุน ซึ่งจากการสอบถามชุมชน ระบุว่าบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่างยังมีการใช้จวนรุนอยู่ บริเวณทะเลน้อย ยังมีรายงานการลักลอบใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายอยู่ คือ การซื้อปลาและใช้ยาเบื่อปลา

ซึ่งจะส่งผลให้สัตว์น้ำลดจำนวนลงและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ เนื่องจากการซื้อปลาและการวางยาเบื่อ นอกจากจะทำให้ปลาทายแล้ว ที่เหลือก็จะเป็นหมัน โดยสัตว์น้ำที่ลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัดคือ ปลาตูก (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2553)

นอกจากนี้การที่ในทะเลสาบสงขลามีจำนวนเครื่องมือประมงประเภทต่าง ๆ อยู่อย่างหนาแน่นโดยเฉพาะประเภทเครื่องมือประจำที่ ส่งผลให้ปริมาณและชนิดของสัตว์น้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาลดลงอย่างเห็นได้ชัด (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 16, 2552) เช่น โพงพางที่มีการวางหนาแน่นบริเวณปากทะเลสาบสงขลา จะปิดช่องทางน้ำซึ่งเป็นทางผ่านของสัตว์น้ำวัยอ่อน เช่นเดียวกับไซนึ่งที่มีการวางหนาแน่นบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ขวางกั้นการขึ้นลงของน้ำ และปิดทางเดินของสัตว์น้ำเข้าสู่ทะเลสาบตอนใน (นฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ, 2545) โดยที่แม้ว่าทางกรมประมงจะตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว และมีการแก้ไขโดยมีโครงการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมง แต่ก็ทำได้ไม่มากนักเนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณและการดำเนินการที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชนจะดำเนินการได้ยาก เช่นในปี พ.ศ. 2550 สำนักงานประมงจังหวัดสงขลาได้ดำเนินการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายและส่งเสริมอาชีพให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบ โดยให้ยุติการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย ได้จัดประชุมหารือและสร้างข้อตกลงร่วมกับชาวประมงในการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงประเภทโพงพางได้เพียง 20 ราย จำนวนโพงพาง 37 ซอง ประเภทไซนึ่ง 7 ราย จำนวนไซนึ่ง 44 ซอง (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2550) ซึ่งเป็นจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนเครื่องมือประมงที่มีอยู่ในทะเลสาบสงขลา ในปัจจุบันภาครัฐได้มีความพยายามในการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการดำเนินโครงการแก้ปัญหาเครื่องมือประมงผิดกฎหมายในทะเลสาบสงขลาโดยการรื้อถอนไซนึ่งและโพงพางในหลายพื้นที่ เช่น ในทะเลสาบสงขลาตอนล่าง (สำนักข่าวไทย, 2559)

4.3 ความขัดแย้งในการทำประมง

เนื่องจากทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งทรัพยากรประมงและแหล่งทำประมงที่สำคัญสำหรับชุมชนที่อาศัยอยู่รอบทะเลสาบ ความต้องการทำประมงเพื่อให้ได้ผลผลิตปริมาณมากส่งผลให้มีการใช้เครื่องมือประมงและวิธีการประมงที่แตกต่างกัน บางชนิดเป็นเครื่องมือประมงประเภททำลายล้าง ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างกลุ่มการทำประมงที่แตกต่างกัน รวมถึงความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการทะเลสาบสงขลา

1) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวประมง

การทำประมงในทะเลสาบสงขลาที่ผ่านมา กลุ่มชาวประมงมีความขัดแย้งกันค่อนข้างสูง โดยเฉพาะการแย่งชิงกันจับสัตว์น้ำ ได้แก่ กลุ่มใช้เครื่องมือแบบทำลายและกลุ่มใช้เครื่องมือแบบเดิม กลุ่มที่ยึดทะเลเป็นที่ทำกินแบบถาวรกับกลุ่มที่ไม่มีที่ดังกล่าวและต้องการที่ว่างใน

ทะเลในการทำมาหากิน กลุ่มอิทธิพลท้องถิ่นคุ้มครองกับกลุ่มที่ไม่มี (เลิศชาย ศิริชัย และนฤทธิ์ ดวงสุวรรณ, 2552) การใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ได้แก่ เรืออวนรุน นอกจากเป็นเครื่องมือทำลายสัตว์น้ำ (สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง, 2533) ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มทำประมงด้วยเครื่องมือทั่วไป ดังสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2538 เกิดการปิดถนนและสะพานข้ามทะเลสาบสงขลาบริเวณเกาะยอ เพื่อประท้วงเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ปัญหาเรืออวนรุนบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง โดยชาวประมงที่เดือดร้อนจากเครื่องมือดังกล่าวรวมตัวกันร้องเรียนผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลาทุกยุคทุกสมัย (สมาคมรักษ์ทะเลไทย, 2557)

2) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวประมงกับหน่วยงานภาครัฐ

ชาวประมงบริเวณทะเลสาบตอนล่างมีการทำโพงพางและไซนั่งเป็นหลัก แผนการจะรื้อถอนไซนั่งหรือโพงพางเพื่อขุดลอกร่องน้ำพื้นฟูทะเลสาบของกรมเจ้าท่า และจังหวัดสงขลา เป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างชาวประมงและเจ้าหน้าที่รัฐมาโดยตลอด (แม้نوات กุญชร ณ อยุธยา, 2551) โดยเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2558 มีกลุ่มชาวบ้านประมาณ 100 คนที่เป็นเจ้าของโพงพางนำเรือหางยาวเกือบ 30 ลำ เข้าปิดล้อมเรือของ ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ขณะสนธิกำลัง ทหาร ตำรวจ ฝ่ายปกครองกว่า 200 นาย เข้ารื้อถอนโพงพางที่กีดขวางร่องน้ำทะเลสาบสงขลา ช่วงที่ 2 ตั้งแต่ทำเทียบเรือประมงใหม่ถึงสะพานติณสูลานนท์ ตามแผนขุดลอกร่องน้ำคืนความสุขให้ทะเลสาบสงขลา (ASTV ผู้จัดการออนไลน์, 2558)

นอกจากนี้ยังมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนประมงในพื้นที่ ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ. สงขลา กับเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา เนื่องจาก ชุมชนประมงได้ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลสาบ มีการปล่อยพันธุ์กุ้งปลาลงทะเลสาบ และร่วมกับกรมประมงออกกระเบียบให้สมาชิกและคนในชุมชนใช้เครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายล้าง เช่น ยาเบือ อวนลาก อวนรุน ขนาดตาอวน ตาข่ายดักจับสัตว์น้ำ ที่มีขนาดห่างของตาข่ายไม่ต่ำกว่า 5 ซม. เพื่อป้องกันการจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก ๆ รวมถึงกิจกรรม “ธนาคารกุ้งไข่” ด้วย แต่ที่ตั้งธนาคารกุ้งไข่ อยู่ในพื้นที่เขตห้ามล่าฯ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนประมงและเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าฯ (วันชัย พุทธทอง, 2555)

5. ความขัดแย้ง และแนวทางการจัดการความขัดแย้ง

ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งของการจัดการทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา นั้นจำเป็นต้องเรียนรู้ในเรื่องรูปแบบ ประเภทของความขัดแย้ง และแนวทางการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1 รูปแบบ ประเภทของความขัดแย้ง

รูปแบบ ประเภทของความขัดแย้ง มี 5 ประเภท (วันชัย วัฒนศัพท์, 2550) คือ

- 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูล คือข้อมูลน้อยไป ข่าวดื้อ ข่าวดวง ก็ทำให้เกิดความขัดแย้งได้
- 2) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ เป็นความขัดแย้งที่สำคัญเกือบจะเรียกว่ามากที่สุดก็ได้ ถ้าความสัมพันธ์ดีความขัดแย้งก็จะไม่เกิดขึ้น
- 3) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ผลประโยชน์ส่วนตัวก็ไม่ขัดแย้ง ผลประโยชน์ไม่ลงตัวก็ขัดแย้ง แต่ผลประโยชน์ไม่ได้หมายความว่าผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน แต่หมายถึงกระบวนการหรือวิธีการที่เราไปปฏิสัมพันธ์กับเขา ดูแลเอาใจใส่ รวมไปถึง อารมณ์ และจิตใจ ศักดิ์ศรี หน้าตา
- 4) ความขัดแย้งด้านค่านิยม หรือความเชื่อ ไม่ใช่เราจะไปเปลี่ยนค่านิยมหรือความเชื่อของเขาได้ ความเชื่อไม่ใช่เป็นสิ่งที่เราจะไปทำลายความเชื่อของเขา
- 5) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง เป็นเรื่องของอำนาจ เรื่องของกฎกติกา กฎหมาย

นอกจากนี้วันชัย วัฒนศัพท์ ได้นำเสนอรูปแบบของกระบวนการตัดสินใจในการแก้ปัญหาข้อพิพาท ความขัดแย้ง ผู้ตัดสินใจ และผลแห่งการตัดสินใจ มี 8 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

<u>กระบวนการที่ใช้</u>	<u>ผู้ตัดสินใจ</u>	<u>ผลการตัดสินใจ</u>
1. ใช้ความรุนแรง	- ผู้ชนะ	- แพ้ - ชนะ
2. ใช้การเผชิญหน้าประท้วงอย่างสันติ	- ผู้ชนะ	- แพ้ - ชนะ
3. ใช้การบัญญัติกฎหมาย	- สภานิติบัญญัติ	- แพ้ - ชนะ
4. ใช้การฟ้องร้อง	- ศาล	- แพ้ - ชนะ
5. ใช้อนุญาโตตุลาการตัดสิน	- อนุญาโตตุลาการ	- แพ้ - ชนะ
6. ใช้การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง	- คู่กรณี	- ชนะ - ชนะ
7. ใช้การเจรจาไกล่เกลี่ย	- คู่กรณี	- ชนะ - ชนะ
8. ใช้การหลีกเลี่ยงปัญหา	---	- คงสภาพเดิม

5.2 แนวทางในการจัดการความขัดแย้ง

การไกล่เกลี่ยคนกลาง เป็นหนึ่งในแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งด้วยแนวทางสันติวิธีสามารถใช้ได้ทั้งในระดับปัจเจก ระดับรัฐ ระหว่างประเทศ เมื่อการไกล่เกลี่ยคนกลางประสบความสำเร็จ จะทำให้คู่กรณีลดความขัดแย้งลง เป็นเครื่องมือในการยุติความเป็นปฏิปักษ์ นำมาสู่ข้อตกลง หรือการยุติความขัดแย้ง (ชลัท ประเทืองพัฒนา, 2555) เช่น แนวทางการสร้างสันติสุขในมิติสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ คือแนวทางการป้องกันและลดความรุนแรงในการดักตวงแย่งชิงในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงแนวทางการสร้างพื้นที่ความเข้าใจร่วมกันของคู่

ขัดแย้งในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้องค์ความรู้ทางด้านสันติวิธีในการพูดคุย
ปรับมุมมองและวิธีคิดใหม่ ๆ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน (อภิญา ดิสมาน, 2558)

นอกจากนี้ยังมีเรื่อง **การจัดการร่วม (co-management)** ซึ่งจะเป็นกระบวนการหรือ
เครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการจัดการในมิติที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรประมง การจัดการร่วม เป็นความ
ร่วมมือของชาวประมงซึ่งเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงเป็นหลัก กับรัฐบาลและผู้มีส่วนได้
ส่วนเสียต่าง ๆ เช่น เจ้าของเรือ พ่อค้าสัตว์น้ำ เจ้าของอู่เรือ นักธุรกิจผู้ประกอบการ และหน่วยงาน
ภายนอกได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สถาบันวิจัยต่าง ๆ เข้ารับผิดชอบ และควบคุมดูแล
จัดการบริหารการประมงแบบมีส่วนร่วม โดยการพูดคุยปรึกษาหารือ การเจรจาต่อรอง การทำ
ข้อตกลงและวางระเบียบร่วมกัน (Pomeroy and Rivera-Guieb, 2005) ซึ่งเป็นแนวทางการ
แก้ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาได้

จากการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องทะเลสาบสงขลา การจัดการ
ทรัพยากรในทะเลสาบสงขลา และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงในทะเลสาบสงขลา เพื่อเป็น
แนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการความขัดแย้งที่มีในทะเลสาบสงขลาที่จะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องสถานการณ์ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงชายฝั่งทะเลสาบสงขลามีพื้นที่ศึกษาอยู่ในชุมชนประมงของพื้นที่ ทะเลน้อย ทะเลหลวง และทะเลสาบตอนล่าง ทั้งในจังหวัดสงขลาและพัทลุง โดยในพื้นที่ดังกล่าวมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงอย่างเข้มข้นและหลากหลาย แตกต่างกันไป และเกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องในหลายมิติ งานวิจัยนี้จึงได้แนวคิดกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยวิถีธรรมชาติ (Natural Approach to Participatory Development-NAPD) ของ สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร (2546) เป็นกระบวนการศึกษาที่ต้องให้ผู้คนที่อยู่กับปัญหาหรือมีปัญหาาร่วมกันมาพิจารณาหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายงานวิจัยเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake holder) จากการทำประมง และได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งในการประกอบอาชีพประมงในทะเลสาบสงขลา ได้แก่

1. กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านทะเลน้อย กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านช่องพิน และกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านหัวเขา
2. หน่วยงานภาครัฐในการจัดการทรัพยากรประมง ได้แก่ ประมงจังหวัดพัทลุง ประมงจังหวัดสงขลา ศูนย์ป้องกันและปราบปรามประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง และสำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
3. สถาบันการศึกษาทางวิชาการ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยทักษิณ
4. องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาสังคม ได้แก่ สมาคมรักษ์ทะเลไทย สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา และสภาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านพื้นที่ พื้นที่เป้าหมายหลักของการวิจัย 3 พื้นที่ ได้แก่

- 1) พื้นที่ทะเลน้อย ชุมชนทะเลน้อย ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
- 2) พื้นที่ทะเลหลวง ชุมชนช่องพิน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง
- 3) พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ด้านเนื้อหา

3. ศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงระดับชุมชนในพื้นที่ทั้ง 3 ตอนของทะเลสาบสงขลา
4. ศึกษารูปแบบ และวิธีการ การจัดการทรัพยากรประมงเพื่อแก้ปัญหาคความขัดแย้งของชุมชนประมงชายฝั่งทะเลสาบสงขลา

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การสัมภาษณ์เชิงลึก ชุมชนประมงที่มีความขัดแย้ง
3. สันทนากลุ่มย่อย
 - พื้นที่ชุมชนทะเลน้อย วันที่ 8 สิงหาคม 2559 ที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
 - พื้นที่ชุมชนช่องพิน วันที่ 9 สิงหาคม 2559 ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
 - พื้นที่ชุมชนหัวเขา วันที่ 10 สิงหาคม 2559 หมู่ที่ 4 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
4. การประชุมเชิงปฏิบัติการ

หลังจากมีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ต่าง ๆ ในทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยจึงได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อระดมความคิดเห็นและเสนอแนะแนวทางการจัดการความขัดแย้งต่อสถานการณ์ประมงในทะเลสาบสงขลา โดยมีผู้เข้าร่วมจากกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ที่ทำประมง และได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งในการประกอบอาชีพประมงในทะเลสาบสงขลา ได้แก่

- 4.1 กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านทะเลน้อย กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านช่องฝั้น และกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านหัวเขา
 - 4.2 หน่วยงานภาครัฐในการจัดการทรัพยากรประมง ได้แก่ ประมงจังหวัดพัทลุง ประมงจังหวัดสงขลา ศูนย์ป้องกันและปราบปรามประมงทะเลภาคใต้ตอนล่าง และสำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
 - 4.3 นักวิชาการจาก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยทักษิณ
 - 4.4 องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาสังคม ได้แก่ สมาคมรักษ์ทะเลไทย สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา และสมาคมน้ำทะเลสาบสงขลา
5. นำเสนอรายงานผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล

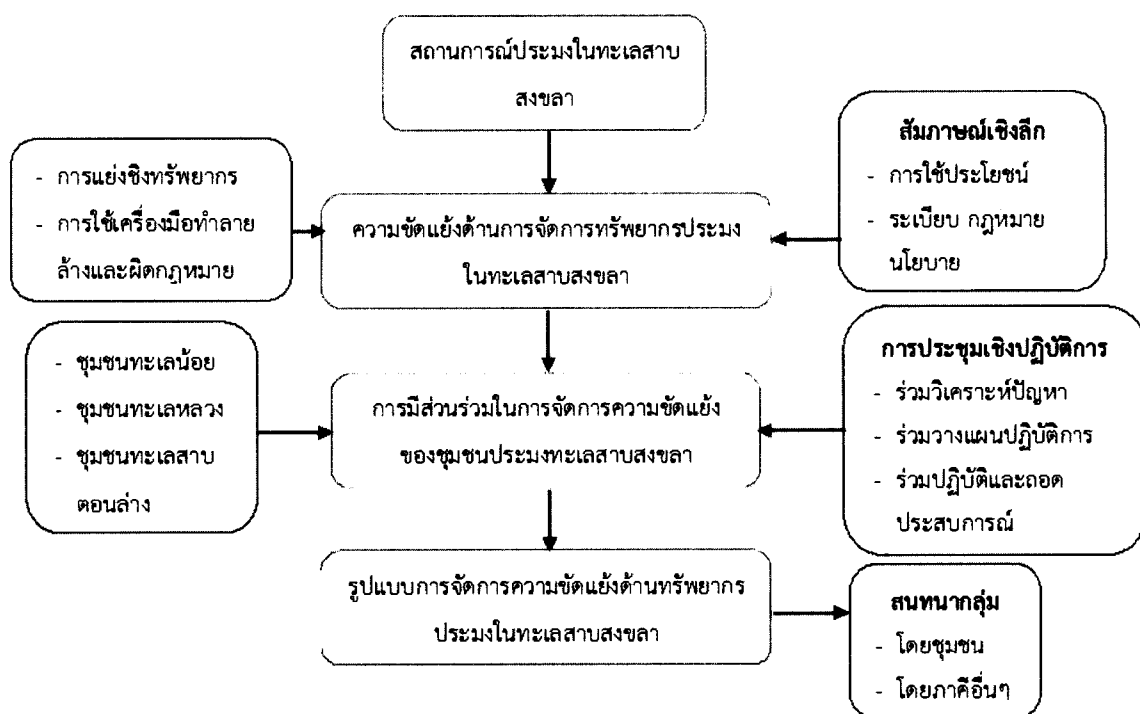
ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยวิถีธรรมชาติ (NAPD) ซึ่งมีกระบวนการหลัก 3 กระบวนการ ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA) 2. การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Planning for Action-PPA) และ 3. การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action + Evaluation-PAE) มาเป็นกรอบวิจัยมาเพื่อมุ่งศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงของทะเลสาบสงขลา ว่าพื้นที่ใดบ้างที่มีความขัดแย้ง มีการจัดการความขัดแย้งอย่างไร และที่สำคัญคือรูปแบบการจัดการความขัดแย้งในแต่ละพื้นที่เหมือนกันหรือไม่อย่างไร

2) การวิเคราะห์ข้อมูลประเด็นความขัดแย้ง

ใช้หลักการวิเคราะห์โครงสร้างของความขัดแย้งที่เกิด (Sida,2004) เพื่อให้เห็นที่มาและรูปแบบของความขัดแย้ง (profile / context) ผู้ที่มีส่วนร่วม (คู่กรณี) ในความขัดแย้ง (actors) สาเหตุของความขัดแย้ง (causes) และการแปรผันและพลวัตของความขัดแย้ง (dynamics of conflict)

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

กรอบการวิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยปรับแนวคิดกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยวิถีธรรมชาติ (Natural Approach to Participatory Development-NAPD) ของ สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร (2546) ใน 3 กระบวนการหลัก ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal-PRA) 2. การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Planning for Action-PPA) และ 3. การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action + Evaluation-PAE) ดังรูปที่ 15

รูปที่ 15 กรอบแนวความคิดการวิจัย

ที่มา: ปรับจากแนวคิดกระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมด้วยวิถีธรรมชาติของ สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร, 2546

บทที่ 4

ผลการวิจัย

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

ในการศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงทะเลในทะเลสาบสงขลา ทีมวิจัยได้จัดการสนทนากลุ่มใน 3 พื้นที่กรณีศึกษา ได้แก่ ชุมชนทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ชุมชนช่องฝั้น ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง และชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งจากการสนทนากลุ่มทำให้ได้เห็นรูปแบบของการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงทะเลของแต่ละพื้นที่ ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

ชุมชนทะเลน้อย เป็นชุมชนประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลน้อย ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าพรุน้ำจืดอยู่ทางทิศเหนือของทะเลสาบสงขลา อาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนคือประมง ทำนา และค้าขาย รวมถึงปัจจุบันทะเลน้อยเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากในจังหวัดพัทลุง ในการจัดทำรายงานวิจัยนี้ คณะวิจัยได้ใช้รูปแบบการสนทนากลุ่มย่อยในพื้นที่ (Focus group) กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชาวประมงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งด้านต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางการจัดการในอนาคต เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2559 ณ ที่ทำการศูนย์บริการนักท่องเที่ยวทะเลน้อย โดยมีผู้เข้าร่วมดังนี้

1. นางยุพา จงบุรี
2. นายนิยม เกลี้ยงแท้
3. นายไชยา แก้วแพก
4. นายนิพาส นิมแก้ว
5. นายวินัย นิมแก้ว
6. นายสมมาตร นุ่นคง
7. นายวันชัย ออมรัมย์จวน
8. นายสมมาตร สัพยิง

9. นายฉิ้น บัวบาน
10. นายนฤทธิ์ ดวงสุวรรณ
11. นางสาวสายฝน แสงหิรัญ
12. นายอุสมาน หวังสนิ

การทำประมงของชาวทะเลน้อย

สภาพการทำมาหากินของชาวประมงทะเลน้อยในอดีตเมื่อ 30-40 ปีที่ผ่านมา พบว่า ในอดีตนั้นชาวประมงสามารถหาสัตว์น้ำได้หลากหลายชนิดและได้สัตว์น้ำในปริมาณมาก ด้วยเครื่องมือประมงที่ทำกันขึ้นมาเอง มีการหยุดหาสัตว์น้ำในวันพระ และวันที่ลมแรง ดังคำบอกเล่าที่ว่า

“คนที่หากินในทะเลน้อย 80 เปอร์เซ็นต์ติด หาทุกวัน แต่หยุดวันพระ ถ้าไม่เกิดมรสุมอะไร เมียค้าขาย ผัวไปหากินในเล กลุ่มที่ออกเลส่วนมาก ในตำบลทะเลน้อย หมู่ 1 2 3 4 5 10 ถ้าเป็นตำบลนางตุง ส่วนมากอยู่หมู่ 4 6 รายได้ในปัจจุบัน แต่แรกหากินง่ายกว่า ปัจจุบันการประมงมันทันสมัยขึ้นมาก การหากินมันก็เลยร่อยหรอลงมา แต่แรกได้ปลาเป็นลำ ลางคืนได้เป็นสองลำเรือปลาชุกชุมมาก แถวนี่เป็นหาดทรายเพ ตอนนั้นไม่มีเขตห้ามล่าที่ เครื่องมือที่ใช้มีตั้งไซ วางอวน จมลัน ยกยอ แห ปลาที่ได้ส่วนใหญ่เป็นปลาช่อน ปลากด ปลาสร้อย ปลาโสด ปลาอีตับ มีทุกพันธุ์ปลา มีหลากหลาย มันอยู่ที่เครื่องมือหากินด้วย ถ้าวางอวนวางกักก็ได้ปลาเล็ก ๆ เช่น ปลาหลด”¹

กลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทะเลน้อย ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยว เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือกระทั่งแม่ค้า ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของชาวประมงมากนัก

“นักท่องเที่ยวที่มาเขามาชมบัว ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านไม่ได้ดีขึ้น ท่องเที่ยวไม่ได้กระทบกับชาวประมง ได้ประโยชน์ มีกระทบเรื่องเครื่องมือกันบ้างแต่ไม่รุนแรง คุยกันได้ ปลาเราจับเราก็เอามาขายคนนอกที่มาเที่ยว เขตห้ามล่าทะเลน้อยก็ไม่ได้มีผลดีผลเสียกับคนทะเลน้อย เขาอยู่ตามเรื่องของเขา พวกที่มาซื้อปลามาซื้อตถึงในนี้เขายังไม่จับเลย เขาเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าไม่ใช่เขตห้ามล่าสัตว์น้ำ ลำบากอยู่อย่างถ้าจะพัฒนาจะลอกฝักตบจะรื้อวัชพืชต้องขออนุญาตเขา มีผลต่อการฟื้นฟูทะเล เขามีหน้าที่จับพวกเราถ้าไปตัดไม้ เขาไปฟันไม้มาทำล้อมทำซั้งเขาไม่จับเลย แต่ถ้าเราเข้า

¹ สทนากุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

ป่าฟันมาสัก 5 ดัน เอามาปักแฉม ในเรื่องส่วนรวมก็ไม่ได้ ที่เขาทำล้อม (ใช้ไม้เสม็ดที่ขโมยตัดมา) แต่อุรุักษ์ไม่จับ บางทีเราไปขอแล้วเขาก็มาจับ หน่วยงานท้องถิ่น ก็ไม่ได้มีผลอะไรกับประมง ความชั่วไม่มีความดีไม่ปรากฏ อยากให้เขาประกาศออกข้อบังคับในการทำประมงในเขตตำบลพนางตุง ส่วนพวกแม่ค้า พวกอยู่ตอนก็ได้มีปัญหาอะไรกับชาวประมง ส่วนน้ำเสียจากชุมชน (หมู่ 1 2) จะเป็นปัญหาในอนาคต น้ำเสียมาจากนั้นเพ อีกปัญหาคือ น้ำจากการทำเกษตร (ระโนด) ที่มีสารเคมี (ปราบวัชพืชปราบหอย) ปนเปื้อนมาด้วยก็จะส่งผลต่อทะเลน้อยแน่นอน เราก็อะไรไม่ได้ เพราะทางโน้นเขามีอิทธิพล มีเรื่องนักการเมืองด้วย”²

แม้ทะเลน้อยจะมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยว แต่ก็ยังมีคำสะท้อนเบาๆ ที่บ่งบอกถึงสภาพของพื้นที่ในปัจจุบันว่า “ทะเลน้อย พนางตุงช่วงนี้ไม่ได้พัฒนาเลย”³

ความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรประมง

ใน พ.ศ.2536 องค์กรพัฒนาเอกชนได้ร่วมกับแกนนำชาวประมงได้หาทางฟื้นฟูทะเลน้อยขึ้นมาจากปัญหาสัตว์น้ำลดลง กลุ่มชาวทะเลน้อย นำโดย นางสร้าง สุวรรณวงศ์ ได้วิเคราะห์กันว่า สาเหตุที่ทำให้พี่น้องชาวทะเลน้อยยากจนลง รายได้ลดลง ทำมาหากินในทะเลฝืดเคือง เป็นเพราะการปิดปากกระวะเป็นสาเหตุหลัก จึงได้ร่วมกับชาวประมงชุมชนจากอื่น ๆ รอบทะเลสาบ รวมตัวกันเป็นสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบเพื่อที่จะนำเสนอปัญหาต่อรัฐบาล กระทั่งใน พ.ศ.2541 จึงได้ก่อตั้งเป็นชมรมชาวประมงรักษ์ทะเลน้อย โดยมี นายประจวบ ยอมรัฐจวน เป็นประธานชมรมฯ คนแรก โดยมีสมาชิกประกอบด้วย หมู่ที่ 1 2 13 ตำบลพนางตุง และหมู่ที่ 1 2 ตำบลทะเลน้อย กิจกรรมของชมรมฯ คือ การจัดทำแนวเขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ จัดตั้งประมงอาสา การประชุม การก่อตั้งกองทุนของชมรมฯ การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ (คณิตา ศรีประสม และคณะ, 2549)⁴

² สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

³ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

⁴ คณิตา ศรีประสม และคณะ. 2549. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคใต้ กรณีลุ่มน้ำทะเลสาบ. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ในการจัดการเขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำ มีประมงอาสาดูแลอย่างต่อเนื่อง โดยผลัดเวรยาม 2 คนบ้าง 3 คนบ้าง “มีการตั้งกรรมการ ตั้งเวรยามออกตรวจ บางคืนก็จับได้บางคืนก็จับไม่ได้ พอจับก็ส่งตำรวจแล้วก็ปรับ เอาทั้งเรือทั้งเครื่องไว้ เอาเงินที่ปรับได้เข้าหลวง”⁵

การบริหารจัดการเขตรักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำเป็นไปด้วยดี จนกระทั่งในช่วง พ.ศ. 2547 เริ่มมีปัญหาในการดูแลเขตรักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำ เนื่องจากมีผู้ลักลอบเข้าไปจับสัตว์น้ำในเขตประมงอาสาที่จัดตั้งขึ้นไม่สามารถทำหน้าที่ได้ อำนาจในการจับกุมต้องให้เจ้าหน้าที่ประมง ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้จับกุมเท่านั้น หลังจากมีปัญหาในเรื่องการจัดการดูแลเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำ กิจกรรมของชมรมที่เกี่ยวกับเขตอนุรักษ์ได้หยุดชะงักไปช่วงหนึ่ง ต่อมาสมาชิกบางส่วนของชมรมฯ ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายชุมชนเพื่อการฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จึงได้มีการปรึกษาเรื่องการฟื้นฟูเขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำขึ้นมาอีกครั้ง

“เราจะทำอะไรบ้างเพื่อจัดการดูแลเขต สิ่งที่เรามีปัญหาก็คือ หนึ่ง เมื่อก่อนไม่มีเครื่องมือเครื่องมือ จะเอาของใครคนใดคนหนึ่งเจ้าของก็ลำบากใจ เราต้องมีเรือของเราเอง สอง แพเก่าที่เขาทำไว้มันพังใช้ไม่ได้แล้ว ต้องทำแพใหม่ สาม ต้องทำหลักเขตที่มันเห็นได้ชัด เพราะเสาเก่ามันล้มไปแล้ว แล้วเราก็กางหน้าที่กันรับผิดชอบ วางแผนเรื่องการดูแล จัดเวรเฝ้า แล้วประสานงานเรื่องอื่น ๆ กับประมงเพื่อให้สามารถจัดการดูแลได้”⁶

ภายหลังจากฟื้นฟูการจัดการเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำขึ้นมา ก็ได้มีการประสานงานกับประมงอำเภอควนขนุน หน่วยปราบปรามประมงทะเล (เกาะหมาก) เพื่อให้มาช่วยเสริมการทำงานของประมงอาสา แต่ในทางปฏิบัติไม่มีการออกมาทำงานร่วมกับชาวบ้านอย่างแท้จริง ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ทั้งเทศบาลตำบลพางตุงและเทศบาลตำบลทะเลน้อยก็ไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการเขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำแต่อย่างใด

⁵ บุญธรรม รักรอด สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2550 เพื่อถอดบทเรียนการจัดการเขตอนุรักษ์ของชมรมชาวประมงรักษ์ทะเลน้อย

⁶ ฉันทน์ บัวบาน สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 24 ตุลาคม 2550 เพื่อถอดบทเรียนการจัดการเขตอนุรักษ์ของชมรมชาวประมงรักษ์ทะเลน้อย.

“ตั้งแต่ดำเนินการมา หน่วยงานที่ชาวบ้านประสานงานไป คือ ประมงอำเภอควนขนุน ลงพื้นที่ 3 ครั้ง ครั้งแรก ยืมเรือของกรรมการลงในเขตอนุรักษฯ ยกไซที่ชาวบ้านลักลอบวางในเขตออก จากนั้นก็หายไป และลงมาอีก 2 ครั้ง มาคุยกับแกนนำกลุ่ม ขอรายชื่อไปเพื่อแต่งตั้งประมงอาสา แล้วก็เงียบหายไป ในส่วนของกลุ่มผู้ดูแลเขตฯ แม้จะมีการจัดเวรยามเฝ้าดูแลทุกคืน แต่ก็ยังมีผู้ลักลอบเข้าไปทำประมง แม้จะมีเพียงไม่กี่คนที่ละเมิดกฎแต่ก็สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นพอสมควร”⁷

สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวประมงซึ่งมีความตั้งใจในการฟื้นฟูสัตว์น้ำในทะเลน้อยกับชาวประมงที่ใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายกลับมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งไม่สามารถจัดการปัญหาการลักลอบทำประมงผิดกฎหมายในเขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำได้ จึงทำให้ต้องหยุดภารกิจการจัดการเขตอีกครั้ง ด้วยเหตุผลว่า

“กลุ่มผู้ดูแลแม้จะมีใจ มีความตั้งใจ แต่เมื่อไม่มีสิทธิในการจับกุม ก็ไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ หลายๆ คนถูกข่มขู่จากผู้ใหญ่บ้าน ทำให้ต้องถอยห่าง หน่วยงาน ผู้นำทางการที่เกี่ยวข้องก็ไม่ใส่ใจแม้จะมีความประสานความร่วมมือไปก็ตาม ปัญหามันอยู่ที่ผู้มีหน้าที่ไม่ปฏิบัติหน้าที่เลยทำให้ผู้ปฏิบัติซึ่งไม่เกี่ยวข้อง ไม่มีหน้าที่เสียกำลังใจ”⁸

และจากการสนทนากลุ่ม ชาวประมงทะเลน้อยได้เล่าเพิ่มเติมว่า

“ถ้ารวมกลุ่มไปร้องเรียน ไปได้ แต่กลับบ้านมาเพื่อนลักเรือ ไม่ลักเรือ ก็ลักยิง เครื่องสูญมั่ง ทำให้ไม่มีใครกล้าออกหน้า ถึงว่าเป็นหัวหน้ากลุ่มหรือประธานของกลุ่มก็ออกหน้าไม่ได้ ถ้าเกิดเหตุการณ์ขึ้นลูกเมียทางบ้านกินอะไรละ ต้องให้หน่วยงานเขาจัดการเอง ตอนนีเราก็ก๊อ้อย อยู่กันตามยถากรรม เคยมีเหตุการณ์ที่พวกกรรมการออกไปจับพวกใช้เครื่องซ็อต ก็ถูกลักเครื่องเรือ ลักเรือ แพที่เรามาเฝ้าก็ถูกทุบ เฉียงฝา”⁹

ใน พ.ศ.2558 กลุ่มชาวประมงทะเลน้อยได้พยายามรื้อฟื้นเรื่องเขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำขึ้นมาอีกครั้ง โดยอาศัยช่องทางของ พรก.ประมง พ.ศ.2558 มีการประชุมร่วมกันเพื่อหาแนวทางในการจัดการเขตฯ ซึ่งได้ข้อสรุปว่า จะต้องมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ การปรับปรุงแนวเขตฯ เตรียมแพเฝ้าระวัง เพื่อเป็นที่พักของผู้เฝ้าระวัง และจุดประสานงานในเขตฯ จัดหาเรือที่สามารถใช้

⁷ ฉิ้น บัวบาน. สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 24 ตุลาคม 2550 เพื่อถอดบทเรียนการจัดการเขตอนุรักษของชมรมชาวประมงรักษ์ทะเลน้อย.

⁸ ฉิ้น บัวบาน. สัมภาษณ์เมื่อ วันที่ 24 ตุลาคม 2550 เพื่อถอดบทเรียนการจัดการเขตอนุรักษของชมรมชาวประมงรักษ์ทะเลน้อย.

⁹ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

เป็นส่วนกลางได้ จำนวน 1 ลำ พร้อมเครื่องยนต์ และเตรียมเครื่องมือสื่อสาร เช่น วิทยุเครื่องแดง ในขณะเดียวกันก็ได้ประสานงานกับประมงจังหวัดเพื่อให้มีการขึ้นทะเบียนกลุ่มประมงที่จัดตั้งภายใต้กฎหมายใหม่ให้ถูกต้อง กำหนดบทบาทหน้าที่และประกาศให้ชาวประมงทั่วไปรับทราบ รวมไปถึงทำแผนการตรวจ การประสานเจ้าพนักงานปกครอง เจ้าหน้าที่ตำรวจ และเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยในการร่วมตรวจตราการทำประมง

อุปสรรคที่สำคัญในการจัดการเขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งคณะผู้วิจัยรวบรวมได้จากการสนทนากลุ่ม มีดังนี้

การลักลอบใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย ในปัจจุบันการใช้เครื่องมือผิดกฎหมายในทะเลน้อยมี 4 ชนิด ได้แก่ เครื่องช็อตปลา ช้าง คอก และอีลุ่ม การใช้เครื่องมือผิดกฎหมายในพื้นที่ทะเลน้อยนับว่าเป็นปัญหาที่แก้ได้ยากแม้ว่าจะมีผู้กระทำความผิดเพียงไม่กี่ราย

“คนส่วนน้อยที่ทำ 15 เปอร์เซ็นต์ เหมือนช้าง ม.4 เล่น้อย ทำอยู่ถึง 30 คนก็ไม่ได้ แต่ว่าเจ้านิ่งไม่รู้วาก็ราว พอมันชิงเชือกตึงไว้ตอนน้ำขึ้น พอน้ำลงเรามองไม่เห็น พอไปถึงพาเด็กตุมไปทิ้งลำเลย อันตรายหลายเรื่อง ช้างทำความเดือดร้อนให้ทั้งชาวประมง ทั้งเรือท่องเที่ยว ที่ริมเขตสงวนเขาจะมาตั้งช้าง ตั้งไซ เพราะว่าปลามันมาก”¹⁰ ปัญหาที่สำคัญอีก คือ กง ลากมาแล้วก็เอาไซไปตั้ง กงเป็นวัชพืชชนิดหนึ่งที่ขยายพันธุ์ได้รวดเร็ว เมื่อมากขึ้นจะยิ่งทำให้มีผลต่อการฟื้นคืนชีพของทะเลน้อย

แต่ที่เป็นปัญหามาก ๆ คือ การลักลอบช็อตปลา หลังจากที่เคยถูกปราบกระทั่งหมดไปจากพื้นที่ เมื่อไม่มีการกวดขันการช็อตปลาก็เริ่มกลับมาอีกในช่วงไม่เกิน 5-6 ปี โดยปรับมาใช้หม้อแปลงขนาดแอมป์ 220 โวลต์ ซึ่งมีประสิทธิภาพใกล้เคียงกับแบบเดิม กลุ่มชาวประมงเล่าว่า

“หมูช็อตปลา มีมานานแล้ว แต่แรกใช้เป็นเครื่องปั่นไฟ หัวซุบ แต่แรกนายเขาจะเผ้าเอง ยิกจับจนกระทั่งว่าเลิกไปเอง ทั้งปรับทั้งช้าง เรือก็ยึดไว้ คนที่ทำได้ต้องมีอิทธิพลสักนิด มีเงินด้วย ลงทุนเยอะ ช้อเครื่องไฟ ช้อเรือ มันหลายต่างค์ สมัยแต่แรกคนไม่ค่อยมีต่างค์ คนที่ยังเบียมั่งเขาก็ได้ช้อ เดี่ยวนี้ใช้เป็นหม้อแปลง พอทุกวันนี้เขาไม่สนใจ พวกนี้พบของใครมันก็เข้าไปช้อตเพ ช้อตทั้งกลางวันกลางคืน มองดูก็รู้ว่าช้อตปลา มันจะเบาเรือ แล้วไปอยู่ตรงหัวเรือ กลางวันมันช้อตกันมาก ทำให้ปลาไม่เดิน มันกลัว ปลาที่เราควรจะได้เหลือไม่ถึง 50 เปอร์เซ็นต์บางทีก็ไม่ถึงถ้ามันลักเอาปลาในไซไปกิน นอกจากช้อตแล้วมันยังลักเครื่องมืออีก”¹¹

¹⁰ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

¹¹ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

ความจริงจึงในการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบหลัก เช่น ประมง หน่วยปราบปรามประมง หรือแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง โดยกลุ่มชาวประมงเล่าว่า “การทำเขตอนุรักษ์มี แต่มันก็หาอยู่เต็ม ประมงก็แก้ปัญหาไม่ได้ ก่อนประมงจะมาพวกนี้ก็รู้แล้ว พอประมงมาเขาก็ไม่ออกไปหาปลา ประมงเองคนก็ไม่พอ ประมงก็มาลาดตระเวนทั้งในเขตนอกเขตสงวน เจ้าพนักงานจริง ๆ มันมีทั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตำรวจ แต่พอเรื่องนี้รับผิดชอบโดยหน่วยปราบปรามประมง ตำรวจเขาก็ไม่ทำ ที่นี้พอคนของประมงไม่พอเราก็อยากให้เขาประสานงานกับตำรวจ เขตห้ามล่า เขาทำได้แต่เขาก็ไม่ทำ เดียวนี้เรื่องยาเสพติดก็เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ผญบ. กำนันเขารู้อยู่แล้วว่าใครคนไหนที่ซื้อปลา ก็คน แต่เขาก็ไม่กล้าทำเพราะเป็นฐานเสียง แต่ถ้าให้จริงจัง ๆ มันต้องมีจิตสำนึกเพราะเป็นคนส่วนน้อยที่ทำ 15 เปอร์เซ็นต์

เรื่องนี้พูดกันมาหลายปีแล้ว หน่วยงานเขาก็อยู่อย่างนั้นแหละ ถึงจะพูดต่อไป หน่วยงานเขาก็คงจะอยู่อย่างนั้นแหละ สงสัยว่าทำไมหน่วยงานเขาไม่มาดูแลเราบ้าง ทำไมเขาถึงได้วางเฉย”¹²

อุปสรรคด้านบริบท วัฒนธรรมของคนในพื้นที่ ซึ่งชาวประมงทะเลน้อยเล่าให้ทีมผู้วิจัยฟังว่า การที่จะตักเตือนชาวประมงที่หากินด้วยเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย เป็นเรื่องที่พูดค่อนข้างลำบาก เนื่องจากกลุ่มที่ทำผิดกฎหมายเห็นว่า ไม่ใช่หน้าที่ของผู้ตักเตือน

“ชาวบ้านด้วยกันเองก็ทำอะไรเขาไม่ได้ พอเราไปพูดว่าใส่หูทำ เขาก็ว่าแล้วไสมิงไม่ทำหละ ถ้าจะให้มีการประมงอาสาแบบที่อื่น สภาพไม่เหมือนกับทางนั้นเพราะเขาทำมาอย่างต่อเนื่อง แต่ของเราพอความขัดแย้งมากขึ้นเราก็คงต้องหยุดบทบาท ถึงขั้นจะเอาชีวิตเราก็คงต้องหยุด แล้วอีกอย่างกลุ่มของเราก็ได้เหนียวแน่น เข้มแข็งอะไร เพราะเราไม่ได้ทำกิจกรรมตลอด ทำๆ หยุดๆ เหตุผลที่หยุดเพราะอิทธิพลมันสูง เราก็คงต้องถอย เจ้าหน้าที่ก็ไม่ได้เป็นแบ็คให้เราตลอด เราไม่มีใครหนุนหลัง เกิดอะไรขึ้นมากก็ไม่รู้จะทำไร มันโกรธกับคนที่ไม่มีหน้าที่ไปทำ แต่คนมีหน้าที่ไปทำมันไม่โกรธ มันว่าเราทำห่าว มันด่าอยู่นั้นแหละ ชาวบ้านธรรมดาเรามกลุ่มกันก็ไม่มีพลัง”¹³

นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องของผู้มีอิทธิพลในชุมชน ความเป็นคนในชุมชนเดียวกันเห็นหน้าค่าตากัน รู้จักกันมานาน ดังคำบอกเล่าที่ว่า “คน 80 เปอร์เซ็นต์ทะเล คน 80 เปอร์เซ็นต์ที่

¹² สทนทากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

¹³ สทนทากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

เดือดร้อน แต่ไม่สามารถจัดการตนเองได้ สาเหตุจากคนมีอิทธิพล พรรคพวกกัน ถูกทำร้าย ถ้าจะให้ดี ก็คือให้อาภุภรรยาเข้ามาใช้ ให้ประมงไปร่วมมือกับตำรวจ ทหาร แค่นี้ก็เรียบร้อย หนก่อนกลัวทหาร จะมารื้อ มั่นก็รื้อไซ้ขึ้นมาหมด ที่เราเบื่อจะไปปล้ำทำเพราะเจ้าหน้าที่ไม่สนใจ จะประชุมกันก็หนุมนกันก็สปีเขาไม่มา ถ้าเราลงมือเองก็ไม่ได้เพราะเราไม่มีเกราะป้องกัน ความเป็นเครือญาติกัน เพื่อนฝูง อยู่ร่วมกันมานาน พุดกันก็ไม่ได้ ต้องให้เจ้าหน้าที่จัดการเพราะเป็นหน้าที่ของเขาให้เขาจัดการตาม กฎหมาย”¹⁴

และหากทำอะไรหรือพุดจากรุนแรงไปก็เกรงว่าจะไม่มีใครไปช่วยงานบุญที่บ้าน “บ้าน เรานี้มันมีอย่างนี้ด้วยคนที่ไม่ชอบเพื่อน ไม่พอใจ แต่ไม่พุดอะไร กลัวเพื่อนจะเกลียด พุดให้เพื่อน เกลียดจะพุดทำไม คนบ้านเราจะไม่พยายามสร้างศัตรู ไม่พุดหยาบต่อกัน เอาไว้ช่วยงานกันดีกว่า บอกไปงานศพ สิ่งหนึ่งที่คนบ้านเรากลัวที่สุดคือไม่คน”¹⁵

จะเห็นได้ว่า การจัดการเขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำในทะเลน้อย ภายใต้การประกาศ ของจังหวัดพัทลุง แม้ว่าได้ดำเนินการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 15 ปี แต่เป็นการจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ และขาดการจัดการอย่างต่อเนื่อง จำนวนเจ้าหน้าที่ที่มีไม่เพียงพอ การไม่สามารถประสานการปฏิบัติ ของพนักงานเจ้าหน้าที่ให้มีผลต่อการควบคุมดูแลเขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำ การปล่อยให้ชาวประมง ดูแลกันเอง ทำให้เกิดความขัดแย้งของชาวประมง และนำไปสู่การปล่อยปลละละเลย มีการทำประมง ผิดกฎหมายในพื้นที่เขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำ

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงทะเล พื้นที่ทะเลน้อย

ในการสนทนากลุ่ม กลุ่มชาวประมงทะเลน้อยได้เสนอรูปแบบที่จะจัดการความ ขัดแย้งด้านทรัพยากรประมง ดังนี้

การทำข้อตกลงในพื้นที่ เช่น วางระเบียบหรือมาตรการในการการตั้งไซ้ตั้งกอง “เรา เคยคุยกันว่าควรจะมีการกำหนดร่วมกัน เช่น ถ้าจะวางไซ้จะเอางก็ก้อ เส้นรองวงเท่าไร ทำแผนที่ เลย หน้าที่ของเขาคือให้เขาจัดการเองอย่าให้กองขยายเพิ่ม ถ้ามีคนร้องเรียนจะต้องเสียเงิน และต้อง เสียเงินค่าดูแลจัดการด้วย เช่น ปีหนึ่งต้องเสียกอละ 50 บาท แต่ถ้าจะขยายเป็น 11 กอ ต้องขอ อนุญาต ตรงไหนทำได้ก็ให้เป็นเรื่องของผู้พิจารณาอีกที ถ้าเป็นแบบนี้้อาจจะทำได้ แล้วก็ชนิดไหนตั้ง

¹⁴ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

¹⁵ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

ได้ ชนิดไหนตั้งไม่ได้ กงกับผักตบราคาจะต่างกัน เช่น ผักตบ 50 บาท กงก็ต้อง 100 แต่ถ้าเป็นผักกระเฉดจะไม่อนุญาต อยากให้เป็นระเบียบเพราะไหน ๆ ก็ปราบกันไม่ได้อยู่แล้ว พบกันครึ่งทาง ดึงมาให้ทำถูกต้องเสีย แต่ถ้าจะไม่ทำอะไรเลยก็ได้ ถ้าคุณรับไม่ได้ก็ให้ทหารกวาดขึ้นเลย”¹⁶

การบังคับใช้กฎหมาย กลุ่มชาวประมงบอกกับทีมวิจัยว่า ถ้าหวังเรื่องจิตสำนึก เป็นไปไม่ได้เลย ต้องเอากฎหมายนำ “เขตสงวนพืชพันธุ์สัตว์น้ำ ถ้าอาศัยกฎหมาย จัดการเขตได้ ไม่มีคนเข้าไปทำมาหากินก็ถือว่าเป็นเขตที่สำรองพันธุ์สัตว์น้ำได้ แล้วการทำเขตก็นำไปสู่เรื่องของการดูแลทะเล เขตมีแต่ในพนางตุงแต่ที่ทะเลน้อยหาไม่ ถึงต่อไปมีอยู่ 2 ทาง คือ เทศบาลต้องออกข้อบังคับให้รู้กันว่าทำอะไรได้ทำอะไรไม่ได้ ถ้ามันไม่ได้ก็แบ่งทะเลกันเลย นายก็สามารถตั้งพนักงานที่ดูแลเรื่องนี้ได้ เหมือนตั้งเทศกิจที่ดูแลร้านค้า แต่อย่างว่ามันก็พุดยากเพราะหูดานายกมันก็ไม่ไปถึง มันเป็นเงื่อนไขของฐานเสียงด้วย”¹⁷

การจัดการให้ทะเลน้อยเป็นพื้นที่พิเศษ โดยใช้คำสั่งของผู้ว่าราชการจังหวัดกำกับมายังทุกหน่วยงานในพื้นที่ ให้มีการบูรณาการงานร่วมกัน รวมไปถึงมีการทำแผนระดับจังหวัดอย่างชัดเจน นอกเหนือไปจากอำนาจผู้ว่าก็คือ การให้ทหารเข้ามาจัดการ

“อีกที่ต้องให้ผู้ว่าสั่งนายอำเภอมากำกับกำนันผู้ใหญ่บ้านให้ควบคุมคนที่ทำผิดกฎหมาย รับผิดชอบ ถ้ายังมีคนฝ่าฝืนให้ออกจากราชการ ยังไม่ได้มีการทำแผนระดับจังหวัด ของเราที่นี้เราประชุมกันแล้วตกลงกันไว้แล้วว่าจะทำอะไรบ้าง อยากให้จัดการทะเลน้อยให้เป็นพื้นที่พิเศษ จัดการทะเลน้อยก่อน พยายามชี้ให้เขาออกแผนว่าจะทำอะไร เมื่อไร ถ้ามันออกมาได้ก็แสดงว่ามีความหวัง เราก็ร่วมมือกับเขาแหละ ให้หน่วยงานลงมาให้ได้ เอาพวกเขต เจ้าหน้าที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ ท้องถิ่นมาทำงานบูรณาการกัน ตั้งกรรมการ ทำแผนงานให้ชัดเจน มีการรายงานผลการดำเนินงาน 2 เดือน หรือไม่ก็ให้ทหารเข้ามาจัดระเบียบ โดยให้เวลาจะเดือนหรือสองเดือนถ้าไม่รู้เองก็ให้ทหารรู้ หรือให้ทหารมารู้แล้วให้เจ้าของซึ่งเสียค่าใช้จ่ายในการรู้”¹⁸

การใช้ช่องทาง Social Media เช่น Facebook Line ในการเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของชาวประมง โดยการนำเสนอผ่านสายตา/มุมมองของนักท่องเที่ยว “ให้นักท่องเที่ยว

¹⁶ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

¹⁷ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

¹⁸ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

นั่งเรือไปดูวิถีชีวิตชาวประมง ให้นักท่องเที่ยวได้เผยแพร่เรื่องราวสภาพปัญหาของกลุ่มชาวประมง/ การทำประมงของทะเลน้อยออกไป ข่าวสารเดี๋ยวนี้นั้นไปเร็ว มันมีหลายช่องทาง เฟสบุ๊ก ไลน์”¹⁹

เมื่อพูดถึงอนาคตของชาวประมงทะเลน้อยในอีก 20 ปีข้างหน้า ชาวประมงทะเลน้อยยืนยันว่า ถ้าไม่สามารถจัดการเรื่องเครื่องมือประมงผิดกฎหมายให้หมดไปจากพื้นที่ทะเลน้อยได้ ชุมชนชาวประมงทะเลน้อยคงจะล่มสลายไปในที่สุด “ไม่ต้องถึงยี่สิบปี แค่ห้าปีก็หมดปลาคงต้องไปซื้อปลาทุกกิน ทะเลน้อยไม่มีปลาแน่นอน เดือดร้อนกันทุกรูปแบบ ถ้าไม่จัดการพวกซื้อตพวกซั้ง เมื่อก่อนราฟาในเลไม่ใช้รกแบบนี้ เขาใช้ฝือก (โหมระ) ต่อไปคนหาทะเลจะไม่เกิน 20 เพอร์เซ็นต์ และก็หมดไปเรื่อย ๆ ไปทำงานก่อสร้าง หาเงินไม่พอซื้อน้ำมัน ไม่พอเลี้ยงครอบครัว เงินมันศักดิ์สิทธิ์กว่ากฎหมาย คนผิดอยู่ได้ คนถูกอยู่ยาก”²⁰

2. ชุมชนช่องพิน ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง

ชุมชนช่องพิน เป็นชุมชนประมงในทะเลสาบสงขลาตอนกลาง พื้นที่มีลักษณะเป็นเกาะบริเวณชายฝั่งมีการทำประมง และการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ จากการสนทนากลุ่มเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2559 ณ ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพิน ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของการรวมกลุ่มในชุมชนและการสร้างกิจกรรมในชุมชนเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งและสร้างความกลมเกลียวให้คนในชุมชน โดยมรผู้ร่วมสนทนากลุ่มดังนี้

1. นางหรรณะ มัธยม
2. นางติมะ จันทนา
3. นายอาสีะ รวยริน
4. นางหรอฮะ มหาแสน
5. นางโยหนับ ฤทธิโต
6. นายอุสัน แหละหิม
7. นางสาวสุภาภรณ์ พรรณราย
8. นายสิทธิชัย สุจิวพันธ์

¹⁹ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

²⁰ สนทนากลุ่ม, วันที่ 8 สิงหาคม 2559.

9. นายนฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ
10. นายอุสมาน หวังสนิ
11. นางสาวอ้อยใจ วงศ์สุวรรณ

สถานการณ์ประมงของชุมชนช่องพิน

กลุ่มชาวประมงบ้านช่องพินมีความคิดในเรื่องการทำเขตอนุรักษ์ตั้งแต่ปี 2533 โดยมีการพัฒนาเอกชน คือ แลใต้ มาจุดประกายความคิดในเรื่องการจัดการ การฟื้นฟูทะเลสาบ²¹ และ “เพราะว่าไม่มีกั๊ก ไม่มีปลาให้จับแล้ว” แกนนำและชาวประมงจำนวนหนึ่งได้ปรึกษาและพูดคุยกันว่า พื้นที่รอบ ๆ บ้านช่องพิน มีการใช้เครื่องมือแบบทำลายล้างให้เห็นทั่วไป และมีที่ท่าว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หากปล่อยให้เป็นอย่างนี้ต่อไป ทะเลบริเวณหน้าบ้านช่องพินจะต้องมีการใช้เครื่องมือประมงแบบทำลายล้าง เข้ามาอย่างแน่นอน

“บ้านเราทำไซคอก ไซนั้ง ไซนอน อวนลอย คนนอกมาทำล้อมกระตุงน้ำ (หัดไซเต่า หัวแหลม) มาหากินถึงหน้าเขต ถึงริมตลิ่งเลย เราทำอะไรไม่ได้เพราะเราไม่ได้ออกกฎระเบียบห้ามไว้ ถ้าตามกฎหมายเป็นเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย อวนรุนตอนที่กั๊กมากทำท่าจะเข้ามาบ้าง ซื้ตปลา ก่อน ปี 20 มีมาก ที่เป็นปัญหาคือล้อมกระตุงน้ำ”²²

ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันคิดว่าทำอย่างไรไม่ให้คนข้างนอกเข้ามาทำการประมงหน้าหมู่บ้าน ซึ่งมีการเสนอให้ขโมยเครื่องมือของคนที่ถูกรุก แต่สุดท้ายก็ตกลงกันด้วยวิธีการปักเขตหน้าบ้าน โดยชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมกันตัดไม้ไผ่และไม้เสม็ดมาปักเป็นแนวเขต และป้ายเขตห้ามจับกระตุงน้ำ บ้านช่องพิน เพื่อประกาศให้รู้ว่า คนบ้านช่องพินไม่มีการทำประมงประเภทล้อมกระตุงน้ำ และห้ามคนนอกเข้ามาทำมาหากิน

“หาแนวร่วมคุยกันก่อนว่าจะทำเขตห้ามล้อมกระตุงน้ำ พี่น้องว่าอย่างไรบ้าง พอเขาเห็นด้วย ก็ใช้ไฟปัก ไม้กระดานเขียน ก็ได้ผล ปลาจากหัวอ่อนหัวโม่ในช่อง พอเอาแหไปทอดก็ได้ปลา ก่อนหน้านี้ไม่มีเพราะพวกนั้นล้อมหมด พวกกระตุงน้ำเขาว่า เลเป็นของส่วนรวม ไม่ใช่เลขของสุ คนที่จะออกไปยิงเพื่อนยังไม่กล้า กลัวเพื่อนไปเอาเครื่องมือ เอาเรือ ไม่อยากให้เพื่อนด่า บางคนก็ดื้อ

²¹ สุภากรณ์ พรรณราย, สัมภาษณ์.

²² สนทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

ที่พอไปไล่แล้วก็ยังเข้ามา มีอาสาสมัคร มีการปล่อยพันธุ์ปลา (ชาวบ้านปล่อยเอง หลังจากนั้น 3 4 ปี ราชการถึงเข้ามา) ปี 45 46 47 เก้าเลี้ยงมาปล่อยเต็มที่ หลังจากที่ทำเขตเหลือ 2-3 ลำได้ เขามาทำใหญ่กว่ารู้จักคนนั้นคนนี้ เรือล้อมกระทุ้งน้ำช่วงนั้นมีประมาณ 30 ลำ”²³

เขตทดลองดังกล่าว เป็นการร่วมออกแบบในการอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรแห่งแรกของตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง และเป็นแห่งแรกในพื้นที่ทะเลสาบของจังหวัดพัทลุง โดยมีประมงอาสา ซึ่งเป็นชาวประมงที่อาสาสมัคร จำนวน 9 คน ทำหน้าที่ในการตรวจตราดูแลเขตฯ (เบญจวรรณ เพ็ญหนู, 2557) นอกจากนี้กิจกรรมนี้ทางกลุ่มไม่มีกิจกรรมอื่น ๆ ให้เห็นเป็นรูปธรรมนอกจากการประชุม ทำให้ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่าย จึงมาคิดทำกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นเป็นการรวมคน ใน พ.ศ.2534 จึงเกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพินขึ้น เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งในการพูดคุย แก้ปัญหา ปรึกษาเรื่องทรัพยากรทะเลอย่างต่อเนื่องทุกเดือน และเป็นการช่วยเหลือสมาชิกในการลดหนี้สินจากนายทุน อีกทั้งจัดสรรกำไรส่วนหนึ่งไว้เป็นกองทุนในการฟื้นฟูทะเลสาบ ในระยะแรกมีสมาชิก 176 คน กรรมการ 6 คน เงินสะสม 5,800 บาท ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์ฯ มีการดำเนินงานมาเป็นระยะ 20 กว่าปี มีจำนวนสมาชิก 1,500 คน เงินสะสม 14.3 ล้านบาท

จากกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ การฟื้นฟูและการบริหารจัดการทรัพยากรทะเลแบบมีส่วนร่วมบ้านช่องพินได้มีเรือพินกลับมาพูดคุยอย่างจริงจังอีกครั้ง ในนามชมรมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบอำเภอปากพะยูน และองค์กรพัฒนาเอกชน ร่วมกันปกป้องเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง มีประกาศโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ห้ามทำการประมงทุกชนิดในพื้นที่ 546 ไร่ ในอาณาเขต หมู่ที่ 2 5 7 และ 8 ในตำบลเกาะหมาก โดยมีหน่วยพิทักษ์ป่าอ่าวท่ายางร่วมกับประมงอาสาในหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลรักษา

เขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง ได้มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง จนกระทั่ง พ.ศ.2548 ความเข้มข้นในการรักษาลดน้อยลง มีการลักขโมยทำประมงในเขต การบุกรุกพื้นที่ป่าพรุในบริเวณดังกล่าว กอปรกับเป็นพื้นที่กว้างติดเขตหน้าหมู่บ้าน ทั้งการดูแลที่ไม่ทั่วถึง เพราะอยู่ห่างไกลกับชุมชน และการออกประกาศที่มาจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งไม่ได้มาจากการมีส่วนร่วมตัดสินใจของคนในชุมชน

²³ สนทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

ใน พ.ศ.2549 สมาชิกกลุ่มอมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพิน ได้มีมติและข้อตกลงจากสมาชิกเห็นด้วยที่จะให้มีการดำเนินการต่อเรื่องเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหน้าบ้านช่องพิน (เขตห้ามล้อมกระตุงน้ำ) โดยมีข้อตกลง กติกาที่รับรองจากสมาชิก ผู้ใหญ่บ้าน และประธานชมรมชาวประมง รัษฎาเสนาบ อำเภอบางปะอิน ได้แก่ ห้ามล้อมกระตุงน้ำทุกชนิด จากเขตในระยะ 750 เมตร ห้ามวางอวนขนาดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ยกเว้นฤดูกุ้งหัวมันในช่วงเดือนตุลาคมถึงมกราคม ถ้าหากมีการปล่อยกุ้งกุลาดำห้ามวางอวนที่มีขนาดตาต่ำกว่า 3 เซนติเมตร ห้ามทอดแหที่มีขนาดตาต่ำกว่า 3 เซนติเมตร ห้ามดักไซ้แม่กุ้งที่มีขนาดตาต่ำกว่า 4 เซนติเมตร ห้ามถีบรูปลาหมัก (ตุ๊กทะเล) ภายในเขตฯ ห้ามยิงปลา และวางยาเบื่อ ภายในเขตฯ

“แต่เดิมห้ามล้อมก่อน ต่อมาห้ามถีบรู ห้ามยิงปลา ปี 43 เริ่มขยายเขตออกไปเป็น 1,000 เมตร อวนล้อมในบ้านก็มีเหมือนกัน เราก็ไปคุย เขาเองก็นึกละเอียดใจตัวเองเหมือนกันเพราะในหมู่บ้านไม่มีใครล้อม”²⁴

เขตห้ามล้อมกระตุงน้ำบ้านช่องพินได้มีการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง มีการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำไม่ต่ำกว่าปีละ 5-10 ครั้ง กระทั่งเริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลง คือ มีกุ้ง ปลา เพิ่มมากขึ้น โดยสังเกตจากปริมาณการจับสัตว์น้ำที่เพิ่มขึ้นทำให้ชาวประมงบ้านช่องพินมีรายได้เฉลี่ย 800-1,000 บาท/วัน อีกทั้งพบพันธุ์ปลาที่หายไปจากทะเลบ้านช่องพิน คือ ปลาโคบ ปลาพรหม ฯลฯ อันส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความรักหวงแหนและช่วยกันปกป้อง ดูแลอย่างจริงจัง โดยมีการประชุมเพื่อสรุปสถานการณ์การดำเนินงาน กิจกรรมของเขตห้ามกระตุงน้ำ และกิจกรรมต่าง ๆ ของบ้านช่องพินในวันที่ 19 ของทุกเดือน ต่อมาได้มีการปรับรูปแบบเขตห้ามล้อมกระตุงน้ำบ้านช่องพิน เป็นเขต 2 ชั้น ชั้นที่ 1 เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตริมตลิ่ง) ซึ่งมีระยะทางห่างจากตลิ่งออกไป 150 เมตร ความยาว 3000 เมตร ตลอดแนวบ้านช่องพิน โดยมีกติกา ดังนี้ ห้ามวางกีดทุกชนิดภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำจากตลิ่งประมาณ 250 เมตร ห้ามทอดแห ดักไซ้กุ้งนาฯ โล๊ะกุ้ง ห้ามถีบรูหรือจมนบอกลาหมัก ห้ามยิงปลา ห้ามราวเบ็ด ห้ามครอบเทียบภายในเขตฯ และห้ามดักไซ้แม่กุ้งที่มีที่ที่มีขนาดตาต่ำกว่า 4 เซนติเมตร

²⁴ สนทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

เขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทงน้ำ เป็นพื้นที่ต่อเนื่องจากเขตริมตลิ่ง ความกว้าง 850 เมตร ความยาวตามแนวตลอดบ้านช่องพิน 3,000 เมตร มีกติการ่วมกัน คือ ห้ามล้อมกระทงน้ำทุกชนิด จากเขตในประมาณ 850 เมตร ห้ามวางกัณฑ์ที่มีขนาดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร (ยกเว้นฤดูกึ่งหัวมัน) ถ้าหากมีการปล่อยพันธุ์กุงกุลาดำ ห้ามมิให้วางกัณฑ์ที่มีขนาดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ห้ามทอดแหที่มีขนาดต่ำกว่า 3 เซนติเมตร ห้ามดักไซแม่กุงที่มีขนาดต่ำกว่า 4 เซนติเมตร ห้ามถีบรูปลาหมักและห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ ผลที่เกิดขึ้นคือ “แม้ว่าสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นไม่กี่เปอร์เซ็นต์ แต่มันอยู่ได้ยาวกว่าฤดูกาลปกติ วันหนึ่งสองสามร้อย เราไม่ต้องออกไปหาไกล ลดต้นทุน เวลา”²⁵

ใน พ.ศ. 2553 ได้มีการประชุมชาวประมง ตลอดถึงสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์บ้านช่องพินทุกครัวเรือน ร่วมกับผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน เพื่อทบทวน สรุปการดำเนินงาน และกติกาของเขตอนุรักษ์หน้าบ้านช่องพิน (เขตห้ามล้อมกระทงน้ำ ทั้งชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2) เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรกันอย่างจริงจังและทุกคนมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของโดยแท้จริง ซึ่งที่ประชุมมีมติให้ออกเป็นกฎกติกาและถือเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันในการบริหารจัดการดูแลเขต ที่อยู่ในพื้นที่หมู่บ้านช่องพิน ทั้ง 3 รูปแบบ และให้ถือปฏิบัติร่วมกัน

หลังจากได้มีการออกกฎกติกาข้อตกลงของชุมชนในการบริหารจัดการเขตอนุรักษ์หน้าบ้านช่องพิน ใน พ.ศ.2553 ซึ่งมีผลบังคับใช้ในพื้นที่จนถึงปัจจุบัน มีกระบวนการในการติดตาม ทบทวน การบังคับใช้กติกาโดยการรับฟังข้อคิดเห็น ข้อเสนอของคนในชุมชน และประเด็นที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรหน้าบ้านช่องพินทุก ๆ ปี หรือหากมีประเด็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องเรียกประชุม เพื่อหาข้อยุติและหาทางออกโดยทันที ซึ่งปัญหาที่มีพบโดยทั่วไป ได้แก่ การลักขโมยจับปลาในเขตอนุรักษ์หน้าบ้านช่องพิน ส่วนใหญ่เป็นชาวประมงนอกพื้นที่ และไม่อยู่ในชุมชนใกล้เคียงด้วยสาเหตุพบว่า ไม่ทราบว่าเป็นเขตอนุรักษ์หน้าบ้านช่องพิน และมีการลักลอบทำการประมงในเขตหน้าบ้าน โดยคนในชุมชนซึ่งเป็นชาวประมงที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมของชุมชน ซึ่งได้มีการดำเนินการตามบทลงโทษที่กำหนด และปัญหาเร่งด่วนขณะนี้ คือ การเปลี่ยนช่วงเวลาของการจับสัตว์น้ำบางชนิด ที่มีระยะเวลาจับได้ยาวนานมากขึ้นเช่น กุงหัวมัน (อดีต เดือนตุลาคมถึงต้นเดือนมกราคม ปัจจุบัน เดือนพฤษภาคม ประมาณเดือนตุลาคม) ซึ่งจะมีผลต่อพันธุ์ปลาชนิดอื่นด้วย

²⁵ สนทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในช่องฟืน

จากการดำเนินงาน เขตอนุรักษ์ชุมชนบ้านช่องฟืน ซึ่งมีรูปแบบการอนุรักษ์ฟื้นฟูบริหารจัดการทรัพยากร 3 รูปแบบ คือ เขตห้ามล่ากระทิงน้ำ ซึ่งมี 2 ชั้น ที่ชุมชนออกแบวางกฎระเบียบ กติกาและบทลงโทษร่วมกัน โดยผ่านเวทีประชุมหมู่บ้าน หรือประชุมตัวแทนกรรมการประมงอาสาและตัวแทนกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน และเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำอ่าวท่ายาง ที่ประกาศโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เมื่อ พ.ศ.2538 การดำเนินงานดังกล่าวมีความแตกต่างและสลับซับซ้อนตลอดจนการสร้างความสำเร็จที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตลอดถึงการดูแลรักษา จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่าคู่ขัดแย้งของกรณีนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) ระหว่างชาวประมงนอกพื้นที่กับชมรมชาวประมงรักษ์เสลาบ อำเภอปากพะยูน กลุ่มนี้จะมีข้ออ้างว่า ไม่ทราบว่ามีกฎหมายห้ามทำประมงในพื้นที่ และมาสามารถทำการประมงในพื้นที่ของตนเองได้

“ปีนี้ออกไปจับ 3 ลำจากหาดไข่เต่า (พ.ศ.59) เขาบอกว่าเขารู้แล้วแต่ข้างนอกไม่มีปลา เลยต้องเข้ามา ทำบันทึกที่บ้านผู้ใหญ่ ให้ระเบียบกลับไปให้ผู้ใหญ่บ้านบ้านนั้นอ่าน ตอนนั้นยังไม่ยึดเครื่องมือ แคะให้เขาเคารพกติกาเรา ใช้วิธีการเตือนก่อน ออกไปที 2-3 คน ถ่ายรูป บางทีก็มาถ่ายที่บ้านผู้ใหญ่ ที่จะมาทำร้ายก็ได้ยินเพื่อนบอกว่าเขาจะมาเจาะหัว เราก็ไม่กลัวอะไรเพราะเราไม่ได้ไปหากินบ้านเขา 3 บ้านที่หากินบ้านเพื่อน คือ บางม่วง บ้านแหลม หาดไข่เต่า พวกนี้ไปหมด ประมงบอกว่าจะให้มาจับก็ได้เพราะเป็นเขตที่ชาวบ้านทำขึ้นมา ใช้กติกาชุมชน อนาคตยังไม่ได้รับรอง ถ้าเป็นเขตที่มีกฎหมายรับรองก็สามารถจับได้ ทีมงานกำลังคิดว่าจะจัดกำลังลาดตระเวน”²⁶

2) ระหว่างชาวประมงในพื้นที่กับชมรมชาวประมงรักษ์เสลาบ อำเภอปากพะยูน เป็นกลุ่มที่ไม่ยอมรับกฎกติกาของชมรมฯ ซึ่งมีจำนวนน้อยนิด แม้เดิมจะเคยร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกของชมรมฯ แต่ได้ลาออกจากการเป็นสมาชิกไปแล้ว

“33 คู่ยกกัน ทำ มีความขัดแย้งกันมาก ก็เลยหยุด เลเริ่มหาปลาไม่ได้ ก็เรียกร้องให้กลับมาทำใหม่ ปี 36 ทำ เราหยุด ปีแรกลงไม้ ปีที่สองลงพีวีซี พอหลังจากนั้นชาวบ้านเริ่มเข้ามาร่วมมือ ถึงไม่ช่วยก็ไม่ขวางแล้ว แต่ตอนหลังเขาก็ช่วยนั้นแหละ ได้คนเพิ่ม พอดีหน่วยงานก็เข้ามา พวกที่วางกีดได้ดีก็มาช่วยกันงูมาจากรถ ตอนหลังๆ เราไปยืนดู เขาจัดการเอง”²⁷

²⁶ สนทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

²⁷ สนทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

สำหรับรูปแบบการจัดการความขัดแย้งที่กลุ่มชาวประมงบ้านช่องพินเสนออกมา ได้แก่ การหาแนวร่วม มีการรวมกลุ่ม และทำอย่างจริงจัง “ต้องหาแนวร่วม หาทีมงาน ก่อน สมมติว่าคิดกันอยู่สองคนก็ได้เพราะคนอื่นไม่รู้เรื่อง ต้องคุยทั้งหมดให้รู้เรื่องแล้วเขาก็ไปขยาย ต่อ ทำกันแบบไม่เป็นทางการ ช่วงแรกไม่ค่อยเข้าใจเหมือนกัน เข้าใจไม่ถึงครึ่ง พอทำมาสองปี กุ้งปลา สมบูรณ์ ถ้าจะเอาปลาก็เอาแหไปทอดไม่ต้องออกไปไกล เนื่องจากชาวบ้านเขาให้ความร่วมมือ ถ้าแต่เราเอาไม่อยู่ เขาได้ผลประโยชน์ ชาวบ้านเห็นผู้นำทำจริงด้วย ถ้าลูกบ้านพบเขาก็บอก เขาก็พูด บางลำเขาก็ถามว่าเขาไปได้ไหม เราก็บอกว่าเขาไปไม่ได้ บอกเขาดี ๆ ถ้าเขาไม่ไปก็โทรตามแกนนำ มีบางคนก็ทำท่าจะอื้ออยู่บ้าง ก็ต้องพูดกัน เขาก็ต้องยอมไปเพราะเป็นพื้นที่บ้านเรา มีอยู่ที่เรารู้จัก เขาบอกงานเราก็ไป แยกระหว่างเรื่องเล เรื่องเพื่อน เขาก็รู้ว่าล่อม จับไม่ได้ก็แล้ว แก้ปัญหาได้ระดับหนึ่ง”²⁸

ต้องมีการดูแลอย่างต่อเนื่อง การฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำ ไปจนกระทั่งถึงการประสานผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมในการดูแล ซึ่งจะทำให้ลดความขัดแย้งระหว่างชาวประมงด้วยกันไปในตัว “หลังทำเขตแล้ว ต้องปล่อยสัตว์น้ำให้ถี่ อบรมให้งบประมาณมาสามหมื่นกว่าบาทตรวจตราเขต แล้วเขาก็มีงบประมาณในการปล่อยสัตว์น้ำด้วย เขาเห็นด้วยผลที่เกิดขึ้นทำให้เขาเข้าร่วมด้วย กุ้งกุลากที่เขาปล่อยก็กำลังเห็นผล สอง พยายามประสานหน่วยงาน ตำรวจ มาช่วยสักครั้งสองครั้ง ให้เห็นว่ามิหลายฝ่ายมาช่วยกันดูแล ทั้งตำรวจ ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายปกครอง กรมประมง เพราะมันหลายหลากหน่วยงาน แล้วก็เจ้าหน้าที่ตำรวจ เขาเต็มที่อยู่แล้ว โทรไปเขาก็มา โทรไปที่เรือตรวจให้เขาส่วนคนขับเรือมา เอาเรือสปีดโบ้ทออกไป เรือตรวจพาตำรวจออกไป หลังจากนั้นก็ไม่มี วันที่เราแข่งกีฬา มาจากคุชุต มาล่อมเรา อีกวันมาอีกเราก็พาตำรวจ เรือตรวจ หลังจากนั้นก็ไม่มาอีกเลย ถ้าถูกเข้าไปสักทีโน่น แหละลือไปถึงไหนๆ ตามหลักกฎหมายรองรับแล้ว ผู้ใหญ่รับรู้ เราเองก็เป็นนิติบุคคล เราสามารถฟ้องศาล แต่เราไม่อยากยุ่งยาก เสียเวลา เราใช้วิธีคุยกันดีกว่า พอนาน ๆ มันก็หายเอง”²⁹

การทำเขตอนุรักษ์ต้องพิจารณาบริบทของพื้นที่ เลือกรูปแบบที่เหมาะสมกับการทำมาหากินของชาวประมง การกำหนดกติกาต้องมาจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน “การทำเขตห้ามเครื่องมือเฉพาะอย่าง มันแล้วแต่บริบทของพื้นที่ เหมาะสำหรับพื้นที่ที่เป็นอ่าว น้ำลึกสักหน่อย เกาะ

²⁸ สนทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

²⁹ สนทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

นางคำ บ้านแหลม บางม่วง ส่วนจากจองถนนไปเป็นเขตรักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำ หาดไข่เต่าลิ่งมันตัน น้ำไม่ลึก รูปแบบนี้แก้ปัญหาความขัดแย้ง อยู่ที่มีการเคารพกติกามากกว่า ปลาฉันทก็เหมือนคน มันปลอดภัยตรงไหนมันก็อยู่ตรงนั้น กติกาเราร่วมกันคิดเองออกกันเอง สภาพพื้นที่บ้านเราเป็นที่เขาหา กินเสียภาษีมาก่อน ที่บ้านแหลมมันเป็นที่สาธารณะ ถ้าช่องพินมีที่สาธารณะอย่างนั้นเราก็อยากทำ (เขตห้ามล้อม 1,000 x 3,000) ห้ามหมดทำไม่ได้จะสร้างความขัดแย้งมาก”³⁰ รวมไปถึงการขยาย แนวคิดไปยังพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งในปัจจุบันมีหลายหมู่บ้านที่เอาแบบอย่างในที่ช่องพินไปทำในพื้นที่หมู่บ้าน ของตนเอง “ตอนนี้รูปแบบนี้ขยายไปที่บางม่วง ผู้ใหญ่บ้านเอาไปทำ บ้านแหลม ผู้ใหญ่ร่วมมือกับ ประมง เคยทำครั้งหนึ่งแล้ว แต่เขาห้ามทำประมงเลย ประมงอาสาไปจับมาไว้ข้างบ้าน เจ้าของ เครื่องมือไม่ยอม ไปเอากลับ ไม่เสียค่าปรับทำให้คนอื่น ๆ ไม่ยอม เลิกเขตไปเลย ตอนนี้ที่กลับมาทำ เพราะเขารู้ว่าถ้าไม่มีเขตปลาจะหมดไป ทำมาประมาณ 2 ปี ทำเขตอนุรักษ์เหมือนเดิม ต่อหมู่ 8 6 บางชวน”³¹

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นภาคส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการช่วยลดความขัดแย้ง และการสร้างความยั่งยืนของเขตอนุรักษ์ในอนาคต สิ่งที่ต้ององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำได้ คือ การออกข้อบัญญัติของท้องถิ่น นอกจากนี้การตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็สามารถลดแรง กระแทกกันเองได้ด้วย “อนาคตถ้าจะจัดการให้ดีกว่านี้ อบต.ประกาศรับรอง ออกเป็นข้อบัญญัติ ท้องถิ่น ก็ถือว่าครอบรอบร้อยเปอร์เซ็นต์ ชาวบ้านให้ความร่วมมือดีอยู่แล้ว ถ้าไม่ทำเขต รุนแรงกว่า เพราะ ไม่มีอะไรกิน ส่งผลกระทบ เตือร้อนกันทั้งชุมชน แต่ทำเขตรุนแรงกับคนที่มาลักลอบสองหนก็หาย ถ้า อบต.ออกข้อบัญญัติท้องถิ่นให้ ร่างเป็นกฎหมายสักฉบับ ให้หัวหน้าตำรวจ หน่วยปราบเซ็นกำกับ แล้วเราก็ส่งหนังสือขึ้นไปทั่วทั้งเลสาบมันก็ไม่กล้าเข้ามา”³²

จะเห็นได้ว่า การจะลดความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรประมงนั้นมิได้ หลากหลายช่องทางแต่ต้องประยุกต์ใช้ให้ถูกกับบริบทของพื้นที่เป็นหลัก ซึ่งในพื้นที่ช่องพินนั้นจุดเด่น คือ การหาแนวร่วม สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักแล้วขยายแนวความคิดออกไป ตลอดจน การสร้างรูปธรรมในพื้นที่จนเกิดผลสำเร็จที่สามารถจับต้องได้

³⁰ สทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

³¹ สทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

³² สทนากลุ่ม, 9 สิงหาคม 2559.

3. ชุมชนหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ชุมชนหัวเขา เป็นชุมชนประมงปากน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นชุมชนที่มีครัวเรือนหนาแน่น ในอดีตอาชีพหลักของคนในพื้นที่คือการประมง จากนั้นเกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและความขัดแย้งทางการประมง ประกอบกับมลพิษทางน้ำที่ทำให้น้ำเสียในบางช่วงของฤดูกาล ทำให้จำนวนผู้ประกอบการอาชีพประมงลดน้อยลง อย่างไรก็ตามในชุมชนก็ยังมีอาชีพที่เกี่ยวข้องจากการประมงเกือบทุกครัวเรือน ตั้งแต่เป็นผู้ประกอบการ ลูกจ้างเรือประมง ลูกจ้างแปปลา พ่อค้าแม่ค้า และผู้ทำการแปรรูปสัตว์น้ำ ดังนั้นการเรียนรู้เรื่องความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรประมงในชุมชนหัวเขา ผู้วิจัยจึงต้องเข้าไปทำความเข้าใจในชุมชน โครงสร้างของชุมชน และบทบาทของกลุ่มประมงในการเผชิญความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งที่ผ่านมา โดยมีการสนทนากลุ่มเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ.2559 ณ บ้านหัวเขา (ใกล้มัสยิดหัวเขา) หมู่ที่ 4 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา โดยมีผู้เข้าร่วมดังนี้

12. นายวีระ เบ็ญรำหิม
13. นางสุดา หวันรำหิม
14. นายอำห룬 เอกพิทักษ์
15. นายประเสริฐ จิตต์อารี
16. นายโสภณ คงคาลิหมิน
17. นายนฤทธิ์ ดวงสุวรรณ
18. นายอุสมาน หวังสนิ
19. นางสาวสายฝน แสงหิรัญ
20. นางสาวอ้อยใจ วงศ์สุวรรณ

ความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในหัวเขา

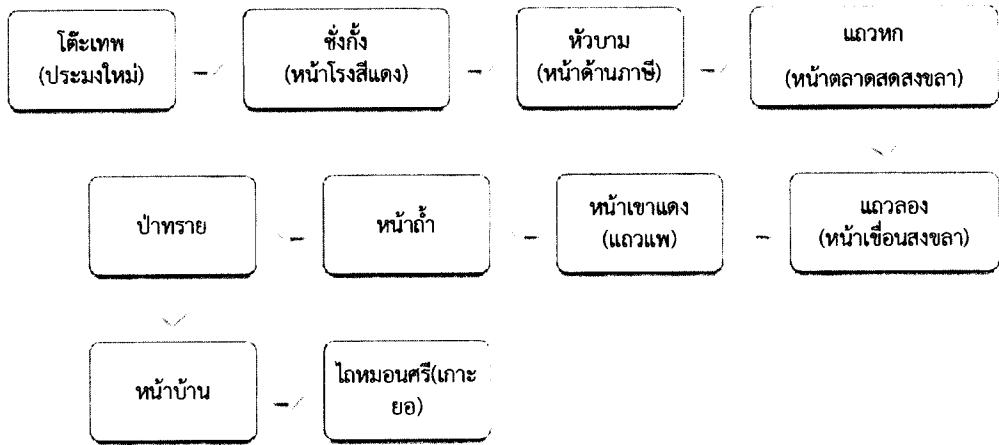
ประเด็นหลักๆ ที่เป็นความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงของชุมชนหัวเขาจากการทบทวนเอกสาร มี 2 ประเด็น คือ การจัดระเบียบเครื่องมือประมง และทำเรื่อน้ำลึก แต่ในการศึกษาคั้งนี้จะเจาะจงเฉพาะประเด็นการจัดระเบียบเครื่องมือประมง ซึ่งสร้างความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและชาวประมงเครื่องมือโพงพาง ดังนี้

โพรงพวง เป็นการทำประมงในพื้นที่ใกล้ ๆ สามารถทำเพียงลำพังไม่ต้องมีผู้ช่วย โดยเฉลี่ย หากเป็นร่องน้ำลึกสามารถทำได้ 3-4 ร่องต่อครอบครัว และหากเป็นร่องน้ำตื้น สามารถทำได้ไม่ต่ำกว่า 3-4 ร่อง ซึ่งชาวประมงในหมู่ที่ 1 มักจะวางโพรงพวงในร่องลึก ขนาดโพรงพวงกว้าง 6 วา ยาว 20-25 วา ส่วนชาวประมงในหมู่ 3-6 มักจะวางโพรงพวงที่ตื้นกว่า ขนาดโพรงพวงกว้าง 4 วา ยาว 10-15 วา สำหรับผู้ที่มีฐานะทางการเงินจะใช้วิธีการจ้างแรงงานเอาไปวางโดยแบ่งผลประโยชน์ มีทั้งสัดส่วน 40:60 และ 50:50 แล้วแต่การเจรจาต่อรอง สัตว์น้ำที่จับจากโพรงพวงมีหลากหลายชนิด ส่วนใหญ่จะติดกลุ่มกุ้ง ได้แก่ กุ้งหางแดง กุ้งหัวมัน และกุ้งหัวแข็ง และในช่วงเดือน 3-4 จะมีกุ้งเคยมาติดโพรงพวงเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ 10-30 กิโลกรัม ขึ้นอยู่กับร่องน้ำ

จากการสนทนากลุ่ม ชาวประมงได้เล่าถึงผลสืบเนื่องจากการทำโพรงพวงว่า “อาชีพโพรงพวงในตำบลหัวเขา เป็นเหมือนลูกโซ่ หักไปสักข้อหนึ่งก็ไปไม่รอด พอดักโพรงพวงก็มีคนซื้อไปแปรรูปไปขายต่อที่หาดใหญ่ พวกปลาอะไรก็มีคนเอาไปทำปลาแห้งไปขายในสงขลา เป็นแหล่งอาชีพที่วนเวียนกันอยู่ในหมู่บ้าน โพรงพวงสืบเจ้าต้องานได้เป็นร้อยคน จ้างคนมาเด็ดหัวกุ้ง ทำกุ้งแห้ง มีเงินหมุนในหมู่บ้าน การค้าขายอื่น ๆ ก็ได้ดีไปด้วย คนหัวเขาพึ่งพาโพรงพวง 90 เปอร์เซ็นต์ ช่วงที่หยุดก็ซ่อมอวน กินทุนเดิม”³³

การทำประมงโดยใช้โพรงพวงต้องมีการประมุลกับรัฐ หรือมีการจองที่ในทะเลจากรัฐ ซึ่งการประมุลที่วางโพรงพวงในทะเล โดยจะใช้วิธีการจับฉลาก มีจุดวางโพรงพวง 10 จุด ดังรูป 16

³³ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

รูป 16 จุดวางโพงพางบริเวณทะเลสาบสงขลาที่รัฐกำหนดให้เป็นจุดสำหรับประมง
ที่मा: พิไลวรรณ ประพฤติ พรพิมล เชื้อดวงมุข และอนิศรา เพ็ญสุข ตี๊บแก้ว, 2557

จุดต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นจุดที่ทางรัฐได้กำหนดไว้ ซึ่งไล่มาตั้งแต่ฝั่งสงขลาบ่อล่าง ลงไป
ถึงเกาะยอ ต่อมายังฝั่งหัวเขา ซึ่งการประมงดังกล่าวผู้เข้าร่วมประมงจะต้องมีเงินไปวางประมงเป็น
เงินมัดจำถึงหลักหมื่น ซึ่งผู้ที่จะมีโอกาสได้วาง ต้องมีฐานะทางการเงินเท่านั้น ชาวประมงในชุมชนหัว
เขาก็เข้าร่วมประมงหลายราย หลังจากวางเงินประมงแล้วก็จะใช้วิธีหยิบฉลากเลือกที่วางโพงพาง การ
ยกเลิกระบบประมงโพงพาง (พ.ศ.2505) ซึ่งรัฐบาลต้องการพัฒนาให้เลิกตกโพงพาง ส่งผลให้
ชาวประมงไปจับจองทะเลที่เป็นของตนเอง มีการวางโพงพางมากขึ้น (พิไลวรรณ ประพฤติ พรพิมล
เชื้อดวงมุข และอนิศรา เพ็ญสุข ตี๊บแก้ว, 2557)

ทั้งนี้ การรื้อถอนโพงพางได้เกิดขึ้นมาอีกใน พ.ศ.2557 กล่าวคือ ในประกาศจังหวัด
สงขลา เรื่อง การจัดระเบียบเครื่องมือประมงในร่องน้ำทะเลสาบสงขลา ลงวันที่ 29 สิงหาคม 2557
ลงนามโดย นายอรรค์ เจริญกุล รักษาการตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา มีใจความสำคัญว่า สิ่ง
รื้อถอนโพงพางในทะเลสาบสงขลาที่ชาวประมงในหัวเขาว่าร้อยละ 90 ยึดเป็นอาชีพ ได้สร้างปิดกั้น
ร่องน้ำจากปากอ่าวบริเวณหัวพญานาคพันน้ำ ขนาดความกว้างร่องน้ำ 300 เมตร ความยาวร่องน้ำ
5,000 เมตร ถึงบริเวณท่าเทียบเรือใหม่จำนวน 22 แถว 191 ช่อง และอีก 2 ร่องน้ำ ได้แก่ ร่องน้ำที่ 1
จากท่าเทียบเรือใหม่ยาวจรดสะพานติณสูลานนท์ อำเภอเมืองสงขลา และร่องน้ำที่ 2 จากสะพานติณ

สุสานนทีไปจนถึงอำเภอสิงหนคร ซึ่งแต่ละร่องน้ำมีความกว้าง 200 เมตร ความยาวร่องน้ำ 3,000 เมตร จำนวนโพงพาง 14 แถว 237 ช่อง รวมระยะทาง 42 กิโลเมตร โดยให้รื้อถอนภายใน 15 กันยายน 2557

หากผู้ทำการประมงด้วยเครื่องมือโพงพางมีความประสงค์จะปรับเปลี่ยนอาชีพ ให้แสดงตนและแจ้งความประสงค์ต่อนายอำเภอท้องที่ ภายใน 15 กันยายน 2557 แต่หากไม่รื้อถอน ไม่มีการแสดงตน หรือแจ้งความประสงค์ภายในวันดังกล่าว ถือว่าเป็นการยินยอมให้พนักงานเจ้าหน้าที่เข้าทำการรื้อถอน ทำลาย หรือยึดเครื่องมือโพงพางได้ตามกฎหมายและไม่เรียกร้องความเสียหายใดๆ จากทางราชการ³⁴

นอกจากการแจ้งประกาศแล้วยังได้มีการจัดการแถลงข่าว โดยมีรายละเอียดเรื่องการชดเชยเพิ่มเติมว่า ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการรื้อถอนโพงพาง สามารถลงทะเบียนกับกรมการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ผ่านอำเภอที่ตนอาศัยอยู่ในการร่วมโครงการเลี้ยงปลาในกระชังเพื่อการประกอบอาชีพ ซึ่งมีงบประมาณในการจัดการเรื่องดังกล่าว จำนวนกว่า 6 ล้านบาท (สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์, 2557)³⁵

นับจาก พ.ศ.2557 จนกระทั่งถึง พ.ศ.2559 มีการเสนอข่าวเกี่ยวกับกระแสการรื้อโพงพางอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากการร่วมสนทนากลุ่มกับชาวประมงโพงพางของพื้นที่หัวเขา ทำให้ทราบถึงสาเหตุที่ทำให้มีการต้องรื้อถอนโพงพางว่า

“ชาวบ้านก็ทำมาหากิน เป็นลัดเป็นส่วนอยู่ในร่องน้ำ จ่ายภาษีให้แต่ละเดือน มีอยู่ยุคสมัยหนึ่งผมเริ่มดักโพงพางเองได้แล้วประมาณปี พ.ศ. 2520 เริ่มจะผิดกฎหมายอยู่ส่วนหนึ่งเนื่องจากมีนักวิชาการเข้ามาทำวิจัยว่าโพงพางเป็นเครื่องมือทำลายล้างมหาศาล ชาวบ้านสมัยนั้นก็เรียนน้อยอยู่แล้ว น้อยคนที่จะได้เรียนสูง เขายกเลิก ไม่มีเก็บภาษี เขาเปลี่ยนผู้ว่า เราก็ไม่รู้จะไปจ่ายกับใคร แล้วก็กลายเป็นของผิดกฎหมาย เขาเฉยไปเสียเอง ชาวบ้านก็ทำไปเรื่อย ๆ เคยไปถาม เขา

³⁴ จังหวัดสงขลา. 2557. ประกาศจังหวัดสงขลา เรื่อง การจัดระเบียบเครื่องมือประมงในร่องน้ำทะเลสาบสงขลา ลงวันที่ 29 สิงหาคม 2557.

³⁵ สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์. 2557. จังหวัดสงขลา แถลงข่าวเรื่องการดำเนินการจัดระเบียบเครื่องมือประมง บริเวณร่องน้ำทะเลสาบสงขลารองรับ AEC. เรียบเรียงโดย อาทิตยา เจียรวัฒนวงศ์. สืบค้นจาก

http://thainews.prd.go.th/website_th/news/print_news/TNSOC5709010010066 เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2559

บอกว่าเขาได้ประกาศให้ลงทะเลเป็นเรือ แต่ชาวบ้านไม่มีใครไป ตำรวจน้ำเริ่มออกมา ชาวบ้านก็เฝ้ากัน ประกาศกัน จับไปจับมา ชาวบ้านก็เฝ้ากัน พอประมงไปก็ทำกันต่อ เขาทำตามหน้าที่ของเขา”³⁶

นอกจากการถูกกล่าวหาว่าเป็นเครื่องมือผิดกฎหมาย ทำลายล้างแล้ว เครื่องมือ โพงพางยังมีปัญหาเรื่องกีดขวางทางเดินเรือของเรือประมงพาณิชย์ ซ้ำพหลายโบทของเรื่อน้ำมัน

“มีการแจ้งความเสียหาย แจ้งเจ้าเรือให้จัดการ ก็ไม่ถึงกับบ่อย มีช่องทางไว้ให้เขา ที่มีปัญหาหนักคือ ประมงพาณิชย์ กลุ่มที่สามารถมีอำนาจให้ทางราชการมาทำลายเครื่องมือชาวบ้านได้ คือ กลุ่มนายกประมง แต่ก่อนก็มีปัญหาแต่เรือมันไม่มาก เพราะท่าเรือประมงมันอยู่ด้านนอกมันไม่ได้เข้ามาในถึงขนาดนี้ มีปัญหากันบ้างไม่กี่แถว มีร่องน้ำ มีไฟตามไว้ให้เรียบริบร้อย พอมีท่าเรือประมงใหม่ (ท่าสะพาน) เรือมากขึ้นปัญหาก็มากขึ้น โพงพางไม่มีโอกาสเพิ่มร่อง เพราะเจ้าของเขาไม่ยอม ขยายไม่ได้ มันจะบังกันเอง เสร็จแล้วหากินกันไม่ได้ ตอนนั้นเรือซัพพลายมันเยอะขึ้น จอดซ้อนกัน ทำให้เรือ เบียด อ่างมาตลอดว่าผิดกฎหมาย ขวางทางเรือ”³⁷

ส่วนกระแสที่ทำให้เกิดการรื้อถอนโพงพางอีกระลอก คือ โครงการขุดลอกร่องน้ำ ชาวประมงโพงพางบอกกับทีมวิจัยว่า

“มีอยู่เรื่อย ๆ ถ้าเขาขอให้ชาวบ้านผ่อนร่อง เขาก็ผ่อนให้ ตอนนั้นชาวบ้านเขาเข้าใจ ว่าขุดเพื่อผลประโยชน์ของบริษัทใหญ่ พวกเราไม่เคยได้เข้าร่วม ไม่เคยได้แสดงความคิดเห็น ชาวประมงโพงพางตัวจริงไม่รู้เรื่อง ตอนแรกจะขุดลอก 300 เมตร ต่อร่องลงมาเหลือ 150 หรือน้อยกว่านั้นเพื่อให้เรือวิ่งได้สะดวก ตรงนั้นน้ำลึกธรรมชาติอยู่แล้ว ไม่ขุดก็ไม่มีปัญหา เขามีโครงการว่าจะ รื้อไชนิ่งด้วย แต่ยังไม่ได้รื้อ บางคนที่เขาเลิกที่ได้รับค่าชดเชยเขาก็ไปซื้อร่องที่อื่นที่คนเดิมเขาทำไม่ รอดแล้ว เขาก็ปล่อยข่าวว่าคนที่รับเงินแล้วไม่เลิก”³⁸

ชาวประมงเล่าต่อไปว่า การดำเนินการรื้อถอนโพงพางไม่ได้เพิ่งเกิดใน พ.ศ.2557 แต่ มีมานานแล้ว คือ ประมาณ พ.ศ.2536-2537 “อีกตอนหนึ่งที่มีการปิดสะพานประมงติณ มาถึงก็มารื้อ เลย ไม่การเจรจา ชาวบ้านก็เลยไปดู มีการให้ข่าวว่าชาวบ้านปิดสะพาน นักการเมืองท้องถิ่นสนับสนุน

³⁶ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

³⁷ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

³⁸ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

ประมาณปี 36 37”³⁹ และในราว ๆ พ.ศ.2556 “ตอนที่เขาออกมา ชาวบ้านไม่รู้เลยว่าเขามารื้อร่อง โพงพาง มีคนไปเห็นเขาก็มาประกาศที่มีลยิด เขาเอาชาวบ้านที่กำลั้ง บ้านเล ท่าเสา เขาเขียว ป่า ขาด ต้องการให้ชาวบ้านมาพินกันเอง เขาประสานงานไปกับผู้ใหญ่บ้านว่าให้ไปฟังผู้ว่า เขาจะให้พันธุ์ ปลา น้ำมันแกลลอน เงินห้าร้อยบาท ชาวบ้านโดนหลอกมา พอที่มีลยิดประกาศเราก็ไปกัน ทหาร(รอง ภาค 4) ว่าคำสั่งจากข้างบนสั่งมา เขาว่าชาวบ้านเจรจากันเรียบร้อยแล้ว เราบอกว่าไม่มีการเจรจาอะไรกัน ที แกก็เลย ว.ไป แล้วสั่งให้ทหารหยุดรื้อ ทางข้างบนส่งข่าวมาว่าผู้ว่าอยู่สะพาน 2 ก็แบ่งกำลังกันไป ไม่ได้พบผู้ว่า เป็นการสร้างภาพว่าชาวบ้านที่อื่นมาร่วมรื้อ ผู้ว่าประกาศเส้นตายว่าวันไหนจะรื้อ ชาวบ้านไม่รู้ มีอยู่ช่วงที่เอาหนังสือมาปิดที่ร่อง เส้นตายมีหลายเส้น ประกาศแล้วประกาศอีก”⁴⁰

ซึ่งล่าสุด คือ พ.ศ.2557 พ.ศ.2558 ต่อเนื่องมากระทั่งถึง พ.ศ.2559 ชาวประมงเล่า ถึงกระบวนการจัดการที่เกิดขึ้นว่า “ข้อมูลที่ทางประมงจังหวัดให้รองแม่ทัพไป เขามีประชุมกันแล้วที่ อำเภอ ประมง จังหวัดเป็นผู้ให้ข้อมูล โดยมีข้อตกลงระหว่างผู้ว่ากับโพงพาง ในเดือนธันวาคม มีการเจรจากันในระดับหนึ่ง ให้มีการช่วยเหลือชาวบ้านในเดือนธันวาคม เป็นเงิน 10,000 บาท เป็นกลุ่ม ใหม่ที่ถูกรื้อโพงพาง ช่วยบรรเทาในช่วงที่ไม่มีรายได้ หลังจากนั้นก็ไม่มีการช่วยเหลืออะไร ชาวบ้านก็ ไปทวงสัญญาที่ผู้ว่าไว้ให้กับเรา 20 รายเก่าที่ได้รับค่าชดเชยจากเงินของเรือพาณิชย์ไปแล้ว เขาไม่มา อยู่อะไร”⁴¹

สัญญาที่ผู้ว่าราชการจังหวัดได้ให้ไว้ คือ จะมีการแบ่งร่องน้ำให้ประกอบอาชีพ โพงพาง 40 วันหลังจากออกบวช ก่อนการถือศีลอดในช่วงเดือนธันวาคมชาวประมงได้ไปปิดแพแล้ว รอบหนึ่ง ทางการได้เชิญตัวแทนชาวประมงจำนวน 4-5 คนไปเจรจา โดยบอกว่าจะช่วยเหลือในเดือน บวชเป็นเงินจำนวน 10,000 บาท หลังจากนั้นจะมีมาตรการอื่นตามมา เช่น เงินกู้ไม่ต้องส่งคืน โดยจะ เอาเงินเข้าธนาคารแล้วให้ไปกู้แบบไม่ต้องคืนแล้วฟ่องล้มละลาย เนื่องจากโพงพางไม่ถูกกฎหมายทำ ให้ช่วยเหลือโดยตรงไม่ได้ ซึ่งนับจากเมื่อสิ้นสุดการถือศีลอด ชาวประมงโพงพางรายใหม่จำนวน ประมาณ 200 กว่าราย 300-400 ราย ที่ยังไม่ได้รับค่าชดเชย กองทุนหมุนเวียน หรือการช่วยเหลือ ใดๆ “หลัง 40 วันก็ไม่อะไรคืบหน้าก็ไปตามกับผู้ว่า แต่ไม่ได้พบกับผู้ว่า ได้พูดกับตัวแทน เขาก็ถามว่า ทำไม่ไม่ไปคุยกับประมง ก็ให้เขาไปเอาหนังสือบันทึกประชุมมาดู สังเกตว่าไม่มีการลงวันที่ มีแต่เดือน

³⁹ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

⁴⁰ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

⁴¹ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

เขาบอกว่าเงินอยู่ธนาคารออมสินแล้ว เท่ากับว่าชาวบ้านถูกเขาหลอกไปวันๆ สิ่งที่ชาวบ้านอยากได้คือ ร่องไหนที่ชาวบ้านทำได้บ้าง ร่องไหนที่ทำไม่ได้”⁴²

จนกระทั่งในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2559 ชาวประมงโพงพางได้รวมตัวกันประท้วง และยื่นข้อเสนอแก่แม่ทัพภาค 4

“วันแรก ไปขึ้นร่อง เพื่อให้เขาออกมา วันที่สอง ไปบอกให้เรือชุดหยุดทำงาน ก็ไม่มีใครออกมา แล้วก็ปิดแพ ปิดอยู่ 2 วัน เขาก็ลงมาเจรจา ผู้กำกับมาขอร่องว่าให้พบกับผู้ว่า ก็เลยบอกว่าผู้ว่าไม่มาพบ พอตอนใกล้ค่ำมาคุยอีกรอบว่าขอให้เราเปิดแพตอนตีห้าหัวรุ่ง ร่องแม่ทัพจะมา เราก็ไม่ตกลง ผู้กำกับโทรหาผู้บังคับบัญชาอีกทีหนึ่ง เราก็ระงับกัน เขาก็มาลาดตระเวนกันอยู่เป็นระยะ ๆ ปิดไฟที่แพ มียามเฝ้า เราก็ประกาศว่าเราไม่มีนักการเมืองท้องถิ่นมาสนับสนุน เราคิดกันเอง มีการพูดคุยกันเอง ถ้ามั่นฟังเสียงมติส่วนใหญ่ พอเขาเสนออะไรมาก็ต้องแจ้งชาวบ้าน ชาวบ้านไม่เอาเราก็ไม่เอาด้วย ประมาณ 10 โมง ร่องแม่ทัพมาประชุมที่จังหวัด แล้ว 11 โมงก็มาที่เราชุมชน แกมาพูดนั่นนี่ เราก็บอกว่าพามาอาศัยอยู่ที่บริการเขาอย่างดี แล้วทำไมลูกคนไทยคุณพยายามที่จะมาริดร้อกำจัดสิทธิการทำมาหากินโดยสุจริตของพวกผม ผมต้องการที่จะเอาอาชีพผมคืน ตอนหลังแกก็บอกว่าโพงพางเป็นเครื่องมือผิดกฎหมาย และขอให้เปิดแพ”⁴³

ชาวประมงเล่าต่อไปว่า เป็นเวลา 4 เดือนกว่าแล้วที่ถูกเรือโดยที่ไม่มีกรช่วยเหลืออะไรขึ้นมาเลย “ในระยั้งสั้น ถ้าไม่เคลียร์ชาวบ้านเขาจะเตรียมหากันช่วงนี้ เพราะหน่าน้ำหลากก็หาไม่ได้แล้ว โพงพางดักน้ำลง 2 ชม. (น้ำลงต่อวัน 6 ชั่วโมง) ไม่ได้ดักทุกวัน ช่วงน้ำตายก็ไม่ได้ เสื่อที่ใช้ก็ยาว 7 วาเท่าเดิม เราไม่เคยพาดพิงคนอาชีพประมงเหมือนกัน เราต้องการแก้ไขเฉพาะปัญหาของเรา คนรุ่นผมจะไปที่ไหนถ้าเลิกโพงพาง ตอนนี้มีคนรุ่นใหม่เข้ามาทำ ชาวที่ว่ามีนายทุนอยู่เบื้องหลัง อันที่จริงคือเจ้าของแกดักไม่รอดแต่ให้หลานมาดัก ได้ 500 มาปันกันคนละ 250 เงินนั้นก็ส่งให้ลูกให้หลาน ถ้าเป็นเถ้าแก่มาจากที่อื่นจะมาจ้างไม่มี และก็ไม่คุ้มด้วย เพราะไม่ได้อยู่ไม่รู้ว่าเขาออกทำหรือไม่ ได้เท่าไร ค่าชดเชย ราคาสูงสุด 400,000 บาทต่อปาก ต่ำสุด 50,000 บาทต่อปาก ถ้าอยู่ในเขตร่องน้ำจะอยู่ที่ 3-400,000 บาท ถ้าเขาได้ทำมาหากินอยู่ตลอด เขาไม่ได้แค่นั้นหรอก ต้องมาคุย พอคุยเขาว่างบประมาณลงมา 500 ล้าน ก็ไม่เห็นเงินลงมา ทางการทำให้ยุ่งไปยุ่งมา”⁴⁴

⁴² สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

⁴³ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

⁴⁴ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

ทั้งนี้ในจดหมายลงวันที่ 4 กรกฎาคม 2559 เพื่อขอความเป็นธรรมเรื่องประมงพื้นบ้านโพงพางของกลุ่มประมงชายฝั่งพื้นบ้านโพงพางบ้านหัวเขา จังหวัดสงขลา ที่ได้ยื่นต่อแม่ทัพภาค 4 มีข้อเรียกร้อง ดังต่อไปนี้

1. ขอให้ชาวบ้านได้ทำอาชีพโพงพางเหมือนอย่างในอดีต ก่อนที่จะออกกฎหมายใดๆ มาบังคับหรือถอน เพราะโพงพางมีมานานกว่า 100 ปี ก่อนที่จะมี พรบ.ใด ๆ มาบังคับใช้
2. ขอให้กำหนดเขตร่องน้ำให้ชัดเจน เพื่อเป็นเส้นทางสัญจรทางเรือ ตามความกว้างที่สมเหตุสมผลต่อการเดินเรือ
3. เมื่อมีเขตร่องน้ำตามข้อ 2 โพงพางที่อยู่ในเขตร่องน้ำสมควรได้รับการชดเชยช่วยเหลือเป็นเงินตามที่ผู้ว่าคนก่อนได้ทำไว้ คือ ปากละ 200,000-450,000 บาท เพื่อเป็นเงินทุนประกอบการประกอบอาชีพใหม่
4. เมื่อมีแนวเขตร่องน้ำเดินเรือ และมีการช่วยเหลือเยียวยาโพงพางในเขตร่องน้ำแล้ว โพงพางส่วนที่เหลือนอกแนวเขตร่องน้ำให้ชาวบ้านทำกินได้ตามปกติ

“พอเสนอเสร็จแกก็ขอให้เราเปิดแพก่อน แกจะรับข้อเสนอไปเสนอผู้บังคับบัญชาอีกทีหนึ่ง ภายใน 3 วัน 5 วัน ชาวบ้านขอว่าแต่ก่อนที่จะมีการจัดการใด ๆ ก็ขอให้ชาวประมงได้ทำมาหากินไปก่อน”⁴⁵

ชาวประมงกลุ่มที่ทีมวิจัยนั่งสนทนาด้วย ยังเล่าต่อไปว่า “ตอนนี้สังคมไทยเรามันอยู่ยาก บางทีรูปที่ไม่จริงไปแชร์ คนที่ไม่เดือดร้อนจริงก็ไม่รู้ว่า ความเป็นอยู่ของแต่ละหมู่บ้านเป็นอย่างไร ถ้าเลิกโพงพางแล้วจะให้ผมทำอะไร ถ้าบอกว่าอยู่ใกล้น้ำ เลี้ยงปลา ถ้าเลี้ยงกันหมด จะขายใคร อาหารแพง พอทำกันมากก็มีปัญหาเรื่องทางน้ำ ทำให้ทะเลขึ้นเงิน ในขณะที่ลึงปลุกสร้างที่รัฐ เอกชนทำไว้คุณไม่เคยพูดถึงเลย ทำไมพันธุ์ปลาในทะเลสาบหายไปหลายชนิด ทำเรื่อน้ำลึกเป็นต้นเหตุ ในขณะที่ชาวบ้านอนุรักษ์ป่าชายเลน ห่วงโซ่ในการทำมาหากินของชุมชน เราทำมาเป็นไม่รู้กี่ร้อยปีแล้วก็ไม่เห็นว่าจะทำลายสัตว์น้ำให้สูญพันธุ์ ถ้าเห็นว่าเราจับกุ้งเคยเป็นการทำลายสัตว์น้ำตัวเล็ก ๆ จะเอากะปิมาจากไหน พวกอวนรุนทำลายหน้าดิน ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำอย่างเห็นได้ชัด น้ำขึ้นเอื่อย ๆ ไหลช้าอย่างเห็นได้ชัด แต่พอน้ำออกกลับไหลออกเชี่ยว ตอนนี้อย่าลืมน้ำรอบทะเลสาบสงขลาโรงงานตั้งเท่าไร”⁴⁶

⁴⁵ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

⁴⁶ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

เมื่อเราถามถึงแนวทางที่จะทำให้ยุติปัญหาได้จริง ๆ นั้นจะต้องทำอะไร กลุ่มชาวประมงกล่าวว่า “แนวทางการแก้ปัญหา จริง ๆ แล้วเราต้องการแค่เรื่องอาชีพทำกิน จัดร่อนน้ำให้เป็นกิจจะลักษณะ ไม่เกี่ยวกับขุดลอก เปิดเส้นทางเดินเรือให้ชัด ในขณะที่โพงพางก็ยังตั้งอยู่ได้ ร่อนน้ำใหญ่เรือวิ่งได้วิ่งไปเลย ต้องประกาศเป็นกฎหมายพิเศษ รongแม่ทัพเปรยๆ ว่า ถ้าหาทางออกอย่างอื่นไม่ได้แล้ว ก็ต้องจัดโซนนิ่ง นั่นคือที่เราต้องการ เพราะถ้าไม่ประกาศเราก็ถูกตราว่าทำผิดกฎหมาย ถ้าทำชัดเจน ชาวบ้านก็ไม่ต้องมานั่งปวดหัวว่าจะมารื้อวันไหน ถ้าเขาขุดร่อนน้ำ เราก็เห็นด้วย แต่ต้องบอกให้ชัดเจนว่าจะขุดจากเดือนไหนถึงเดือนไหน ชาวบ้านจะได้ช่วยรื้อโพงพางให้ คนในหัวเขาบ้านผมถ้าไม่มีผลกระทบกับการทำมาหากินก็ทำไป”⁴⁷

ในปัจจุบัน ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังไม่มีทีท่าว่าจะสิ้นสุดลง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรหาทางออกร่วมกับชาวประมง และมีการตกลงร่วมกันอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร อีกทั้งควรยึดหลักความยุติธรรมในการแก้ไขปัญหา

⁴⁷ สนทนากลุ่ม, 10 สิงหาคม 2559.

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษาที่ผ่านมาตามวัตถุประสงค์ของโครงการคือเพื่อศึกษาสถานการณ์ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์และรูปแบบการจัดการทรัพยากรประมงเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา สามารถประมวลสรุปสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ปัญหาและความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

จากการรวบรวมข้อมูลโดยการประชุมกลุ่มย่อยในระดับพื้นที่ และการระดมความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องสถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลาในพื้นที่ทะเลสาบทั้ง3ตอนมีดังต่อไปนี้

พื้นที่ทะเลน้อย มีสถานการณ์ปัญหาที่สำคัญได้แก่

- 1) การฝ่าฝืนบุกรุกเข้าทำการประมงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ
- 2) การใช้วนตาลี (2.50 ซม.) วางล้อมซั้ง
- 3) การวางไซโดยใช้วัชพืชทำซั้งหนาแน่น กีดขวาง และทำให้ทะเลตื้นเขิน
- 4) การใช้ไฟฟ้าช็อตปลา

พื้นที่ทะเลสาบตอนกลาง (ลำปำ เขาชัยสน บางแก้ว ปากพะยูน และสทิงพระ)

- 1) น้ำเสียจากกองขยะมูลฝอยลงสู่ทะเลสาบ
- 2) การใช้เครื่องมือทำลายล้างและผิดกฎหมาย คือ ไซหนอน (หรือ ไซพับ, “ไอ้โง่”)
- 3) การทำการประมงบุกรุกในพื้นที่เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
- 4) เครื่องมือโพงพางยังคงวางบริเวณร่องน้ำปากพะยูน

พื้นที่ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง

- 1) การใช้เครื่องมือทำลายล้างและผิดกฎหมาย คือ ไซหนอน (หรือ ไซพับ, “ไอ้โง่”) และอวนรุน
- 2) เครื่องมือโพงพางและไซนั่ง หนาแน่นปิดร่องน้ำและทางเดินเรือ

2. แนวคิด รูปแบบ และการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

2.1 รูปแบบของความขัดแย้ง

เมื่อพิจารณาประเภทหรือรูปแบบของความขัดแย้ง ตามที่ วันชัย วัฒนศัพท์ (2550) ได้นำเสนอความขัดแย้งตามแนวทางของ Moore 5 ชนิด จากข้อมูลทั้งระดับพื้นที่และการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ความขัดแย้งการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา มีลักษณะเด่น ใน 2 รูปแบบ คือความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interests Conflict) และความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) จะกล่าวโดยสรุปดังนี้

1) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (Interests Conflict) ซึ่งเป็นเหตุการณ์แย่งชิงผลประโยชน์ใน สิ่งที่คุณเหมือนมีหรือไม่มีเพียงพอเป็นเรื่องของทั้งตัวเนื้อหา กระบวนการ และจิตวิทยา สอดคล้องกับความขัดแย้งกรณี การใช้ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะเรื่องประมงซึ่งมีการทำการประมงด้วยเครื่องมือที่หลากหลาย จับสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือประมงทั่วไป และเครื่องมือทำลายล้างในพื้นที่ต่าง ๆ ของทะเลสาบสงขลาเช่น ทะเลน้อย ทะเลตอนกลาง และทะเลสาบตอนล่าง ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างชาวประมงกลุ่มผู้ใช้เครื่องมือทั่วไปกลุ่มผู้ใช้เครื่องการทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนเช่น อวนรุน โพงพาง อวนตาถี่ การซื้อตัดด้วยไฟฟ้า และใช้ยาเบื่อ

2) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) เป็นลักษณะของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับอำนาจ แย่งชิงอำนาจ การใช้อำนาจปัญหาโครงสร้างรวมถึง กฎ ระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลาและระบบ ซึ่งประเด็นของความขัดแย้งในงานวิจัยนอกจากการเรื่องผลประโยชน์แล้วยังเกี่ยวข้องกับ อำนาจบังคับใช้กฎหมาย ระเบียบการของชุมชน ได้แก่ ความขัดแย้งจากการประกาศของจังหวัดสงขลาให้เรือโพงพางในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่าง การฝ่าฝืนระเบียบของชุมชนเข้าไปทำการประมงในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำพื้นที่ทะเลน้อยและชุมชนช่องพิน เป็นต้น

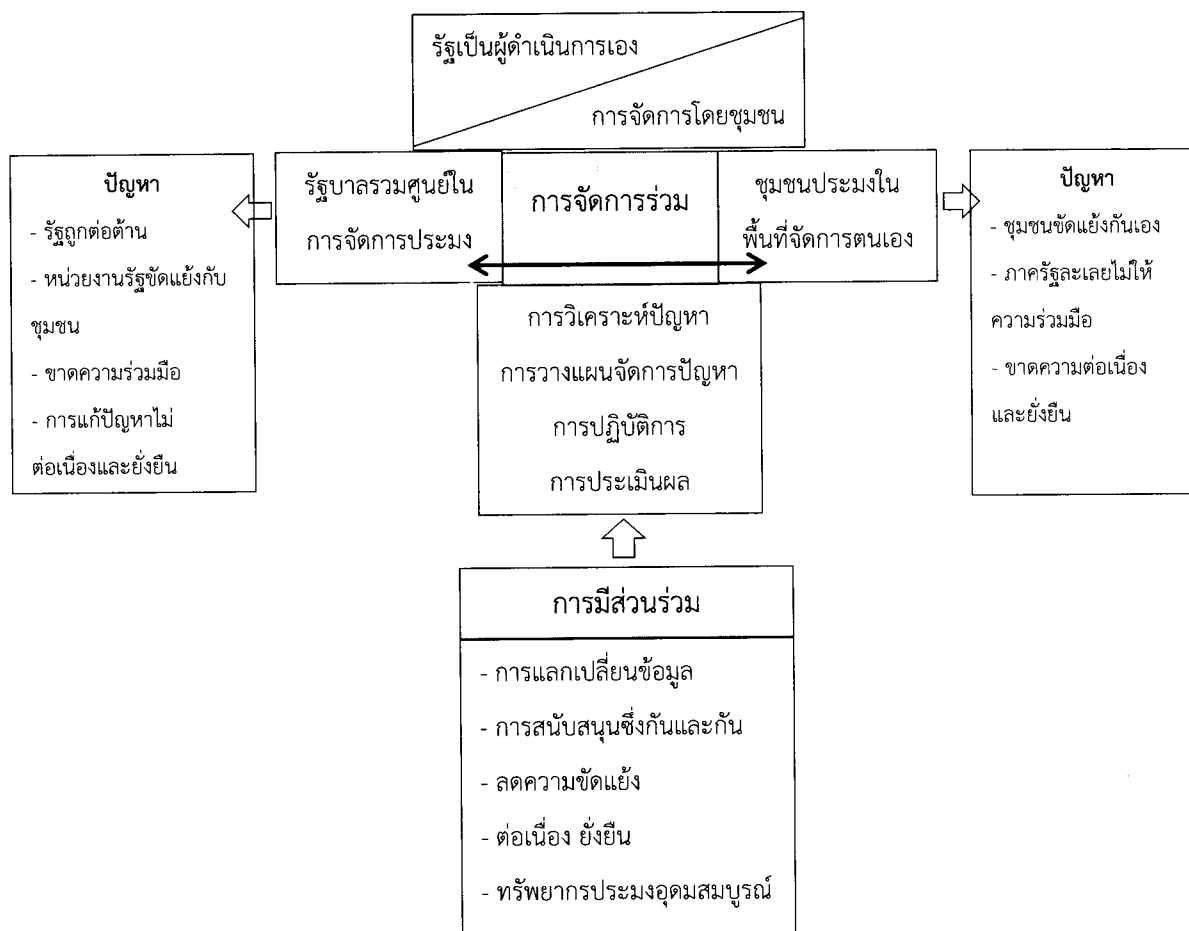
2.2 แนวคิดการจัดการความขัดแย้ง

เงื่อนไข: รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง มีเงื่อนที่สำคัญคือ การใช้หลักสันติวิธี ผู้เข้าร่วมที่สำคัญคือคู่กรณี และผลการตัดสินใจที่ออกมาคือคู่ขัดแย้งต้องเป็นผู้ชนะทั้ง 2 ฝ่าย

รูปแบบ: การแก้ไขความขัดแย้งทั่วไปสามารถกระทำได้ในรูปแบบต่าง ๆ (วันชัย วัฒนศัพท์, 2550) ได้แก่ การหลีกเลี่ยงปัญหา (Avoidance) การใช้ อนุญาโตตุลาการ การฟ้องร้องกัน (Litigation) การใช้กระบวนการทางนิติบัญญัติเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง (Legislation) การใช้การชุมนุมประท้วงอย่างสันติ (Civil Disobedience) และ การใช้ความรุนแรง (Violence) และถ้าจะดำเนินการตามเงื่อนไขข้างต้น การจัดการความขัดแย้งที่เป็นไปได้คือ การไกล่เกลี่ยคนกลางและการ

เจรจา และซัลท์ ประเทืองวัฒนา (2555) ได้สรุปว่า การไกล่เกลี่ยคนกลาง เป็นหนึ่งในแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งด้วยแนวทางสันติวิธี สามารถใช้ได้ทั้งในระดับปัจเจก ระดับรัฐ ระหว่างประเทศ เมื่อการไกล่เกลี่ยคนกลางประสบความสำเร็จ จะทำให้คู่กรณีลดความขัดแย้งลง เป็นเครื่องมือในการยุติความเป็นปฏิปักษ์ นำมาสู่ข้อตกลง หรือการยุติความขัดแย้ง

และนอกจากนี้ อภิญา ตีสมาน (2015) ได้สรุป แนวทางการสร้างสันติสุขในมิติสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ คือแนวทางการป้องกันและลดความรุนแรงในการตั้งวงแย้งซึ่งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงแนวทางการสร้างพื้นที่ความเข้าใจร่วมกันของคู่ขัดแย้งในประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้องค์ความรู้ทางด้านสันติวิธีในการพูดคุยปรับมุมมองและวิธีคิดใหม่ ๆ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน หรือ **การจัดการร่วม (co-management)** ซึ่งในมิติที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรประมง การจัดการร่วม เป็นความร่วมมือของชาวประมงซึ่งเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงเป็นหลัก กับรัฐบาล และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ เช่น เจ้าของเรือ พ่อค้าสัตว์น้ำ เจ้าของอู่เรือ นักธุรกิจผู้ประกอบการ และหน่วยงานภายนอก ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สถาบันวิจัยต่าง ๆ เข้ารับผิดชอบ และควบคุมดูแล จัดการบริหารการประมงแบบมีส่วนร่วม โดยการพูดคุยปรึกษาหารือ การเจรจาต่อรอง การทำข้อตกลงและวางระเบียบร่วมกัน (Pomeroy and Rivera-Guieb, 2005) ซึ่งการจัดการร่วมจะเป็นระบบสำคัญที่เข้าไปบูรณาการให้เกิดการทำงานร่วมกันภาคส่วนของรัฐบาลที่จัดการประมงแบบรวมศูนย์ กับการจัดการตัวเองของชุมชนประมง โดยใช้กระบวนการ การมีส่วนร่วม เพื่อแก้ปัญหาจากต่างฝ่ายต่างทำ ดังแสดงในรูป 17

รูป 17 กรอบแนวคิดการบูรณาการของระบบการจัดการร่วม การทำงานภาคส่วนของรัฐบาล
กับการจัดการตัวเองของชุมชนประมง โดยใช้กระบวนการ การมีส่วนร่วม
(ประยุกต์จาก Pomeroy and Rivera-Guieb, 2006)

3.วิเคราะห์ความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลาในระดับพื้นที่

ผลจากการเก็บข้อมูลรายละเอียดของสถานการณ์ ปัญหา การใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมง ในทะเลสาบสงขลา ในระดับพื้นที่สามารถวิเคราะห์โครงสร้างของความขัดแย้งที่เกิด (Sida, 2004) เพื่อให้เห็นที่มาและรูปแบบของความขัดแย้ง (profile / context) ผู้ที่มีส่วนร่วม (คู่กรณี) ในความขัดแย้ง (actors) สาเหตุของความขัดแย้ง (causes) และการแปรผันและพลวัตของความขัดแย้ง (dynamics of conflict) ในพื้นที่ของการวิจัย โดยมีรายละเอียดรายพื้นที่ดังนี้

3.1 พื้นที่ทะเลน้อย

1) ความเป็นมาและรูปแบบของความขัดแย้ง (profile)

ช่วงก่อน ปีพ.ศ. 2500 ทะเลน้อยสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์มาก ประมาณ พ.ศ.2474 มีการประกาศเขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด พื้นที่ 6,110 ไร่ ต่อมาช่วงประมาณ พ.ศ. 2516-2530 เป็นช่วงที่ทรัพยากรสัตว์น้ำลดจำนวนลงมาก เนื่องจากหลายสาเหตุ เช่น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำมากขึ้น สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปไม่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ ภาวะการตื้นเขินของทะเลน้อย การมีพื้นที่เขตสงวนเพื่อรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ และ การใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัย หลังจากนั้นอีก 10-15ปีทรัพยากรสัตว์น้ำก็ยิ่งลดลงอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น เนื่องจากมีการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย และเครื่องมือประมงที่ทันสมัยมากขึ้น เช่น อวนที่ทำจากไนลอนซึ่งมีหลากหลายขนาด โดยขนาดที่เล็กที่สุด คือ ขนาด 2.8 เซนติเมตร มีการเพิ่มจำนวนเครื่องมือประมงมากกว่าเดิม 10 เท่าตัวเพื่อให้สามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น อีกทั้งยังมีการลักลอบทำประมงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำ

พ.ศ.2541 ได้ก่อตั้งเป็นชมรมชาวประมงรักษ์ทะเลน้อย มีเครือข่ายที่เป็นสมาชิกประกอบด้วย หมู่ที่ 1, 2, 13 ตำบลนางตุง และหมู่ที่ 1, 2 ตำบลทะเลน้อย กิจกรรมของชมรมฯ คือ การจัดทำแนวเขตอนุรักษ์ของชุมชน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ จัดตั้งประมงอาสา การประชุม การก่อตั้งกองทุนของชมรม การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ

พ.ศ. 2547 เริ่มมีปัญหา มีผู้ลักลอบเข้าไปจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ของชุมชน เมื่อจะมีการดำเนินการตามกฎหมายก็ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมา ประมงอาสาที่จัดตั้งขึ้นไม่สามารถทำหน้าที่ได้ เช่น อำนาจในการจับกุมต้องให้เจ้าหน้าที่ประมง ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้จับกุมเท่านั้น ในส่วนของชมรมฯ เองก็ไม่สามารถขยายความร่วมมือไปยังส่วนต่าง ๆ ได้ ในปี 2549 ชมรมฯ ได้พยายามประสานความร่วมมือกับ อบต.ทะเลน้อย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ยังไม่สามารถคลี่คลายปัญหาได้ แกนนนำชมรมถูกกดดันจากกลุ่มประมงทำลายล้าง และลักลอบในเขตอนุรักษ์ เกิดความขัดแย้ง แยกแยกในชุมชนเพิ่มขึ้น และปัญหายังคงอยู่ถึงปัจจุบัน ทั้ง อบต.ทะเลน้อยและผู้นำ

ทางการของชุมชน ไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มอนุรักษ์ เนื่องจากแก้ปัญหาดังกล่าวไม่ได้ หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการปราบปรามการประมงถูกกล่าวหาว่าไม่จริงจังและจริงจังในการทำงาน มีผลประโยชน์ทับซ้อน

2) สาเหตุสำคัญของความขัดแย้ง (causes of conflict) ที่เกิดขึ้นเรื่องการประมงในทะเลน้อย ได้แก่

2.1) การขยายตัวของประชากรในชุมชนเพิ่มขึ้นรวดเร็ว ทั้งคนในพื้นที่และจากภายนอก ทำให้เพิ่มการทำประมงอย่างรวดเร็ว ด้วยเครื่องมือประมงที่หลากหลายทั้งเป็นเครื่องมือที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ทรัพยากรประมงไม่เพียงพอต่อความต้องการของชาวประมง

2.2) พื้นที่ทำการประมงในทะเลน้อยมีจำกัด และทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมจากความตื่นเขิน มลพิษทางน้ำ และการรุกรานของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ทำให้ทรัพยากรประมงลดลงอย่างรวดเร็ว ไม่เพียงพอกับชาวประมงในชุมชน ชาวประมงบางส่วนพยายามใช้เครื่องมือที่ทันสมัยและทำลายล้างมากขึ้น

2.3) แนวคิดในการใช้ทรัพยากรประมงแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ใช้เครื่องมือประมงทั่วไปพร้อมกับการร่วมกันเพื่อฟื้นฟู และอนุรักษ์สัตว์น้ำพร้อมกันไปด้วย กับกลุ่มที่ไม่สนใจเรื่องดังกล่าวพยายามลักลอบทำการประมงในเขตอนุรักษ์และใช้เครื่องมือทำลายล้างซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ในหมู่บ้านและมาจากภายนอก

2.4) หน่วยงานระดับท้องถิ่นโดยเฉพาะ อบต.และผู้นำทางการระดับพื้นที่ ไม่สามารถจัดการปัญหาดังกล่าวได้เด็ดขาด และต่อเนื่อง เนื่องจากบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันเป็นพวกพ้อง เครือญาติ และเครือข่ายทางสังคมของชุมชนอย่างใกล้ชิด

2.5) เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง โดยเฉพาะทางด้านการปราบปรามประมง มีข้อจำกัดในการจัดการปัญหา เช่น กำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ ต้องดูแลพื้นที่อื่น ๆ ขาดงบประมาณค่าเบี่ยงและน้ำมันเชื้อเพลิง ขาดความต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน ในขณะที่อาสาสมัครชุมชนที่ช่วยดูแลอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชนก็ไม่มีอำนาจในการจัดการ

3) ผู้ที่มีส่วนร่วม (actors) ในกรณีความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงทะเลน้อย ได้แก่

คู่กรณีหลัก (main actors) กลุ่มชาวประมงที่ทำการประมงด้วยเครื่องมือทั่วไปและถูกกฎหมายซึ่งรวมกลุ่มเป็นชมรมรักษ์ทะเลน้อย กับกลุ่มชาวประมงที่ทำการประมงด้วยเครื่องมือทำลายล้างและผิดกฎหมาย จุดมุ่งหมายของกลุ่มแรกคือต้องการทำการประมงในทะเลน้อยได้ไปอย่างยั่งยืนโดยการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรประมงไปด้วย แต่อีกกลุ่มหนึ่งมีจุดมุ่งหมายในการจับสัตว์

น้ำให้ได้มากมีรายได้เพียงพอการใช้จ่ายในครอบครัวตัวเอง ไม่สนใจว่าจะผิดกฎหมายหรือเป็นพื้นที่หวงห้าม ชมรมรักษะทะเลน้อยเป็นกลุ่มที่ได้รับการยอมรับของชุมชน และมีเครือข่ายการทำงานในรอบคุณน้ำทะเลสาบสงขลา มีการสนับสนุนกิจกรรม องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการและหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากเป็นเป็นองค์กรชุมชนที่ดำเนินการเพื่อส่วนรวม ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ขึ้นกับความเข้มแข็งของชมรมฯ ความต่อเนื่องของกิจกรรม และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ส่วนกลุ่มชาวประมงที่เป็นคู่อริมีจำนวนไม่มาก ค่อนข้างจะเป็นผู้มีฐานะทางการเงิน มีความใกล้ชิดกับผู้นำทางการและผู้นำท้องถิ่นบางคนในชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ยังร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านด้วยกันอยู่

ผู้มีส่วนร่วมหลักคือชมรมรักษะทะเลน้อย มีประสบการณ์ในการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์สัตว์น้ำในชุมชน ทำให้คนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมและเห็นความสำคัญ ส่วนการจัดการกับกลุ่มประมงผิดกฎหมาย ชมรมฯ ใช้วิธีการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาแก้ปัญหาซึ่งสามารถดังกล่าวแก้ปัญหาได้ แต่ยังไม่ต่อเนื่อง ซึ่งคู่อริอื่น ๆ ก็มีบทบาทช่วยเสริมให้สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ดังนี้

3.1) หน่วยงานด้านปราบปรามประมง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง ที่สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่าง 2 กลุ่มแรกได้ โดยการทำงานร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์อย่างใกล้ชิด สนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำเขตอนุรักษ์ การดูแลเขตอนุรักษ์ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ตลอดจนการทำความเข้าใจกับชาวประมงกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้าใจ และหันมาร่วมกัน ฟื้นฟูอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน

3.2) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้นำทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน) ซึ่งเป็นคู่อริที่สามารถดำเนินการเพื่อลดความขัดแย้งใน 2 กลุ่มหลักได้ โดยเป็นตัวกลางในการวางกฎระเบียบประกาศของ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อหนุนเสริมการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการพื้นที่ทำการประมงให้ชัดเจน ซึ่งต้องดำเนินการและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจกับชาวประมงกลุ่มต่าง ๆ

นอกจากนั้นคนในชุมชนโดยเฉพาะพ่อค้าแม่ค้าที่รับซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมง และผู้บริโภคทั่วไปก็สามารถช่วยลดปัญหาดังกล่าวได้โดยการรณรงค์ให้ซื้อและบริโภคสัตว์น้ำที่มาจากเครื่องมือประมงที่ไม่ทำลายล้างและผิดกฎหมาย

4) พลวัตของความขัดแย้ง (Dynamics of conflict)

ความขัดแย้งและไม่พอใจระหว่างคู่ขัดแย้งหลัก มีมาอย่างต่อเนื่อง นับจากจุดเริ่มต้น ถึงแม้จะไม่เกิดโดยตรง แต่จะมีการกล่าวถึงและกล่าวหาเกี่ยวกับกลุ่มประมงผิดกฎหมายเป็นประจำ เป็นการพูดคุ้ยลับหลัง และกลุ่มอนุรักษ์ของชุมชน ก็จะกล่าวโทษหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่าไม่จริงใจ ไม่ทำ

หน้าที่ ปล่อยปละละเลยทำให้เกิดปัญหาดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน แนวโน้มถ้าปล่อยให้ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จะทำให้ชุมชนทุกฝ่ายได้รับผลกระทบ คือไม่มีสัตว์น้ำให้จับ ไม่มีสัตว์น้ำให้บริโภค ทะเลน้อยกลายเป็นที่เพียงที่กักเก็บน้ำ ถ้าไม่มีการจัดการร่วมกันอย่างจริงจังในอนาคต ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของทะเลน้อย เกิดปัญหารุนแรง เกินกำลังที่จะแก้ไขได้

ทะเลน้อยเป็นพื้นที่อยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ของกรมอุทยานแห่งชาติ มีพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติ (แรมซาร์ไซต์) เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดพัทลุง ทำให้มีหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสนใจในการพัฒนาทะเลน้อยอย่างต่อเนื่องเช่นกัน แต่ยังไม่สามารถบูรณาการทำงานร่วมกันได้ตั้งนั้นแผนงานที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว ได้แก่การดำเนินกิจกรรมจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และกลุ่มประมงอาสาดูแลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจำเป็นต้องมีแผนงานของเทศบาลตำบลทะเลน้อย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานประมงอำเภอและจังหวัด สถานีเพาะพันธุ์สัตว์น้ำจืด ที่สอดคล้องและสามารถสนับสนุนกลุ่มอนุรักษ์ได้อย่างต่อเนื่องเช่นกัน นอกจากนี้จำเป็นต้องมีแผนการเจรจาเพื่อให้กลุ่มประมงผิดกฎหมาย ลด ละ เลิกในการทำลายสัตว์น้ำ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดำเนินการ พร้อมไปกับการบังคับใช้กฎหมายที่เข้มงวดและต่อเนื่อง

3.2 บ้านช่องพิน ตำบลเกาะหมาก

1) รูปแบบของความขัดแย้ง (profile)

ในปี พ.ศ.2549 ชุมชนบ้านช่องพินได้ร่วมกันจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหน้าบ้านช่องพิน โดย มีรูปแบบการจัดการรูปแบบของเขตอนุรักษ์คือ

เขตชั้นที่ 1 เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ (เขตริมตลิ่ง) ซึ่งมีระยะห่างห่างจากตลิ่งออกไป 150 เมตร ความยาว 3000 เมตร ตลอดแนวบ้านช่องพิน โดยมีกติกา คือห้ามวางกีดทุกชนิดภายในเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำจากตลิ่งประมาณ 250 เมตร ห้ามทอดแห ดักไขกุ้งนา ไล่กุ้ง ห้ามถีบรูหรือจมบอกลามิหลัง ห้ามยิงปลา ห้ามราวเบ็ด ห้ามครอบเหี่ยวภายในเขตฯ และห้ามดักไขแม่กุ้งที่มีที่มีมีขนาดต่ำกว่า 4 เซนติเมตร

เขตชั้นที่ 2 เขตห้ามล้อมกระทุ้งน้ำ เป็นพื้นที่ต่อเนื่องจากเขตริมตลิ่ง ความกว้าง 850 เมตร ความยาวตามแนวตลอดบ้านช่องพิน 3,000 เมตร มีกติการ่วมกัน คือ ห้ามล้อมกระทุ้งน้ำทุกชนิด จากเขตในประมาณ 850 เมตร ห้ามวางกีดที่มีขนาดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร (ยกเว้นถูดุ้งหัวมัน) ถ้าหากมีการปล่อยพันธุ์กุ้งกุลาดำ ห้ามมิให้วางกีดที่มีขนาดต่ำกว่า 5 เซนติเมตร ห้ามทอดแหที่มีขนาดต่ำกว่า 3 เซนติเมตร ห้ามดักไขแม่กุ้งที่มีขนาดต่ำกว่า 4 เซนติเมตร ห้ามถีบรูลามิหลังและห้ามยิงปลาทั่วไปภายในเขตฯ

ใน พ.ศ.2553 ได้ปรับปรุงกติกาโดยให้เป็นเขตห้ามล้อมกระทิงน้ำ ทั้งชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 มีมติให้ออกเป็นกฎกติการ่วมกันคือ ผู้ใดฝ่าฝืน มีบทลงโทษจากเบาไปหาหนักได้แก่ เริ่มต้นจากการ พุดคุยตักเตือน การริบเครื่องมือ (กัต 2 หัว) การริบเครื่องมือ เช่น แห กัต ไซทั้งหมด และ ริบเครื่องมือ แห กัต ไซ และเรือพร้อมเครื่องยนต์ โดยเครื่องมือที่ริบมาได้ให้มีการเปิดประมูลเครื่องมือ

กฎระเบียบดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาคือ มีการละเมิดโดยการลักขโมยจับปลาในเขตอนุรักษ์หน้าบ้านช่องพิน ส่วนใหญ่เป็นชาวประมงนอกพื้นที่ โดยอ้างว่า ไม่ทราบว่าเป็นเขตอนุรักษ์หน้าบ้านช่องพิน และมีบางส่วนที่เป็นชาวประมงในบ้านช่องพิน ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเข้าไปลักลอบทำการประมงในเขตอนุรักษ์

2) สาเหตุสำคัญของความขัดแย้ง (causes of conflict) ที่เกิดขึ้นเรื่องการประมงในชุมชนช่องพิน ได้แก่

2.1) แนวคิด และสำนึกของกลุ่มชาวประมงที่ทำการประมงบริเวณชุมชนช่องพินมีความต่างกันคือความต้องการการทำประมงที่ยั่งยืน มองอนาคตของลูกหลานรุ่นต่อไป จึงมีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายเพื่อ พี่นฟูอนุรักษ์สัตว์น้ำเขตทะเลหน้าบ้านของชุมชน และอีกส่วนหนึ่ง มองเรื่องการจับสัตว์น้ำหรือการใช้ประโยชน์ด้านเดียว

2.2) พื้นที่เขตอนุรักษ์ประมงหน้าบ้าน ที่ได้รับการดูแล อนุรักษ์ พี่นฟู ทำให้พื้นที่ดังกล่าว อุดมสมบูรณ์ ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด เป็นที่ดึงดูดให้ชาวประมงบางกลุ่มลักลอบเข้าไปทำการประมงด้วยเครื่องมือที่ห้าม ที่มาจากภายนอกชุมชนและภายในชุมชน

2.3) มีชาวประมงในชุมชนบางส่วนที่คิดต่าง ซึ่งมีความขัดแย้งกันในอดีตและไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมกับกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำชุมชนช่องพิน การไม่เชื่อถือ และไม่เชื่อมั่นในกิจกรรมที่กลุ่มอนุรักษ์ดำเนินการ จึงเข้าไปลักลอบทำการประมงในเขตอนุรักษ์ทะเลหน้าบ้าน ซึ่งมองว่าเป็นการดำเนินการโดยชาวบ้านมิใช่หน่วยงานของรัฐ และดำเนินการในลักษณะขัดผลประโยชน์กับพวกของตัวเอง

3) คู่ขัดแย้งหลักของกรณีนี้ ได้แก่

กลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำซึ่งจัดตั้งเป็นสมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบอำเภอปากพะยูน กับกลุ่มชาวประมงนอกพื้นที่ ชาวประมงกลุ่มนี้จะมีข้ออ้างเสมอว่า ไม่ทราบว่ามีกฎห้ามทำประมงในพื้นที่ และสามารถทำการประมงในพื้นที่ดังกล่าวได้ ในขณะที่กลุ่มอนุรักษ์ได้จัดทำป้ายแสดงแนวเขตอนุรักษ์ และกฎระเบียบไว้ชัดเจนแล้วพร้อมทั้งการประชาสัมพันธ์ผ่านระบบเครือข่ายเครือญาติ และองค์กรชุมชนต่าง ๆ บริเวณใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง ข้อขัดแย้งดังกล่าวทำให้บาดหมางกับกลุ่มชาวประมงนอกพื้นที่ ไม่สามารถร่วมมือกิจกรรมกันได้ มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างต่อเนื่อง

และกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำกับกลุ่มชาวประมงนอกพื้นที่ ที่เข้ามาทำการประมงนอกเขตอนุรักษ์แต่ใช้เครื่องมือประมงทำลายล้างคือ “ไซพับ” หรือ “ไอ้โง่” ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงผิดกฎหมายตาม พรก.ประมง 2558 ซึ่งไปทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนหลายชนิดจนทำให้ชาวประมงชุมชนช่องพินเดือดร้อน ซึ่งต้องประสานให้หน่วยปราบปรามประมงพิทลุงมาจับกุมและยึดเครื่องมือดังกล่าว รวมถึงกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำชุมชนช่องพินกับกลุ่มชาวประมงในชุมชนบางส่วนที่ไม่ยอมรับกฎกติกาในการดูแลเขตอนุรักษ์ เดิมเป็นกลุ่มที่เคยร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์ ไม่พอใจจึงลาออกและไม่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำอีกต่อไป

กลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำชุมชนช่องพิน(สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบอำเภอบางแพ)ต้องการการทำประมงที่ยั่งยืน มองอนาคตของลูกหลานรุ่นต่อไป จึงมีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายเพื่อ พี่นพอนุรักษ์สัตว์น้ำเขตทะเลหน้าบ้านของชุมชน และคูกรณีมีเป้าหมายในเรื่องการจับสัตว์น้ำให้ได้มากเท่าที่มากได้

กลุ่มอนุรักษ์ชุมชนช่องพิน เป็นกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็งมีการจัดตั้งองค์กร และดำเนินกิจกรรมมาอย่างยาวนาน คนส่วนใหญ่ในชุมชนเข้าร่วมเป็นสมาชิก มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาการทำประมงในทะเลหน้าบ้านหลากหลาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเครื่องมือประมง จัดทำเขตอนุรักษ์ จัดตั้งประมงอาสา แพลลาชุมชน พร้อมกับมีหลายหน่วยงานทั้งรัฐและเอกชนสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้มีศักยภาพในการแก้ปัญหาดังกล่าวได้โดยเฉพาะภายในชุมชนของช่องพินเอง แต่กรณีชาวประมงทำการประมงที่ผิดกฎหมายและผิดระเบียบของชุมชนที่มาจากชุมชนอื่น ๆ จำเป็นต้องมี “ตัวช่วย” ที่สำคัญได้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะหน่วยปราบปรามประมงน้ำจืดพิทลุง และสำนักงานประมงจังหวัดพิทลุง

4) พลวัตของความขัดแย้ง (Dynamics of conflict)

ชุมชนช่องพิน เป็นชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา ที่ได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมง อันเนื่องมาจากหลายปัจจัยเช่น ระบบหมุนเวียนของทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนไปจากการทยอยปิดปากกระวะซึ่งเป็นทางเข้า-ออกของน้ำเค็มจากฝั่งอ่าวไทยสู่ทะเลสาบสงขลาเมื่อปี พ.ศ. 2482-2520 การสร้างท่าเรือน้ำลึกสงขลาบริเวณปากทะเลสาบสงขลาตอนล่างเมื่อปี พ.ศ. 2528 การบุกรุกถมทะเลสาบเพื่อนปลูกสิ่งก่อสร้างของเอกชนและราชการ การปล่อยน้ำเสียสารเคมี สิ่งปฏิกูลลงในทะเลสาบ จากชุมชนเมือง จากการทำเกษตร จากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง และจากผู้ประกอบการอุตสาหกรรม ทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน สัตว์น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว และ

ซ้ำเติมด้วยการใช้เครื่องประมงทำลายล้าง ได้แก่ อวนรุน โพงพาง ไซไ้โง่ ซื้ดด้วยไฟฟ้า ยาเบื่อ ยิ่งทำให้เกิดปัญหาการลดลงของทรัพยากรประมงรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวประมงทั่ว ๆ ไปกับกลุ่มประมงที่ใช้เครื่องมือดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ชุมชนช่องพิน ตำบลเกาะหมาก พยายามแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการรวมกลุ่มกันของชุมชนจัดตั้งกลุ่มเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรประมงหน้าบ้าน มีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งกองทุน การปล่อยพันธุ์สัตว์ การจัดตั้งประมงอาสา การจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ในระหว่าง การดำเนินงานกิจกรรมดังกล่าวโดยเฉพาะเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำหน้าบ้าน ก็เกิดปัญหาความขัดแย้งกับชาวประมงอีกรุ่นหนึ่งซึ่งมาจากภายนอกชุมชนและเป็น “คนใน” ชุมชนที่ลักลอบเข้าไปทำการประมงในเขตอนุรักษ์ ถึงแม้ว่าจะมีกฎระเบียบ และช่วยกันดูแลอย่างเข้มงวดก็ตาม

จนในถึงปัจจุบัน ผู้นำชุมชนช่องพิน ในฐานะที่เป็นตัวแทนของสมาคมชาวประมงอำเภอปากพะยูน จ.พัทลุง (จัดตั้งจากกลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำ เป็นชมรมชาวประมง อ.ปากพะยูน และยกระดับเป็นสมาคมในปัจจุบัน) ต้องเข้าไปประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้แก้ปัญหา “ไซไ้โง่” ซึ่งเป็นปัญหารุนแรงที่สุดในปัจจุบันนี้โดยเฉพาะบริเวณชุมชนช่องพินและพื้นที่ทะเลสาบตอนกลาง แต่เครื่องมือดังกล่าวกรมประมงประกาศแล้วว่าเป็นเครื่องมือผิดกฎหมาย หน่วยงานสามารถดำเนินตามกฎหมายได้ทันที

3.4 ชุมชนหัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา

1) รูปแบบของความขัดแย้ง (profile)

จากข้อยืนยันทางวิชาการตรงกันว่า โพงพางเป็นชนิดเครื่องมือประมงหนึ่งที่สำคัญที่ส่งผลให้ปริมาณและชนิดของสัตว์น้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาลดลงอย่างรวดเร็ว โดยมีการวางหนาแน่นบริเวณปากทะเลสาบสงขลา จะปิดช่องทางน้ำซึ่งเป็นทางผ่านของสัตว์น้ำวัยอ่อน เช่น มีรายงานว่าเปรียบเทียบเครื่องมือประมง 3 ชนิด เครื่องมือโพงพาง เป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำ มากที่สุดรองลงมาก็คือ ไซไ้โง่ และลำดับสามคือ อวนลอยเป็นต้น กรมประมงพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเริ่มจากการประกาศยกเลิกการสัมปทานพื้นที่เพื่อทำการประมงโพงพางและห้ามโพงพางทำการประมงในทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ พ.ศ.2519 มีโครงการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมง ส่งเสริมอาชีพให้ผู้ใช้ได้รับผลกระทบ แต่ก็ทำได้ไม่มากนักเนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณและการดำเนินการที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชุมชนจะดำเนินการได้ยาก

ความขัดแย้งครั้งสำคัญมาจาก จังหวัดสงขลาประกาศจัดระเบียบเครื่องมือประมงในร่องน้ำทะเลสาบสงขลา เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2557 โดย นายธำรงค์ เจริญกุล ผู้ว่าราชการจังหวัด

สงขลา ให้รื้อถอนโพงพางในทะเลสาบสงขลาที่ชาวประมงในหัวเขากว่าร้อยละ 90 ยึดเป็นอาชีพ ได้สร้างบริเวณร่องน้ำจากปากอ่าวจนถึงสะพานติณสูลานนท์ ภายใน 15 กันยายน 2557 โดยเจ้าของโพงพางสามารถได้รับการสนับสนุนให้เปลี่ยนอาชีพเป็นการเพาะเลี้ยง และรับเงินเยียวยา แต่กลุ่มโพงพางเรียกร้องให้ชะลอการรื้อออกไปก่อน หลังจากนั้นชาวประมงบางส่วนยินยอมรื้อไปเอง แต่ส่วนใหญ่ไม่ยินยอมให้รื้อ

14 พฤษภาคม 2558 ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา พร้อมชุดกำลังฝ่ายต่าง ๆ ลงพื้นที่จัดระเบียบเครื่องมือประมงโพงพางแนวร่องน้ำทะเลสาบสงขลา ปรากฏว่ามีกลุ่มชาวประมงโพงพางนั่งเรือหางยาวเข้ามาคัดค้านการทำงานของเจ้าหน้าที่ ทางผู้ว่าฯ จึงต้องชะลอการดำเนินงานไว้ก่อนเพื่อไม่ให้เกิดความวุ่นวาย

11 กันยายน 2558 หลังจากคำสั่งของ คสช. ให้รื้อถอนโพงพาง ไซนั้ง และเครื่องมือประมงบางประเภทที่ผิดกฎหมาย ออกจากพื้นที่ครบกำหนดเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2558 จังหวัดสงขลา จัดเรือ 39 ลำ และเตรียมกำลังกว่า 500 นาย เพื่อเข้ารื้อถอนโพงพางที่เหลือและเข้าคุ้มกันจากปากทะเลสาบจนถึงบ้านท่าหยี ต.ห้วยลึก อ.ควนเนียง และทยอยรื้อถอนไปเรื่อย ๆ

26 กันยายน 2558 ชาวประมงพื้นบ้านในอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา นำเรือประมงพื้นบ้านออกมารวมตัวกันที่บ้านแหลมสน หมู่ 2 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร เพื่อคัดค้านภารกิจในการรื้อถอนเครื่องมือประมงโพงพางในทะเลสาบสงขลา ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา จึงสั่งยกเลิกภารกิจนี้ในวันดังกล่าว

วันที่ 31 มี.ค. 2559 กำลังเจ้าหน้าที่ ทหาร ตำรวจ ฝ่ายปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งกรมประมง กรมเจ้าท่า รวมเกือบ 200 นาย นำเรือเข้าทำการรื้อถอนโพงพางที่กีดขวางร่องน้ำการเดินเรือในทะเลสาบสงขลาช่วงที่ 1 ที่ยังเหลืออยู่ จำนวน 13 แถว 150 ช่อง จากบริเวณหัวพญานาคพ่นน้ำถึงท่าเทียบเรือประมงใหม่ โดยมีเจ้าของโพงพางเข้ามาขัดขวางการรื้อถอน แต่หลังจากมีการเจรจาทางเจ้าของโพงพางยินยอมให้รื้อถอนทั้งขอรื้อถอนเองและให้เจ้าหน้าที่รื้อถอนให้ โดยไม่มีเหตุรุนแรงบานปลายโดยที่เจ้าของโพงพางบางส่วนยังไม่ได้ค่าเยียวยาชดเชย

2 มิถุนายน 2559 ชาวตำบลหัวเขาแดง อ.สิงหนคร จ.สงขลา ที่ประกอบอาชีพโพงพางในทะเลสาบสงขลาประมาณ 100 คน รวมตัวกันปิดเส้นทางลงแพขนานยนต์ ทำให้รถยนต์และรถจักรยานยนต์ไม่สามารถใช้บริการได้ เพราะต้องการเรียกร้องให้ จ.สงขลา จ่ายเงินชดเชยจากการรื้อถอนโพงพางในทะเลสาบ หลังผ่านไปนานกว่า 3 เดือน ทางจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยัง

ไม่จ่ายเงินชดเชย แต่กลับรื้อถอนโพงพางต่อเนื่องทำให้ชาวบ้านเดือนร้อน วันรุ่งขึ้นมีการเจรจากับตัวแทนของแม่ทัพภาคที่4 ชาวบ้านยินยอมเปิดเส้นทาง จนถึงปัจจุบัน(ธันวาคม2559)ยังไม่มีควมคืบหน้าการแก้ปัญหาดังกล่าว

2) สาเหตุสำคัญของความขัดแย้ง (causes of conflict) ที่เกิดขึ้นเรื่องการประมงในชุมชนหัวเขา ได้แก่

2.1) เครื่องมือประมงประเภทโพงพาง ถูกกรมประมงประกาศยกเลิกสัมปทานพื้นที่และห้ามทำการประมงในทะเลสาบสงขลา มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 แต่ไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวได้ อย่างไรก็ตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พยายามรื้อโพงพางหลายครั้งแต่ล้มเหลวนอกจากการได้รับต่อต้านจากชุมชนแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับการเมืองท้องถิ่น การเมืองระดับชาติ และผลประโยชน์ทับซ้อนต่าง ๆ จึงทำให้มีปัญหามาอย่างต่อเนื่อง

2.2) ความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลามีมายอย่างต่อเนื่อง เกิดจากสาเหตุต่าง ๆ มากมาย แต่ความตื่นเงินของทะเลสาบโดยเฉพาะบริเวณร่องน้ำเป็นสาเหตุสำคัญ กรมเจ้าท่า จึงมีโครงการการขุดลอกร่องน้ำเพื่อช่วยให้มีการไหลเวียนของทะเลสาบดีขึ้น การสัญจรเข้าออกสะดวกมากขึ้น เพื่อให้สามารถดำเนินโครงการได้ จำเป็นต้องรื้อโพงพางบริเวณร่องออกเพื่อกันพื้นที่ในการขุดลอก จึงเกิดปัญหาโดยตรงกับชาวประมงโพงพาง

2.3) บริเวณพื้นปากอ่าวทะเลสาบสงขลาตอนล่าง มีการใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น ได้แก่ การขนส่งของเรือขนาดใหญ่ของทหารเรือ ตำรวจน้ำ เรือประมงพาณิชย์ เรือบริษัทหุุดเจาะน้ำมัน เรือท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันชุมชนหัวเขาขยายตัวมากขึ้นมีการทำโพงพางบริเวณร่องน้ำมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทำให้กีดขวางทางเดินเรือสัญจรเข้า-ออก เป็นประจำ

2.4) อาชีพโพงพางเป็นอาชีพหลักของชุมชนหัวเขา โดยสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษจนเป็นวัฒนธรรมหรือวิถีประมงโพงพาง ครอบครัวชาวประมงชุมชนดังกล่าวต้องพึ่งพาอาศัยด้านเศรษฐกิจจากโพงพางเป็นหลัก ดังนั้นการจะรื้อทำลายโดยชดเชยให้ทำอาชีพอื่นเป็นไปได้ยากชุมชนไม่ยอมเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีโพงพางของตัวเอง

3) คู่ขัดแย้งของกรณีนี้แบ่งออกเป็น กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มชาวประมงโพงพาง กับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มชาวประมงโพงพาง ที่อาศัยอยู่ริมทะเลสาบสงขลา หมู่ 3, 4, 5, 6 และหมู่ที่ 1 บางส่วน ของตำบลหัวเขา อ.สิงหนคร โดยจะตั้งโพงพางบริเวณร่องน้ำตั้งแต่ ปากอ่าวบริเวณหัวพญานาคพ่นน้ำถึงท่าเทียบเรือใหม่ และจากท่าเทียบเรือใหม่ยาวจรดสะพานติณสูลานนท์อำเภอเมืองสงขลา และ จากสะพานติณสูลานนท์ไปจนถึงอำเภอสิงหนคร ซึ่งเริ่มทำการประมงมา

มากกว่า 50 ปีแล้ว กลุ่มประมงโพงพางดังกล่าวไม่ได้ปฏิบัติตามคำสั่งผู้ว่าราชการจังหวัดเนื่องจากส่วนใหญ่ไม่ได้รับค่าชดเชยหรือเยียวยาความเสียหายตามที่ตัวเองเรียกร้องจากการไม่สามารถทำการประมงโพงพางบริเวณเดิมได้ หน่วยงานของรัฐที่เป็นคู่ขัดแย้งโดยตรงคือ ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา (สมัย ปี2558-กันยายน2559) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ หน่วยปราบปรามประมง สำนักงานประมงจังหวัด สำนักงานเจ้าท่าภูมิภาค สาขาสงขลา เป็นต้น เป็นหน่วยงานที่ต้องการรื้อโพงพางบริเวณร่องน้ำออกและจัดระเบียบใหม่ ให้สามารถดำเนินโครงการการขุดลอกร่องน้ำได้

คูกรณีดังกล่าวมีศักยภาพทำให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงได้ทั้งสองฝ่าย ฝ่ายทางการสามารถใช้อำนาจจากประกาศจังหวัดและสั่งหน่วยงานให้สามารถดำเนินการตามกฎหมายได้ โดยเฉพาะคำสั่งคสช. ซึ่งดำเนินการได้ทันที และกลุ่มชาวประมงโพงพางก็มีศักยภาพในการขัดขวางการรื้อถอนได้ เนื่องจากมีจำนวนมาก และมีความคุ้นเคยลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นอย่างดี สามารถใช้เงื่อนไข “ปากท้องและอาชีพ” ระดมคนเข้าไปขัดขวางได้ อีกประการหนึ่ง เนื่องจากชุมชนหัวเขาอยู่กับโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญที่จะใช้กำลังของชุมชนไปต่อรองได้แก่การปิดช่องทางจราจรได้ทั้ง ท่าเรือน้ำลึก ท่าแพขนานยนต์ และสะพานเกาะยอ ซึ่งชุมชนเคยมีประสบการณ์ในเรื่องดังกล่าวมาแล้ว

ในทำนองเดียวกับทั้ง 2 ฝ่ายก็มีศักยภาพในการลดปัญหาดังกล่าวได้ง่ายและทันทีเช่นกัน เมื่อต่างยอมรับซึ่งกันและกัน เนื่องจากมีกลไกคือคณะกรรมการแก้ปัญหาระดับจังหวัดอยู่แล้ว สามารถใช้กลไกดังกล่าวอย่างจริงจัง จริงใจทั้งทั้งสองฝ่าย

ในประเด็นดังกล่าวมีภาคีที่สำคัญที่อาจทำให้การจัดการปัญหาย่างยากมากขึ้น ได้แก่ การเมืองระดับชาติ และการเมืองท้องถิ่น ที่อาจจะทำให้ไม่สามารถจัดการปัญหาได้เด็ดขาด

4) พลวัตของความขัดแย้ง (Dynamics of conflict)

ในกรณีนี้โครงการฟื้นฟูร่องน้ำทะเลสาบสงขลาบริเวณร่องน้ำทะเลสาบจะต้องดำเนินการต่อไปอย่างแน่นอน เนื่องจากมีการศึกษาผลกระทบต่าง ๆ และรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเสร็จเรียบร้อยแล้ว รอขั้นตอนทางงบประมาณดำเนินการเท่านั้น ซึ่งปัญหาความขัดแย้งในประเด็นดังกล่าวยังคงมีต่อไป และแนวโน้มจะหนักและรุนแรงมากขึ้นถ้าไม่มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ

ผู้ประกอบการใช้เหตุผลของการทำมาหากินมานาน หน่วยงานไม่รักษาสัญญา ผิดเวลา เจรจาแล้วก็ไม่ปฏิบัติตามข้อเรียกร้อง ในขณะที่ทางการเจ้าของโครงการขุดลอกร่องน้ำ มีขั้นตอนในการชดเชยเยียวยาหลายขั้นตอนในด้านงบประมาณซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ไม่สามารถตอบ

สังคมได้ว่า พื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตห้ามตั้งเครื่องมือ เรียกว่าเป็นผู้ละเมิดกฎหมาย แต่ทำไมรัฐถึงต้องจ่ายเงินเพื่อชดเชยทั้ง ๆ ที่โครงการนี้ต้องการฟื้นฟูทะเลสาบซึ่งมีคนอีกมากมายที่มีส่วนร่วม

โอกาสในการแก้ปัญหา ในช่วงแรกมีชาวประมงยินดีรื้อโพงพางไปบางส่วนและรับการเยียวยาไปแล้ว ช่องทางที่สามารถแก้ปัญหาได้คือ การเจรจาที่เป็นทางการให้ต่อเนื่อง มีการปฏิบัติการตามข้อตกลงร่วมกันให้ได้ มีปัญหาติดขัดขั้นตอนไหนให้มีการสื่อสารกับคณะกรรมการฯ ได้ ทราบ มีองค์กรที่สำคัญที่จะเข้ามาร่วมแก้ปัญหาได้จริงจัง ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่นระดับอำเภอและระดับจังหวัด ผู้นำศาสนาระดับจังหวัดและระดับชาติ

แผนงานที่สำคัญคือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะจังหวัดสงขลา กรมเจ้าท่า (คู่ขัดแย้ง) ส่งตัวแทนลงพื้นที่โดยมีผู้ศาสนาเป็นคนกลาง พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับตัวแทนกลุ่มโพงพางเพื่อติดตามสถานการณ์และทบทวนข้อตกลง แผนการ ขั้นตอน ในการจัดการปัญหาร่วมกัน ภาครัฐกับกลุ่มชาวประมงโพงพาง เช่นอาสาสมัครดูแลร่องน้ำหลังจากรื้อไปแล้วไม่ให้เข้ากลับมาตั้งโพงพางใหม่อีกเป็นต้น

4. รูปแบบและแนวทางการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่เป้าหมายการวิจัยตัวแทนชาวประมงทะเลสาบสงขลาในพื้นที่ มีข้อเสนอการแก้ปัญหาความขัดแย้งทั้งระดับพื้นที่ที่ชุมชนสามารถจัดการได้ และการจัดการในภาพรวมของทะเลสาบสงขลา โดยที่ภาคส่วนต่าง ๆ เฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม สรุปได้ดังนี้

4.1 การจัดการระดับพื้นที่

ชุมชนทะเลน้อย

เป้าหมายทำให้คนเคารพกติกาของสังคมและกฎหมาย โดยมีข้อเสนอดังนี้

- 1) มีข้อตกลงร่วมในการทำซั้งวัชพืชเพื่อวางไซ ทำให้กีดขวางเครื่องมืออื่น และยึดเป็นพื้นที่ส่วนตัว
- 2) การบังคับใช้กฎหมายทั้งที่เป็น ระเบียบหรือเทศบัญญัติองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สำนักงานประมง และผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง
- 3) การเผยแพร่สื่อสารปัญหาการประมง ทางสังคมออนไลน์ผ่านนักท่องเที่ยง เพื่อรณรงค์ปัญหาให้สังคมรับรู้ และตระหนัก

ชุมชนท้องถิ่น

เป้าหมายให้ทะเลหน้าบ้านอุดมสมบูรณ์ โดยมีข้อเสนอในเรื่องการดำเนินกิจกรรมเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อห้ามใช้เครื่องประมงบางประเภท เช่น อวนล้อมกระตังน้ำ การจับปลาตุกทะเล โดยการขุดและล้างรูที่อยู่แม่ปลาก้างวางไข่ โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

- 1) การวางระเบียบการจัดการเขตอนุรักษ์
- 2) การพูดคุย สื่อสารทำความเข้าใจเพื่อหาแนวร่วมจากชุมชนใกล้เคียง
- 3) การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์
- 4) การจัดตั้งกลุ่มประมงอาสา ดูแล ตรวจตราเขตอนุรักษ์
- 5) การประสานหน่วยปราบปรามประมงและตำรวจชุมชน เข้าร่วมตรวจตราเขตอนุรักษ์
- 6) การเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชนเพื่อขยายผลกิจกรรมฟื้นฟูสัตว์ไปยังพื้นที่อื่น ๆ

ชุมชนหัวเขา

เป้าหมายสำคัญของพื้นที่ คือการเจรจาตกลงกับภาครัฐ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งกรณีโพงพางร่องน้ำทะเลสาบ ดังนี้

- 1) การปรึกษาหารือ เสรจจา ที่ทุกฝ่ายเห็นร่วมในการแก้ปัญหาโดยเฉพาะชุมชนชาวโพงพางกับหน่วยงานภาครัฐ
- 2) การจัดการโซนนิ่งพื้นที่ ที่รื้อถอนโพงพางไม่ให้มี และที่อนุญาตให้วางที่ชัดเจน
- 3) การบังคับใช้กฎหมายควบคู่กับมีกองทุนเยียวยาสำหรับผู้ได้รับผลกระทบ

4.2 การจัดการในภาพรวมของทะเลสาบสงขลา

จากการจัดประชุมกลุ่มของผู้เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย ชาวประมง เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนาเอกชน และ นักวิชาการ มีการเสนอรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง ด้านการประมงในทะเลสาบสงขลาประมวลได้ดังต่อไปนี้

4.2.1 สร้างความเข้มแข็งเพื่อการจัดการระดับพื้นที่

เป้าหมายเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมงในระดับพื้นที่ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนประมง การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร และลดความขัดแย้งการแย่งชิงทรัพยากรประมง โดยมีกิจกรรม ได้แก่ เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ กลุ่มประมงอาสา การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ แพปลาชุมชน ธนาคารกุ้ง/ปู กองทุนเครื่องมือ กลุ่มออมทรัพย์ ท้องเที่ยวชุมชน เป็นต้น

4.2.2 พัฒนาเครือข่ายเฝ้าระวังและหนุนเสริมการทำงาน

เพื่อให้เกิดการทำงานเชื่อมโยงกันของชุมชนประมงเป็นเครือข่าย ทำให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การแก้ปัญหาและการฟื้นฟูทรัพยากร การร่วมกันรณรงค์เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนการทำงานร่วมกับฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การจัดตั้งสมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา การจัดตั้งเป็นสมาคมชาวประมงอำเภอต่าง ๆ รอบทะเลสาบสงขลา

4.2.3 การบังคับใช้กฎหมาย

ในกรณีของการทำประมงด้วยเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย เช่น การใช้วนตาถี่ยาเบือ ไฟฟ้าช็อต ในบริเวณทะเลน้อย หรือการใช้ ไซพับ (ไอ้โง่) ในพื้นที่ชุมชนช่องพินและทะเลสาบตอนกลาง การใช้วนรุนในทะเลสาบตอนล่าง การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง และต่อเนื่องสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ แต่กระบวนการดังกล่าวควรมีขั้นตอนการเจรจา ตักเตือน โดยการสื่อสารผ่านผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำท้องถิ่น ประธานชุมชน ในพื้นที่ต่าง ๆ รวมถึงการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อทำงานร่วมกันเช่น อาสาสมัครรักษาความสงบหมู่บ้าน ตำรวจชุมชน หน่วยปราบปรามประมง เป็นต้น

4.2.4 การพัฒนาความร่วมมือฝ่ายต่าง ๆ

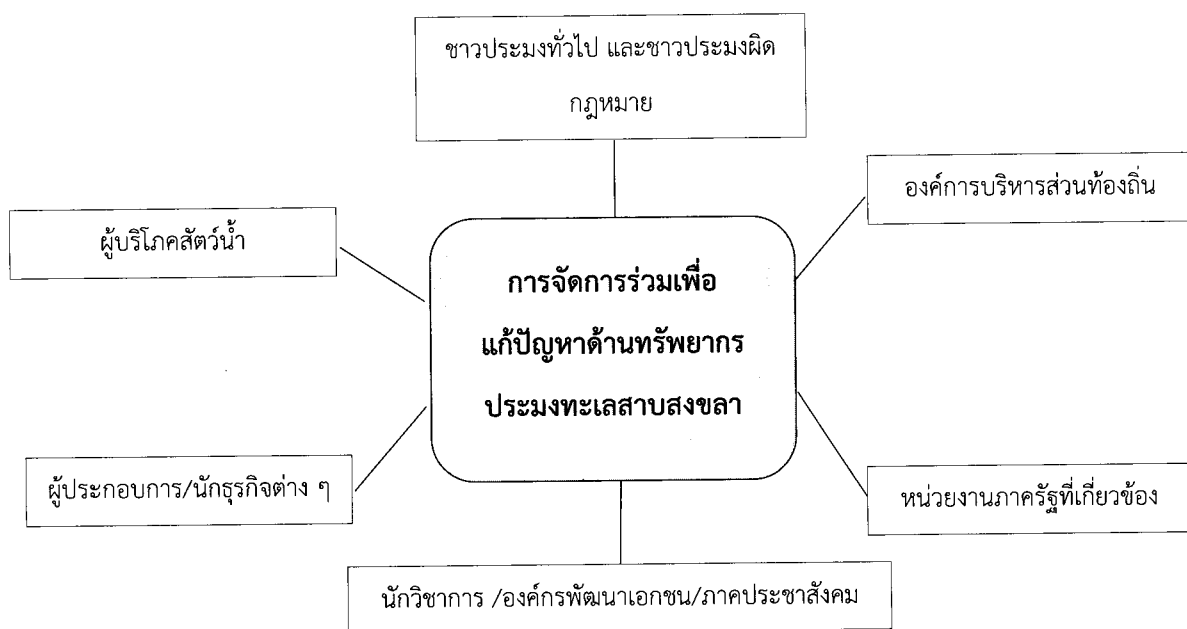
นอกจากมาตรการแต่ละฝ่ายดำเนินการตามบทบาทแล้ว เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการปัญหาทรัพยากรประมงควรแก้ปัญหาทั้งระดับนโยบายและการปฏิบัติการระดับพื้นที่ ซึ่งต้องมีการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายเพื่อให้เกิดรูปธรรมชัดเจนดังนี้

- 1) คณะทำงานร่วมมีบทบาทในการแก้ปัญหาโดยแท้จริง ไม่ใช่จัดตั้งเพื่อความชอบธรรมในการแก้ปัญหาของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เน้นการแสวงหาทางออกที่ทุกฝ่ายยอมรับได้โดยให้ทั้งสองฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการพูดคุย เสร็จแล้วเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง ไม่พยายามให้มีการต่อสู้เพื่อชนะของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
- 2) มีการแบ่งพื้นที่(โซนนิ่ง) ในการใช้เครื่องมือประมงชนิดต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีการติดตามโครงการอย่างต่อเนื่อง โดยดำเนินการในพื้นที่ ที่มีความขัดแย้งก่อนในลำดับแรก และขยายไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของทะเลสาบสงขลาทั้งระบบ
- 3) พัฒนาอาชีพเสริม อาชีพทางเลือก และการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ กรณีที่ถูกเรือถอนเครื่องมือออก สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม
- 4) การใช้ข้อมูล องค์ความรู้ผลงานวิจัยต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ในการเจรจาในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง หรือการให้ฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่ใช้เครื่องมือ

ประมงที่เป็นปัญหามีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัย เพื่อความเชื่อมั่นในข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจร่วมกัน

5) การคำนึงถึง ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ศาสนา วัฒนธรรม ตามบริบทของพื้นที่ที่หลากหลาย

ฝ่ายต่าง ๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ได้แก่ ชาวประมงทั่วไป และชาวประมงที่ใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน/ประชาสังคม ผู้ประกอบการ ผู้บริโภค โดยสรุปตามรูป 18 ดังนี้

รูป 18 การจัดการร่วมของภาคีต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมง

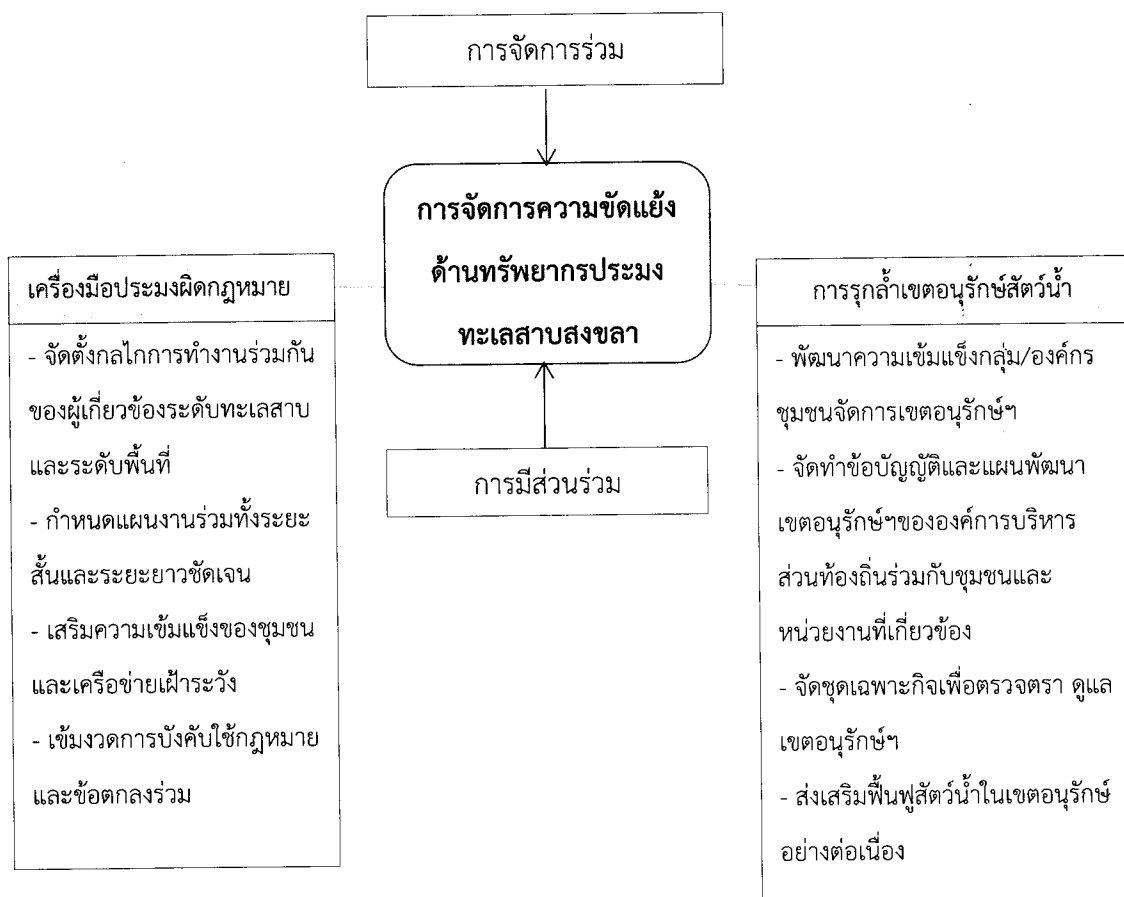
ทะเลสาบสงขลา

สรุป

สถานการณ์ความขัดแย้งที่สำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการประมงทั้งในระดับพื้นที่และในภาพรวมของทะเลสาบสงขลา ได้แก่ การใช้เครื่องมือประมงทำลายล้างและผิดกฎหมาย กับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ แนวทางการจัดการความขัดแย้งที่สอดคล้องกับประเด็นดังกล่าว มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ รูปแบบหรือวิธีการจัดการ เครื่องมือสนับสนุน และภาคีความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ประมวลสรุปดังตาราง 14 และข้อเสนอแนะที่นำทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา ดังรูป 19

ตาราง 14 รูปแบบและแนวทางการจัดการด้านทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา

ประเด็นความขัดแย้ง	รูปแบบ/วิธีการจัดการ	เครื่องมือสนับสนุน	ภาคีความร่วมมือ
1. การใช้เครื่องประมงทำลายล้างและผิดกฎหมาย	<ul style="list-style-type: none"> - พัฒนาระบบข้อมูล ชนิดเครื่องมือประมงในทะเลสาบเป็นปัจจุบัน - จัดตั้งคณะทำงานแก้ปัญหา ร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง - วิเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาและวางแผนการดำเนินการ - ดำเนินการทั้งระยะสั้นและระยะยาวเพื่อลดการใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย - ดำเนินการพื้นที่นาร่องปฏิบัติการเพื่อลดเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย 	<ul style="list-style-type: none"> - กลไกการขับเคลื่อนระดับทะเลสาบและระดับพื้นที่ - เวทีสานเสวนา - กฎหมาย - ข้อตกลงร่วม - อาสาสมัครเฝ้าระวัง - กำหนดเขตพื้นที่ทำการประมงเครื่องมือบางชนิด - กิจกรรมป้องกัน พื้นฟูทรัพยากรประมง 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มชาวประมงที่ใช้เครื่องมือชนิดต่าง ๆ ในทะเลสาบ - หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง - นักวิชาการ - องค์กรพัฒนาเอกชน - พ่อค้าสัตว์น้ำ แพลลาต่าง ๆ - องค์กรคุ้มครองผู้บริโภค - สื่อมวลชน
2. การบุกรุกทำประมงในพื้นที่อนุรักษ์	<ul style="list-style-type: none"> - จัดตั้งคณะทำงานร่วมเพื่อจัดการเขตอนุรักษ์จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง - วิเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาและวางแผนการดำเนินการ - เปิดเวที ผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมหาแนวทางแก้ปัญหา การทำกติการ่วมกัน - ปฏิบัติการร่วมกัน เพื่อการป้องกันการบุกรุกเขตอนุรักษ์ และการฟื้นฟูสัตว์น้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - คณะทำงานร่วม - เวทีสานเสวนา - กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเขตอนุรักษ์ - เทคโนโลยีเกี่ยวกับการจัดการเขตอนุรักษ์ - อาสาสมัครเฝ้าระวัง - กิจกรรมป้องกัน พื้นฟูทรัพยากรประมง 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มชาวประมง (กรรมการเขตอนุรักษ์) - กลุ่มชาวประมงกลุ่มต่างๆ - หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง - องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น - นักวิชาการ - องค์กรพัฒนาเอกชน - พ่อค้าสัตว์น้ำ แพลลาต่าง ๆ - สื่อมวลชน

รูป 19 แผนที่นำทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงทะเลสาบสงขลา

บรรณานุกรม

กรมทรัพยากรธรณี. 2550. **โครงการสำรวจเพื่อการจัดการทรัพยากรธรณีลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
สำรวจธรณีเคมีและการพังทลายหน้าดินลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนบน.** มปท.

กรมประมง. 2546. **สรุปผลการดำเนินงานของกรมประมงในปีงบประมาณ 2546.** สำนักงาน
ประมงจังหวัดสงขลา.

คณะกรรมการวิสามัญศึกษาและติดตามการแก้ไขปัญหาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. 2553.
**รายงานของคณะกรรมการวิสามัญศึกษาและติดตามการแก้ไขปัญหาพื้นที่ ลุ่มน้ำ
ทะเลสาบสงขลา.** วุฒิสภา.

โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา. 2556. **ทำขึ้นสัตว์น้ำรอบทะเลสาบสงขลา.**
เข้าถึงที่ <http://www.skloonline.com/def.html> เมื่อ 15 กันยายน พ.ศ. 2556.

ชุมชนชาวประมงทะเลสาบสงขลาตอนล่างและโครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก. 2539.
ชาวประมงรอบทะเลสาบสงขลาตอนล่าง: รายงานการสำรวจชุมชนประมง 7 ชุมชน.

ชลัท ประเทืองพัฒนา. 2555. วารสาร **ยุติธรรมปริทัศน์.** คำนวณที่ 10 มีนาคม 2559 จาก
http://elib.coj.go.th/Article/courtP6_3_4.pdf.

ธีระ จันท์เพชร. 2551. **การศึกษาปัญหาการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.** รายงานวิชาการ
ค้นคว้าอิสระ. รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ธีรัตน์ หลับจันทร์. 2551. **สถานการณ์ในการทำประมงและปัญหาของชาวประมงพื้นบ้านใน
บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา.** สารนิพนธ์ สาขาวิชาการจัดการธุรกิจเกษตร
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. 2545. **คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.** โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.

นฤทธิ ดวงสุวรรณ. 2550. การมีส่วนร่วมของครอบครัวชาวประมงในการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทะเลสาบสงขลา. วิทยานิพนธ์คหกรรมศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เบญจวรรณ เพ็งหนู และอำรอน ปะดุกา. 2550. ผู้หญิงกับการจัดการทรัพยากรประมง ทะเลสาบ
สงขลา. เครือข่ายสตรีรอบทะเลสาบสงขลา.

พิไลวรรณ ประพฤติ, สุวัฒน์ จุฑาพฤติ และกอบชัย วรพิมพ์พงษ์. 2556. รายงานการวิจัยฉบับ
สมบูรณ์ “การตอบสนองของชุมชนชายฝั่งต่อวิกฤติการสูญพันธุ์ของโลมาอิรวดีในลุ่มน้ำ
ทะเลสาบสงขลา”. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ไพโรจน์ สิริมนตราภรณ์, คณิต ไชยาคำ และไผ่ชัย แซ่จู. 2527. การศึกษาผลจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือ
ลอยในบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนนอก. เอกสารวิชาการฉบับที่ 16/2527 สถาบันวิจัยการ
เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ไพโรจน์ สิริมนตราภรณ์, เรียงชัย ต้นสกุล และอังสนีย์ ชุณหปรางค์. 2542. ทะเลสาบสงขลา.
สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ (ฉบับปรับปรุง) เล่มที่ 7. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

เลิศชาย ศิริชัย และนฤทธิ ดวงสุวรรณ. 2552. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พัฒนาการการใช้ทรัพยากร
ในทะเลสาบสงขลา ศึกษากรณีชุมชนประมงพื้นบ้าน. ชุดโครงการวิจัย ประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นภาคใต้บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย.

วันชัย พุทธทอง. 2555. รายงาน: หน.เขตห้ามล่าฯเปิดศึกษาบ้าน'สงขลา' ลังรี้อ 'ธนาคารกุ่ม' เข้าถึง
ที่ <http://tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=459> เมื่อ 20 กรกฎาคม 2558

วันชัย วัฒนศัพท์. 2550. ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. สถาบันพระปกเกล้า.
นนทบุรี. พิมพ์ครั้งที่ 3. 411 หน้า.

วารินทร์ ธนาสมหวัง และอรัญญา อัครอารีย์. 2556. สภาวะการทำประมงและผลการจับสัตว์น้ำใน
ปี 2554 และ 2555 หลังการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา.

วิเศษ ชมเดช และสิริ ทุกข์วินาศ. 2528. สภาวะการประมงในทะเลสาบสงขลา. ว. การประมง 38, 2
(มี.ค.) 11-15.

ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง. 2548. รายงานผลการดำเนินงาน

ปีงบประมาณ 2548. กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง. 2549. รายงานผลการดำเนินงาน

ปีงบประมาณ 2549. กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง. 2552ก. *ปลาในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.*

หนังสือชุดโครงการศึกษารวบรวมข้อมูลสารสนเทศ และแผนที่ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรทางทะเล ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง. 2552ข. *สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังในลุ่มน้ำ*

ทะเลสาบสงขลา. หนังสือชุด โครงการศึกษารวบรวมข้อมูลสารสนเทศ และแผนที่ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรทางทะเล ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2550. รายงานผลการดำเนินงาน ปี 2550. โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา.

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2551. รายงานผลการดำเนินงาน ปี 2551. โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา.

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2552. รายงานผลการดำเนินงาน ปี 2552. โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา.

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2553. รายงานผลการดำเนินงาน ปี 2553. โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา.

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2554. รายงานผลการดำเนินงาน ปี 2554. โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา.

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2555. รายงานผลการดำเนินงาน ปี 2555. โครงการฟื้นฟู
ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา.

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2556. รายงานผลการดำเนินงาน ปี 2556. โครงการฟื้นฟู
ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา.

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2557. รายงานผลการดำเนินงาน ปี 2557. โครงการฟื้นฟู
ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา.

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2559. **แผนที่แสดงเครื่องมือประมงไซนั้งบริเวณทะเลสาบ
สงขลาตอนนอก**

สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง. 2554. รายงานผลการดำเนินงาน ปี 2554. โครงการฟื้นฟู
ทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา. สำนักวิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่ง กรมประมง
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สมาคมรักษ์ทะเลไทย. 2557. **เปิดตำนานอวนรุน มะเร็งร้ายในทะเลสาบสงขลา.** สงขลา: EU และ
OXFAM GB.

สาธิตีย์ วิสุทธาธรรม. 2556. ‘เปลี่ยนน้กล่า เป็นน้กสร้าง’ โมเดลชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา *สู่ก้าว
อย่างที่ยั่งยืน.* บทความลงข่าวเมื่อวันพฤหัสบดี ที่ 18 กรกฎาคม 2556 สำนักข่าวอิสรา. เข้าถึง
ที่ <http://www.isranews.org/>. วันที่ 15 กันยายน 2556.

สำเนาไทย. 2559. **เรืออวนเพิ่ม “ไซนั้ง” ทะเลสาบสงขลา.** เข้าถึงที่
[HTTP://WWW.TNAMCOT.COM/CONTENT/256164](http://www.tnamcot.com/content/256164) เมื่อ 20 มีนาคม 2559

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2548. **โครงการจัดทำแผนแม่บท
การพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: เล่มที่ 2 รายงานหลัก.** รายงานฉบับสมบูรณ์. กระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2550. **โครงการติดตามประเมินผล
การดำเนินโครงการภายใต้แผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการมีส่วน
ร่วมของชุมชน** รายงานฉบับสมบูรณ์. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2557. **โครงการติดตามประเมินผล
การพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและการจัดทำแผนอนุรักษ์ ฟื้นฟู และปรับตัวรองรับการ**

เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยและพุดควน
เค็ริง.

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16. 2552. สถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและ
แนวทางแก้ปัญหาหลักของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สำนักงานปลัดกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า. 2559. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย. เข้าถึง
ที่ <http://web3.dnp.go.th/wildlifeweb/animConserveDepView.aspx?depld=126>
เมื่อ 10 มีนาคม 2559.

สิริ ทุกขวินาศ, สุเมธ ชัยวีชรากุล, ไพโรจน์ สิริมนตราภรณ์ และขวัญชัย อยู่เป็นสุข. 2530. ผลการ
สำรวจประสิทธิภาพเครื่องมือทำการประมงและประเมินการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำจากกลุ่ม
น้ำทะเลสาบสงขลา. รายงานการสัมมนาวิชาการประจำปี 2530 กรมประมง. หน้า 123-
128.

สุภาพร อองสารา. 2551. ทรัพยากรสัตว์น้ำจากเครื่องมือไชนั่งในทะเลสาบสงขลาตอนนอก. เอกสาร
วิชาการฉบับที่ 16/2551 ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง กรม
ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ. 2555. ประมงทะเลสาบสงขลาสะพัด ผลผลิตสัตว์น้ำเพิ่มส่งออก
มาเลย-สิงคโปร์พุ่ง. หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ เศรษฐกิจภูมิภาค หน้า 29 ฉบับวัน
พฤหัสบดีที่ 22 - วันอาทิตย์ที่ 25 พฤศจิกายน 2555.

อภิญา ดิสมาน. 2558. แนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมโดยสันติวิธี กรณีศึกษา อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. วารสาร การจัดการ
สิ่งแวดล้อม. ปีที่ 11 ฉบับที่ 2/2558

อังสนีย์ ชุนทปราณ, จุฑาภรณ์ รัตนไชย และอาภรณ์ มีชูพันธ์. 2539. ประเมินผลการจับสัตว์น้ำจาก
ทะเลสาบสงขลา. เอกสารวิชาการฉบับที่ 4/2539 สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง
กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

อาแว มะแส, สมบูรณ์ เจริญจิตรตระกูล, คันธรส พวงแก้ว และปริญญา บัณฑิตโต. 2546. บทบาทหญิงชายในการพัฒนาอาชีพที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติในพรุควนเคร็ง. องค์กรพื้นที่ ชุมน้ำนานาชาติ ประจำประเทศไทย.

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. 2558. *ระทึก! ชาวบ้านนำเรือกว่า 30 ลำ ล้อมเรือผู้ว่าฯ สงขลา ขณะเข้าเรือถอนโพงพาง เข้าถึงที่*

<http://www.manager.co.th/South/ViewNews.aspx?NewsID=9580000054929> เมื่อ 20 กรกฎาคม 2558

Masae, A., Nissapa, A. and Boromtanarat, S. 2002. **Development, Enforcement and Compliance with Fisheries Regulations: A Comparative Study between Communities under Co-management and Conventional Management in Southern Thailand.** Coastal Resources Institute.

Pomeroy S. and Rivera-Guieb. 2005. **FISHERY CO-MANAGEMENT A Practical Handbook.** (Online). Available: www.cabi-publishing.org [2016, March 10]

Sida. 2006. **Manual for Conflict Analysis** (Online). Available: www.sida.se/publications [2016, March 10]

ภาคผนวก

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมและสนทนากลุ่ม

โครงการสถานการณ์และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

ชุมชนทะเลน้อย วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2559 ณ ที่ทำการศูนย์บริการนักท่องเที่ยวทะเลน้อย

1. นางยุพา จงบุรี	ที่อยู่ 300 ม.13 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
2. นายนิยม เกลี้ยงแท้	ที่อยู่ 52 ม.2 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
3. นายไชยา แก้วแพก	ที่อยู่ 355 ม.13 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
4. นายนิพาส นิมแก้ว	ที่อยู่ 172 ม.13 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
5. นายวินัย นิมแก้ว	ที่อยู่ 113 ม.13 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
6. นายสมมาตร อนุคง	ที่อยู่ 215 ม.13 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
7. นายวันชัย ออมรัมย์จวน	ที่อยู่ 113/1 ม.13 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
8. นายสมมาตร สัพยิง	ที่อยู่ 212 ม.13 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
9. นายฉิ้น บัวบาน	ที่อยู่ 186 ม.3 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
10. นายนฤทธิ ดวงสุวรรณ	ที่อยู่ 92/1 ม.3 ต.คลองแห อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
11. นางสาวสายฝน แสงหิรัญ	ที่อยู่ 210 ถ.คูหาประเวศน์ ต.พิमान อ.เมือง จ.สตูล
12. นายอุสมาน หวังสนิ	ที่อยู่ 28/3 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา
13. นางสาวอ้อยใจ วงศ์สุวรรณ	ที่อยู่ 76/2 ม.6 ต.บางกล้า อ.บางกล้า จ.สงขลา

การสนทนากลุ่มพื้นที่ชุมชนทะเลน้อย

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมและสนทนากลุ่ม

โครงการสถานการณ์และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

ชุมชนช่องหิน วันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ.2559 ณ ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์ช่องหิน

1. นางห่อนะ มัธยม	ที่อยู่ 40/4 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
2. นางติมะ จันทนา	ที่อยู่ 102 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
3. นายอาสีะ รวยริน	ที่อยู่ 54/4 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
4. นางหรอชะ มหาแสน	ที่อยู่ 21 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
5. นางใยหนับ ฤทธิ์โต	ที่อยู่ 39/1 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
6. นายอุสัน แหละหิม	ที่อยู่ 76 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
7. นางสาวสุภาภรณ์ พรรณราย	ที่อยู่ 67/1 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
8. นายสิทธิชัย สุจิวิพันธ์	ที่อยู่ 108/1 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
9. นายนฤทธิ์ ดวงสุวรรณ	ที่อยู่ 92/1 ม.3 ต.คลองแห อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
10. นางสาวสายฝน แสงศิริณู	ที่อยู่ 210 ถ.คูหาประเวศน์ ต.พิमान อ.เมือง จ.สตูล
11. นายอุสมาน หวังสนิ	ที่อยู่ 28/3 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา
12. นางสาวอ้อยใจ วงศ์สุวรรณ	ที่อยู่ 76/2 ม.6 ต.บางกล้า อ.บางกล้า จ.สงขลา

การสนทนากลุ่มพื้นที่ชุมชนช่องขี้เหล็ก

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมและสนทนากลุ่ม

โครงการสถานการณ์และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

ชุมชนหัวเขา วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ.2559 ณ บ้านหัวเขา ม. 4 อ.สิงหนคร จ.สงขลา

1. นายวีระ เบ็ญร่าหิม	ที่อยู่ 75/1 ม. 4 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
2. นางสาวศุภา หวันร่าหิม	ที่อยู่ 9/6 ม. 4 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
3. นายฮ่าหรุณ เอกพิทักษ์	ที่อยู่ 94/1 ม. 5 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
4. นายประเสริฐ จิตต์อารี	ที่อยู่ 105/2 ม. 5 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
5. นายโสภณ คงคาลิหมิน	ที่อยู่ 103/1 ม. 4 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
6. นายนฤทธิ ดวงสุวรรณ	ที่อยู่ 92/1 ม.3 ต.คลองแห อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
7. นางสาวสายฝน แสงหิรัญ	ที่อยู่ 210 ถ.คูหาประเวศน์ ต.พิमान อ.เมือง จ.สตูล
8. นายอุสมาน หวังสนิ	ที่อยู่ 28/3 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา
9. นางสาวอ้อยใจ วงศ์สุวรรณ	ที่อยู่ 76/2 ม.6 ต.บางกล้า อ.บางกล้า จ.สงขลา

การสนทนากลุ่มพื้นที่ชุมชนหัวเขา

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมและสนทนากลุ่ม

โครงการสถานการณ์และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

วันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ.2559 ณ มูลนิธิสวนประวัติศาสตร์ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์

1. นางสาวอ้อยใจ วงศ์สุวรรณ	ที่อยู่ 76/2 ม.6 ต.บางกล่ำ อ.บางกล่ำ จ.สงขลา
2. นางสาวเบญจวรรณ เฟื่องหนู	ที่อยู่ 49 ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง
3. นายอุสมาน หวังสนิ	ที่อยู่ 25/3 ม.14 ต.นาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา
4. นายจำรัส หวังมณี	ที่อยู่ 46/2 ม.6 ต.พะวง อ.เมือง จ.พัทลุง
5. นายร่อฉัตร บุรีนวิจิตร	ที่อยู่ 62 ม.5 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
6. นายตะเหล็บ เกาเวช	ที่อยู่ 178/2 ม.6 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
7. นายจรัส กระจ่างแผ้ว	ที่อยู่ 55 ม.1 ต.บางเขียด อ.สิงหนคร จ.สงขลา
8. นายหวันยะ หวันปรัดน์	ที่อยู่ 90/1 ม.1 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
9. นายอิบรอฮีม หะยีสา	ที่อยู่ 40 ม.5 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
10. นางสาวลลิตา อ่าหลี	ที่อยู่ 146 ม.1 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
11. นายหม้าต มรรคโค	ที่อยู่ 88 ม.7 ต.กระดังงา อ.สทิงพระ จ.สงขลา
12. นายนิทัศน์ แก้วศรี	ที่อยู่ 79 ม.5 ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา
13. นายวิรัช เอี้ยวประดิษฐ์	ที่อยู่ 85/4 ม.5 ต.จะทิ้งพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา
14. นางสาวสุนิตย์ ชูแก้ว	ที่อยู่ 23 ม.4 ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา
15. นายแย้ แก้วลอย	ที่อยู่ 12 ม.6 ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา
16. นายจรูญ สุวรรณวงศ์	ที่อยู่ 2 ม.5 ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา
17. นายสุชีพ สุระคำแหง	ที่อยู่ 4 ม.4 ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา
18. นายยะผาด สาโส๊ะ	ที่อยู่ 101 ม.5 ต.เกาะนางคำ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
19. นางสาวภัทรศยา บิลแหละ	ที่อยู่ 68 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
20. นางอาสี๊ะ รอดรวยรีน	ที่อยู่ 54/4 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
21. นายทศพร ทิ้งเหม	ที่อยู่ 60 ม.5 ต.เกาะนางคำ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
22. นางสาวการ์ดินี อามีนี	ที่อยู่ 36 ม.1 ต.ปากพะยูน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง

23. นายสวัสดิ์ โต๊ะหมัด ที่อยู่ 106/1 ม.5 ต.เกาะนางคำ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
24. นายคนเหลาะ หลี่แจ้ ที่อยู่ 68/1 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
25. นายโรหน่าน สาโล๊ะ ที่อยู่ 38 ม.5 ต.เกาะนางคำ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
26. นางสาวสุภาภรณ์ พรรณราย ที่อยู่ 67/1 ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
27. นายสะเขต สาโล๊ะ ที่อยู่ 101 ม.5 ต.เกาะนางคำ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
28. นายมุขอ หวังเหล๊ะ ที่อยู่ 53/1 ม.5 ต.เกาะนางคำ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
29. นายวิฑูลย์ วงศ์สมุทร ที่อยู่ 157/2 ม.10 ต.ลำป่า อ.เมือง จ.พัทลุง
30. นายบุญเรือน เพชรศรี ที่อยู่ 68/1 ม.8 ต.ทานโพธิ์ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
31. นายสมนึก พรรณศักดิ์ ที่อยู่ 340 ม.12 ต.โคกม่วง อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
32. นางสาวอิสวรรณ สุดสวาสดี ที่อยู่ 157/3 ม.10 ต.ลำป่า อ.เมือง จ.พัทลุง
33. นายน้อย แก่นแท่น ที่อยู่ 229 ม.1 ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
34. นายบุญธรรม รักรอด ที่อยู่ 346 ม.13 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
35. นายฉิ้น บัวบาน ที่อยู่ 186 ม.3 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
36. นายอาจ สุขสำราญ ที่อยู่ 74 ถ.บ้านสวนดอกไม้ ต.ลำป่า อ.เมือง จ.พัทลุง
37. นายนิยม เกลี้ยงแก้ว ที่อยู่ 52 ม.2 ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

การประชุมระดมความคิดเห็นและเสนอแนะ
แนวทางการจัดการความขัดแย้งด้านทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา